

România literară

Apare săptămînal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

19 - 25 august 1998
(Anul XXXI)

33

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Cioran despre Zacharias Lichter

(pag. 3)

CRONICA MELANCOLIEI

de Neana
Mălăncioiu

MOARTEA
ÎȘI IA COTA EI
DE ȚĂRANI

(pag. 10)

Adrian MARINO:

Exilul românesc și literatura

(pag. 15)

Polemici:

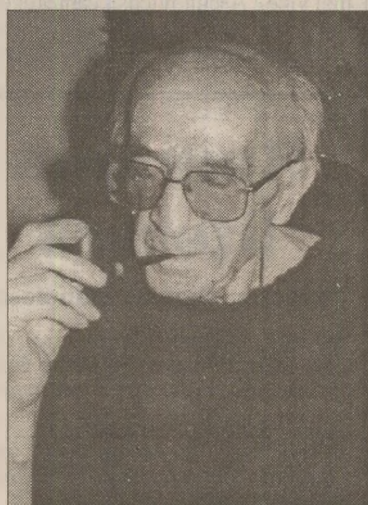
Vinovat e grădinarul

(pag. 12-13,14)

Un
poem de
Dorin
Tudoran

(pag. 8)

In memoriam

VASILE KAZAR

(pag. 16)

A fost Franco fascist?

(pag. 21)

UN CANAL DE TELEVIZIUNE LOCAL: TVR

(pag. 2)

Jurnaliștii și justiția

ÎN PRIMA SĂPTĂMÎNĂ a lunii iulie, un jurnalist a fost achitat, ca urmare a recursului în anulare declarat de procurorul general, alți doi au fost condamnați de către o primă instanță la închisoare, amendă și pierderea unor drepturi. E posibil și de dorit ca soluția finală să fie, și în cazul dnilor Ovidiu Scutelnicu și Dragoș Stîngu, aceea din cazul dlui Marius Avram. Problema este însă alta. Justiția postdecembristă, incapabilă să-i pedepsească pe numeroșii deturnatori de fonduri ori evaziioniști fiscali, începe să-și facă trista reputație de a trimite cu promptitudine după gratii oameni a căror meserie constă, între altele, în a dezvălui corupția. Nu poți să nu te gîndești că sentințe precum aceea recentă de la Iași au efectul paradoxal de a-i încuraja pe corupți să continue tot mai siguri de imunitatea care, indirect, li se oferă. Lipsa de experiență democratică (fiindcă există una) a judecătorilor se manifestă diferit cînd e vorba să interpreteze un dosar de evaziune fiscală (ce e drept, foarte complicat) și un dosar de calomnie prin presă: în prima situație, judecătorii se dovedesc prea indulgenți (ca și cum nu le-ar veni să-și creadă ochilor), în a doua, prea severi (ca și cum ar fi orbi).

E corect să recunosc că nici legea nu-i ajută. Ba din contra. Modificarea codului penal la acest capitol întârzie. În țările civilizate delictul de presă conduce la amenzi administrative. La noi el este considerat a avea natură penală. Această rămășiță comunistă constituie o formă de cenzură și, la rigoare, de autocenzură. Obligat să se miște între anumite limite, jurnalistul își vede știrbită libertatea de exprimare și sfîrșește, din teamă, prin a renunța el însuși la o parte din opiniile sale ori de a le îndulci. Libertatea presei este pusă la încercare. Meseria ca atare comportă riscuri inacceptabile. Dreptul la imagine al cetățeanului nu implică, din partea jurnalistului, menajamente stilistice. Și este mai degrabă o problemă de deontologie decît una de justiție. Un jurnalist care nu cerne ca lumea probele, nu apreciază corect sursele de informație și nu-și cîntărește cuvintele greșește, mai înfii, față de sine (și, pe termen lung, se descalifică) și abia apoi față de cel la care se referă. Legea jurnalistului trebuie să fie adevărul, nu codul penal. Calomnia nu ține de opinii, ci de fapte. Nu se cheamă calomnie dacă-i spun hoțului hoț, ci dacă îl acuz de hoție pe un om cinstit. Ceea ce jurnaliștii de la *Monitorul de Iași* au afirmat despre ofiterul de poliție Susanu s-a confirmat și ofiterul a fost scos din poliție. Despre ce calomnie poate fi vorba?

Fiecare profesie își are deontologia. Altfel spus, conștiința propriei răspunderi. Un lucru sare în ochi în procesul de la Iași. Dnii Scutelnicu și Stîngu n-au încălcat regulile profesiei de jurnalist. Ei au informat opinia publică. În schimb, justiția le-a încălcat pe ale ei. Și, încă, de două ori. O dată cînd Curtea Supremă a refuzat să schimbe locul judecării. Ce alte motive să le fi fost date domnilor judecători de la Curte în favoarea strămutării decît acelea că trei dintre rudele apropiate ale ofiterului (soția, fiica și ginerele) lucrează chiar în instanțele judecătorești și ale parchetului din Iași? A doua oară, cînd judecătoria i-a expedit în închisoare pe cei doi, deși, la data procesului, era clar că informația lor era corectă. Oare ce drept la imaginea proprie putea pretinde polițistul? Și ce-o fi fost în capul judecătoarei? Dacă aș vrea să fiu doar malițios, aș zice: tărîțe. Dar prefer să fiu cinstit și să spun ce bănuiesc: cămașa fiindu-ne mai aproape de corp decît haina, oare nu era de așteptat ca judecătoria să se simtă mai solidară cu colegii d-sale decît cu jurnaliștii de la *Monitorul*? Și în capul judecătorilor de la Curtea Supremă ce-o fi fost? Mă opresc înainte de a fi eu însumi acuzat de calomnie.

CONTRAFORT*de Mircea Mihăilescu*

Un canal de televiziune local: TVR

NU ȘTIU pe ce se bazează pretenția canalului din Calea Dorobanților de a se considera "televiziune națională". Dacă e vorba de calitatea programelor, să fim serioși! Oricât mi-aș storce creierii, singurul argument pentru care gretoasele, plicticoasele emisiuni ale programelor 1 și 2 s-ar putea impoțona cu un astfel de titlu e transmiterea, în exclusivitate, a recentului campionat mondial de fotbal. Numai că acest lucru s-a petrecut nu datorită abilității de negociere a "specialiștilor" din TVR, ci în urma unei hotărâri internaționale, potrivit căreia drepturile de difuzare revin televiziunilor de stat.

Deși ahtiate după bani, deși promoțoare pe scară mare ale prostului gust, nu poți să nu observi că strategia canalelor private (și ele cu bătaie națională, de altfel!) e infinit superioară băjbăielilor penibile ale echipei de amatori din Dorobanți care se multumesc să-și ia salariul și să contemple ineptele seriale Hollywoodiană-sud-americană. Fericiți că ei nu mai trebuie să facă nimic, "profesioniștii" din TVR au devenit o armată de șomeri mascați, care trag mâta de coadă pe culoarele instituției, fericiți că nimeni nu îi întreabă nimic.

Pe lângă ticăloșia unora dintre foștii conducători (nu mă pot decide care dintre ei conduce într-un posibil top al fățarniciei și minciunii, deși s-ar putea să fie egali într-un nemernicie: Aurel Dragoș Munteanu, Răzvan Theodorescu sau Paul Everac), pe lângă anemica prestație a lui Stere Gulea (ce nu are decât parțial scuza "interimatului" – pentru că așa cum a putut să elimine, de pildă, emisiunile culturale, ar fi putut să inventeze altele), există și explicația presiunii enorme exercitate asupra televiziunii în primii ani post-ceaușiști. Sufocată de securiști, trasă în jos de o armată de inși incapabili să se adapteze vremurilor, televiziunea din Dorobanți, sau, mă rog, Societatea Română de Televiziune, a avut și ghi-nionul unui personaj straniu, numit Dumitru Iuga.

Mi se pare bizar ca un șef de sindicat să facă parte din consiliul de administrație al instituției la care e angajat, pentru că în felul acesta funcțiile sale se anulează reciproc. E lesne de imaginat că un om obligat, prin mandatul dat de membrii de sindicat, să apere interesele sociale ale micului/mareului său electorat nu poate reprezenta și interesele patronatului. În felul acesta, el va constitui, în consiliul de administrație al instituției, un veșnic opozant. Din principiu, el nu va putea vota unele hotărâri ce lezează - în mod real sau imaginar, pentru că și asta e o problemă! – pretențiile sindicaliste ale angajaților, chiar dacă ele sunt menite a promova strategiile pe termen lung ale instituției. Din păcate, eroul atâtor spectaculoase greve ale foamei (unele oportune, altele cu totul jalnice) își reconfirmă rolul malign avut în ultimii trei-patru ani în societatea românească.

Dl. Iuga joacă, în alt context, un rol identic celui al lui Miron Cozma. Și "Luceafărul huilei" visează la dublul rol, dr. Jekyll – Mr. Hyde: setos de putere și de glorie, el se vrea și om politic și lider sindical, indiferent de faptul că între cele două există o strigătoare la cer incompatibilitate. Că dl. Dumitru Iuga nu e nici pe departe iubitorul de democrație care vrea să pară, e destul de limpede din acțiunile sale permanente. Dacă s-a întâmplat ca mania de protestatar să dea bine în primii ani post-decembriști, aceasta nu e meritul d-lui Iuga, ci vina contextului. Nu-ți trebuie cine știe ce imaginație pentru a prevedea ce se va întâmpla în săptămânalele întruniri ale consiliului de administrație. Sunt curios doar în ce calitate va intra dl. Iuga în greva foamei, amenințând că-și va da foc, că se va spânzura, că se va defenestra: ca lider sindicalist, sau ca "membru titular al CA al TVR".

Pe lângă partea lor de dramatism, situațiile își vor conține și coeficientul de umor. Parcă-l văd pe dl. Iuga ieșind dintr-o ședință a consiliului de administrație, în care a votat sau nu împotriva unor hotărâri. Scoțându-și cravata de CA-ist, va îmbrăca repede halatul de sindicalist și va începe să tune și să fulgere

împotriva activității "opresorilor" din fruntea instituției. Firește, sindicaliștii îl vor întreba: "Dar ce ai făcut tu acolo?", iar dl. Iuga va răspunde inocent: "Am votat împotriva". Răspuns previzibil și el, pentru că de când s-a cățarat în nu tocmai neplăcuta funcție, dl. Dumitru Iuga a fost un impenitent Gică-Contra.

Mă indoiesc de capacitatea unui asemenea personaj de a oferi soluții constructive, după ce acțiunile sale au fost constant distructive. Inevitabil, vor exista situații – și încă foarte repede, dacă situația economică e atât de dezastruoasă pe cât se spune - în care se vor hotărî disponibilizări de personal. Cum va vota dl. Iuga? Va fi de acord, ca sindicalist împătimit ce este, cu o astfel de soluție anti-sindicalistă? Sau va intra, chiar în biroul în care-și desfășoară activitatea consiliului de administrație al televiziunii, într-una din ultra-mediatizatele sale greve ale foamei?

Ca în nenumărate alte situații, reprezentarea "națională" e și în cazul TVR o vorbă în vânt. Pentru că de hotărât hotărât tot inși care posedă buletine de București. Cu excepția (probabilă) a lui Titus Raveica, toți ceilalți aleși-numiți sunt eternii noștri bucureșteni pentru care realitatea românească se reduce la traseul de acasă la serviciu, iar cunoașterea țării echivalează cu abilitatea de a ocoli artele aglomerate ale Capitalei. Ce fel de programe vor gira, nu e greu de ghicit. Am mai scris în câteva rânduri despre pericolul enorm al centralizării și supracentralizării deciziilor în România. Am fost acuzat că instig la separatism teritorial, că sunt trădător de patrie, că vând Transilvania ungarilor etc. N-am făcut decât să atrag atenția asupra unei primejdii mortale, ignorată, în continuare, de politica interesului de grup, a cinismului cu care promovarea se face urmând strategia lui "numai noi și ai noștri".

Șansa ca TVR să devină cu adevărat o televiziune publică, națională, nu crește; ba din contră, prin numirea noului consiliu de administrație – o excreșcență a sistemului clientelar care parazitează tot mai primejdios România - ea scade dramatic. Și asta pentru că, acum, inechitatea se produce cu acte în regulă, prin decizie legală, parafată și garantată de Parlament. Faptul că între membrii CA s-au rătăcit și câțiva intelectuali de certă valoare, nu schimbă cu nimic lucrurile. Ei abia dacă îi vor putea anihila pe strigoiile comuniști Mironov și Raveica, precum și pe previzibil imprevizibilul, anarhicul Dumitru Iuga. Ceea ce nu se înțelege în România de azi e că soarele nu răsare neapărat pentru toți românii de la București. Ne mândrim cu repartizarea uniformă a populației pe întreg teritoriul patriei, dar când e vorba de lucruri importante, deciziile se iau exclusiv pe malurile Dâmboviței. Câtă vreme legea administrației locale e considerată de deținătorii puterii mai primejdioasă decât bomba atomică și câtă vreme pârghiile puterii sunt manevrate exclusiv în perimetrul marcat de sediul diverselor ministere, s-ar putea să mai fie, o vreme, pace, vorba unui filozof american, dar nu va fi liniște!

La audiența tot mai dezastruoasă a TVR 1 și 2, nici nu știu de ce ar trebui să ne batem capul cu soarta unui mamut care și-a trăit traiul și care, în mod firesc, e acum pe patul de moarte. De ce trebuie să suporte cetățeanul (nu numai cel din București, atenție!) din buzunarul său plata unei instituții de lux de la care nu poți afla, cu acuratețe, nici măcar buletinul meteorologic? De ce să plătesc eu, obligat de o lege abuzivă, abonamentul la un canal care nu mă reprezintă nici măcar formal și care nu mă interesează nici cât negru sub unghie? Mi-e destul, ca simplu cetățean, ca suport consecințele aberantei activități a politicienilor, de ce trebuie TVR-ul să mi-l aducă și în casă? Dacă tot se autoproclamă televiziune "publică", ar fi bine ca prăfuitul canal din Calea Dorobanților să devină cu adevărat o televiziune a întregului public românesc. Și nu doar suma intereselor mărunte ale unui grup care ne reprezintă fără să ne fi cerut și fără să-i fi oferit nici un fel de mandat.

POST-RESTANT*de Constanta Buzea*

INTÂI am crezut că mașina dv. de scris nu are semne pentru compunerea fie și din bucăți a lui ă. Apoi nu mi-am mai permis să cred aceasta fără riscul de a greși sau a deranja. Dincolo de acest bizar fenomen ușor de combatut, după părerea mea, pe care-l ilustrez, pentru orice eventualitate, cu o listă destul de lungă: rând, întâi, mâinile, mângâie, câte, atâtea, până când, cântec, pământ, înfierbântată tășnește asudând, n-am nimic să vă repropoz, cu atât mai puțin versurilor dv. pline de sinceritate și de un vag sămbure mistic ce dă să incolțească remarcabil în câteva locuri. (R. M.Tudor, Cluj) ♦ E firesc să vreți să vi se publice versurile. Să sperăm că perspectiva nu vi se va îngusta după primul eșec, și veți face eforturi pentru a evolua semnificativ. Deocamdată lucrurile plutesc în banalitate și generalități: "S-a născut în mine puterea/ rădăcinile ei pătrund hăurile ascunsului/ de nu știu unde s-a ridicat forță/ au căzut lanțuri și s-au deschis porți/ metamorfozate, fantomele au devenit ingeri/ strigătele mele au cântat doine./ Inima adoră. Sufletul cheamă./ Min-tea mai crucifică sentimentele, furișându-se/ vigilenței mele în cripta principiilor/ ce împlinești în viața mea, mesagerule?! destin sau grație?" (Ingride – Emanuela Bujder, Vaslui) ♦ După lectura atâtor texte bizare, inconsistente, iresponsabile, șocante cu orice preț, găsesc în fine un suflet așezat, cu voință și cu știință a ceea ce face, cu biografie și sumar. Să mă tem că efectul bun s-ar datorita diferenței bruște de ținută a versurilor? După un autor care își trăiește neputința de a se dezbara de vorbe mari, smerenia altuia care s-a vindecat de grandilocvență și zorzon lucrează ca un calmant. Poate că efectul bun ar fi fost ceva mai potolit dacă n-aș fi citit nimic înainte? Să verific, să recitesc, să citez! Efectul rămâne bun, chiar dacă textul suind câteva trepte solide, lasă la vedere cu atât mai mult, mici zone imperfecte, cuvinte fara strălucire. Autorul nu are nevoie de sugestiile mele, va găsi singur remediul. Dintr-un sumar cu titluri bune, *Soarele negru, Biografie, Somnul și Moartea, Marea femeie, Colofon, Încă puțin aleg Biografie*. "Ce nevointă, Doamne./ ce pahar mi-ai dat:// să rătăcesc gol printre oglinzi aprinse/ de-amurg plouând și depărtat./ când toate casele, cu porțile închise./ își împlinesc la echinocții sarbătorile:// să trec singur peste punți/ ce deschid mereu arcade, vai orbitoare./ când sperjurii își varsă în piețe/ aurul gros și comorile:// să adorm alergând pe poduri înalte./ arcuind depărtări de mare/ și fiecare răsărit să mă alunge/ mereu spre izvoare./ Sub steaua de ploaie dureroasă, amara/ sufletul meu.../ se bucură apropiat./ într-o lumină ușoară:// Părintele era mort./ coborât jumătate pe altar./ în spate aripi de fier ferecat./ intors spre miezul cerului negru./ de șapte Puteri cuminecat.../ Ce izbăvire, Doamne./ ce binecuvântare mi-ai dat." (Victor Vanu, București) ♦ Aveți probabil motive serioase să spuneți că din singurătate, că la vârsta dv. știți tot și nimic ca simțiți pasiuni ce se nasc din cenușă și căutați oasele pasărilor ce s-au scaldat cândva în marea roșie a păcatelor. Că așa este acum, așa va fi mereu și să puneți aici puncte punctele al căror înțeles vi se pare la îndemână oricui, continuând confesia puțin aiuritor, steril: "vor fi măști ale neștiinței spiritelor căzute într-o groapă fără fund". Aveți de petrecut ani buni până să vă dezbarați, prin bune și asidue lecturi de contrast, de acest stil de jurnal de domnișoară sensibilă. Îmi dau seama că abia ați prins gustul, că vă place ce faceți, ca poate aveți ecou, și chiar un public colegial care vă admiră pe față. Nu vă lăsați ambetată. Sunteți într-o fundătură, încă azurie, într-un decor solid de carton, care nu vă va permite să vedeți cerul adevărat. E mai mult ca sigur că nu vă va plăcea la infinit să căutați în *veșnicia clipelor vedenia trecutului și în rătăciirea pașilor mărunți de furnică eternitatea jubirii uitate în mormântul paradisului mort*. Spuneți-mi, dar sincer, nu vă dați seama că mestecați iască? (Cristina Dudu, Ploiești) ♦ Pe anevoiosul drum de la conexiuni spre împlinire, ființei dv. criptice, criptică îi este sortit să rămână. Nimic nu i se va opune, nici un zid, zid de oameni, zid de piatră, zid de stele mișcătoare. Și asta, până când? Până când? Până când?, de trei ori până când!, Până la limita tacerii, poate. Și dincolo (de ea), Spre infinitul neînțelegerii. Stimată autoare, explicați-vă! Măcar pentru confortul dv. interior, dacă nu de dragul nostru, al andrisantului, care se simte agresat pe nevinovatele, orișicât! (Marina Simion, Craiova) ♦ Ar fi un lucru aproape minunat că nu lăsați să se piardă în neant metaforele, fie ele și atât de dureroase, ce se nasc în mintea dv. Dar ele se nasc, din păcate, din psihosele, nevrosele și din hipnosele prin care treceți, fapt nu știu dacă îmbucurător. Nu-mi cereți, deci, să vă spun clar ce aveți de făcut. Între dacă are rost să continui și să o las baltă, vedeți singur ce vi se potrivește. Eu zic să nu vă lăsați bruscamente, ci cu bineșorul. La urma urmei, versificați destulde cuminte, de inofensiv, ca să vă considerați un caz disperat: "Blestemată boala m-a cuprins pe mine -/ Boala insomniei, boala oboselii./ Visul dulce-n somn văd că nu mai vine./ Ascult plictisit cântecul cernelii./ În zadar îmi caut liniștea pierdută./ Ziua cea senină, zorii cei frenetici./ N-a rămas decât fața mea cea slută./ Ochii mei cei roșii, ochii cei anemici"! (Cristian Zoicaș, Baia Mare).

România literară

Editată de:

- Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanta Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Pârvolescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Corespondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. postal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL:romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

http://www.romlit.ro
http://www.sfos.ro/news/romlit
http://www.kappa.ro/news/romlit

O notă despre Cioran și Zacharias Lichter

SCOTOCIND recent prin hîrtii vechi, am dat peste o carte poștală de la Emil Cioran, trimisă de la Paris la 2 iulie 1972 pe adresa mea bucureșteană, Intrarea Caragiale 8. (Curind după aceea, în ianuarie 1973, am părăsit România.) Apăruse nu de mult ediția a doua a cărții mele *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* (1971) și între cei cărora le trimisese exemplare se număra și Cioran. În țară, prima ediție avusese un anume succes la care nu mă așteptasem și primise chiar premiul de proză al Uniunii Scriitorilor pe 1969. Apăruseră mai multe articole elogioase (semnate, între alții, de Ion Negoitescu, Adrian Marino, Solomon Marcus, Edgar Papu etc.), dar cel care-mi plăcea și mă “flăta” mai mult, de Alexandru Paleologu, oferit *României literare*, l-am citit doar în spalturi, cu corecturile autorului, căci publicarea lui a fost interzisă de cenzură. Din străinătate, Monica Lovinescu avusese cuvinte bune despre carte la Radio “Europa liberă” (textul emisiunii a fost după aceea publicat în voiumul *Unde scurte*).

Pe de altă parte, Mircea Eliade, pe care nu-l cunoscusem încă personal, fusese “nedumerit” de carte, cum avea să-mi mărturisească mai târziu. Pentru marele istoric al religiilor și teoretician al sacrului, eroul meu nu îl ilustra nici unul din arhetipurile religioase cunoscute, nu avea un mesaj care să poată fi inserat într-una sau alta din tradițiile oîndirii mistice, fie și într-o combinație eclectică plauzibilă a mai multora. Ceea ce era perfect adevărat. Nu mai puțin adevărat era însă că, exilat de aproape un sfert de secol, Eliade nu mai avea acces intuitiv la atmosfera cultural-politică din România, atmosferă în care Lichter, cu toate confuziile lui, era totuși purtătorul unui mesaj.

După ce manuscrisul unei traduceri franceze a cărții fusese citit și respins politicos de mai mulți editori parizieni, mi s-a părut că atitudinile și ideile paradoxale ale lui Lichter, delirul lui metafizic, într-un cuvînt singularitatea lui nu puteau avea un ecou decît în România comunistă din acel moment istoric. Căci rezonanța cărții în conștiința unei anumite categorii de cititori români era singura confirmată. Exagerez. Ea putea avea un anume răsnet și în alte țări comuniste. Fusese de altfel tradusă în poloneză de Irena Harasimowicz și apăruse la o distinsă editură de la Varșovia; iar traducerea în limba maghiară, datorată unui autentic poet, Szilágyi Domokos, fusese citită cu entuziasm de disidentul maghiar Konrád György, pe care l-am cunoscut cu prilejul Zilei Cărții de la Budapesta din 1972, la care am participat. Oricum, singularitatea lui Lichter, care spunea totuși ceva cititorului român, făcea pentru un cititor occidental (un cititor dintr-o lume normală) dificilă raportarea lui la un cadru de referință sau la un context în care să

devină inteligibil altfel decît ca un “caz” – un caz izolat, marginal, fără semnificație.

M-am gîndit adeseori la intraductibilitatea (mai întîi culturală și abia apoi lingvistică; traducerea franceză era de altfel foarte corectă) a acestei cărți, și mi-am explicat-o prin faptul că singularitatea lui Lichter putea căpăta un sens doar într-o lume în care realitatea, diversă și multiplă, era respinsă din principiu. Doar într-o astfel de lume singularitatea putea deveni, prin simplul fapt al existenței ei fragile, aproape inimaginabile, purtătoarea indirectă, improbabilă, secretă a unor valori care nu negau (asta ar fi fost imposibil!), dar puneau sub semnul întrebării sistemul falsității uniformizatoare, al minciunii oficiale care avea drept scop nu altîmci să înșele cît să *desființeze* realitatea și adevărul. În aceste condiții, nebunia întru Dumnezeu a lui Lichter și cascadele de paradoxuri pe care le propunea (de la elogiul cerșetoriei la utopia hoților care-i fură pe cerșetori și a cerșetorilor care trăiesc din mila hoților), combinate cu refuzul lui de a se adapta, puteau fi percepute ca o formă de revoltă (cum le-a perceput N. Steinhardt în al său “Testament politic”).

Dintr-o perspectivă exterioară lumii comuniste, cu logica ei perversă, personajul lui Lichter putea deveni mai interesant, mai semnificativ, numai dacă era comparat cu modelul său real. Modelul s-a expatriat pe la începutul anilor '70. Reacția lui Cioran, care a avut prilejul să-l cunoască pe G. către sfîrșitul lui 1971, cum rezultă și din publicația postumă a jurnalului său (*Cahiers 1957-1972*, Paris: Gallimard, 1997), constituie o confirmare. Iată mai întîi textul cărții poștale a lui Cioran în traducere:

Paris, 2 iulie 1972

Acum că-l cunosc pe modelul lui Zacharias Lichter, privesc cartea dumneavoastră cu alți ochi, vreau să spun că mă seduce mai mult decît la prima lectură. S-ar zice: un Bal-Shem-Tov văzut de Sterne. N-am la îndemînă versiunea franceză a cărții dumneavoastră. Dar mă întreb cum se poate traduce *sfială* sau *autozămislire*. Româna e limba cea mai intraductibilă din cîte există. O limbă superbă și condamnată.

Cu sentimente amicale,
E. Cioran

NU VREAU să vorbesc acum despre relația mea cu modelul lui Zacharias Lichter. Am făcut-o în dialogul memorialistic cu Ion Vianu, *Amintiri în dialog* (1994), care a apărut recent într-o a doua ediție la Editura Polirom (vezi capitolul “Universitatea, viața literară, universitatea”). Prefer să mă opresc mai pe larg asupra felului cum l-a văzut Cioran pe G. în jurnalul său. Figura lui apare în trei fragmente, la paginile 959,

971 și 972. Îmi face plăcere să le transcriu în românește cu doar minore tăieturi:

(Decembrie 1971) Vizita lui G. și a soției sale. El, profet evreu, vizionar confuz și sublim, ea țărancă română, înduioșătoare, nu spune un cuvînt, dar e, pare-se, bună poetă. N-au nici un ban, sunt puri, sunt gata să accepte orice situație (...) Acest G. spune lucruri extraordinare care sunt inecate într-un val de cuvinte. Trebuie să-l lași să vorbească despre tot și despre Dumnezeu și să încerci să izolezi cele cîteva fraze fulgurante care-i scapă. Mai tot timpul, ceea ce spune nu înseamnă nimic; e o erupție verbală lipsită de sens, un vulcan de cuvinte, țîșnind dintr-un suflet efervescent și în mod sigur profund. Ar fi trebuit să trăiască în secolul al XVIII-lea, în vreun sat sau ghetto polonez, pe lângă un rabin hasidic, și să joace rolul de sfînt histrionic, sau de nebun.

Lui G. îi place enorm Mișkin. E evident că au puncte comune. G. este Idiotul ineputabil. Mi-au spus lucruri tulburătoare despre Mișkin, dar nu le pot regăsi... Era ca o conversație postumă, între spectre pasionate.

I-am spus de asemenea că-n toate cărțile mele e vorba de-un naufragiu spiritual, i-am explicat cum am ajuns aproape de absolut și cum, găsindu-mă în fața unui zid, a trebuit să mă retrag, căci nu eram hărăzit să-l pătrund, să-l sparg. Tot ce am scris e un comentariu asupra retragerii și înfrîngerii mele.

Îi spuneam lui G. că misticii n-ar trebui să scrie.

Cînd te adresezi lui Dumnezeu, nu scrii, spui rugăciuni și rugăciunile nu se scriu. Dumnezeu *nu citește* (pp. 959-960).

(Martie 1972) G. Cazul lui mă impresionează. Mă fascinează. Iată pe cineva mai inutilizabil chiar decît mine. Nu există pe întreaga planetă o singură situație, un singur post care să-i convină. Total inadapdat la tot. Nu e făcut pentru nici o muncă, nu are nici o înzestrare, nici un talent, nici un viciu și nici o virtute. E confuz, nu știi niciodată unde vrea să ajungă, e prolix, e în plină erupție. Îi place să se compare cu un vulcan, acesta e de altfel cuvîntul care revine cel mai des în exploziile lui verbale, în acest val de cuvinte al căror sens nu e aproape niciodată penetrabil, pentru că sens, de fapt, nu au. E o apariție, un fenomen nemaivăzut, un neant unic.

Au ales libertatea.

Ea are talent; el deloc. Dar își imaginează că va putea scrie, acum că e liber. E o iluzie, nu, o minciună cu care a trăit ani de-a rîndul. Să te minți pe tine însuși e un subterfugiu clasic, mijlocul cel mai sigur de a-i înșela pe alții înșelîndu-te pe tine însuși.

Culmea, în această afacere, e că ea, care e înzestrată, crede că el va putea în sfîrșit să se exprime. Ea a ales libertatea

Matei Călinescu

Viața și
opiniile lui
Zacharias
Lichter

În 1995 apărea, la editura Polirom, ediția a III-a a volumului *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter*. (ediția I, 1969; ediția a II-a, 1971)

pentru el, numai și numai pentru el. Iluzie fără nume, iluzie tulburătoare. E vorba aici nu de Don Quijote și de Sancho Panza, ci de doi Quijote. Dubla aventură, dubla iluzie, dubla nebunie (pp. 971-972).

(Martie 1972) Mă gîndesc iarăși la nebunul de G. Credea, crede și acum, că-i era imposibil să se realizeze în România. Ca și cum, trecînd o frontieră, ai căpăta talent!

Acum cîțiva ani, neputînd lucra credeam că motivul era că nu găsisem un creion bun, un creion care să alunece pe pagină, să mă “ajute”... În fiecare zi îmi cumpăram un creion nou, de-o formă sau de-o culoare diferite de ale precedentului. Dar inspirația nu mi se îmbunătățea (...) (p. 972).

EXISTĂ, desigur, anume puncte comune între portretul lui Zacharias Lichter și portretul lui G. așa cum îl face Cioran: în ambele cazuri *prezența* lui e resimțită ca genială (deși în cel de-al doilea ea sfîrșește prin a deveni sîciitoare). Contrastele însă mi se par mai importante. Lichter ca personaj literar nu voia să se “realizeze” – folosea scrisul, rareori, nu ca să se “exprime”, ci ca să se elibereze de ceea ce exprimase în prealabil (hîrtiile pe care așternea cîte-un poem le arunca); Lichter era liber, oriunde s-ar fi găsit; era mîndru de inadecvarea sa (își considera sărăcia o operă genială, căuta revelațiile cerșetoriei etc.) Desigur, Lichter era un G. idealizat, în mare măsură inventat, în al cărui profetism se concentraseră aspirațiile unui adolescent trăind într-o lume concentraționară pe care se străduia s-o ignore. Aș spune că *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* e cartea unei adolescențe întîrziată sau, mai exact, a unei adolescențe pierdute și, pentru scurt timp, regăsite prin scris, înainte de a se pierde din nou: de unde lirismul ei. Portretul pe care Cioran i-l face lui G. e pătruns de un sens al deziluziei: sublimul impresiei inițiale se termină în derizoriu (căutarea inspirației într-un anumit spațiu geografic comparată autoironic cu “superstiția” lui Cioran că un anumit tip de creion l-ar putea ajuta să scrie). În cazul lui Lichter, mișcarea e inversă: de la derizoriu la sublim, deși e vorba de un sublim în care, grație ironiei, coexistă derizoriul, grotescul și poeticul.

Iulie 1998

Epistolar Ilie Constantin

NU ȘTIU care este regimul legal privitor la proprietatea asupra scrisorilor. O scrisoare aparține emitentului sau aparține, după expediere, persoanei căreia i s-a trimis? Poate cineva să facă orice cu o scrisoare care i-a fost adresată? Să o păstreze ca pe o amintire scumpă, să o arunce la coș sau chiar... să o publice? Se pare că este în drept să facă orice, chiar să o publice, din moment ce faptul se întâmplă, cum observăm, destul de des, în ziare, în reviste sau în cărți. Atenție deci cui scriem și mai ales ce, căci după ce am expediat cuiva o scrisoare nu mai este a noastră.

Într-un mod inspirat a dispus de corespondența sa literară (de o parte din ea, pentru că e, suntem incredințați, mult mai bogată) poetul Ilie Constantin. A alcătuit un volum cu două secțiuni, prima, cea mai întinsă, cuprinzând scrisori comentate primite, prin ani, de la Perpessicius, M.R. Parascchivescu, Cioran, Caraion, Florin Mugur, Sorescu, Dorin Tudoran, Ioan (pe atunci Ion) Alexandru, Miron Kiropol, și de la alții, ajungând până la de tot tânărul, față de ceilalți, Daniel Bănuțescu. A doua parte a volumului, complementară, cuprinde "dialoguri și confidențe", câteva interviuri ce i s-au luat lui Ilie Constantin de alți confrăți, primul de Florin Mugur, în 1969, iar cel mai recent de Al. Călinescu, în 1996. Toată materia constituie într-adevăr, cum scrie Alexandru Condeescu, prefațatorul și editorul cărții, o "trecere în revistă a mentalităților, întrebărilor, soluțiilor scriitorilor români din varii generații și din mai multe zone ale literaturii postbelice românești". Și în afară de aceasta sunt de aflat în epistolar mărturii biografice, psihologice, morale și de gust estetice privitoare la trimitătorii scrisorilor, precum, desigur, și despre destinatarul-comentator, astfel cum el a evoluat pe traseul mai multor vârste sufletești și literare, din anii primei tinereți până în prezent.

Pentru epoca îndepărtată a începuturilor sale poetice, autorul nu ascunde că dialogul epistolar cu importanți scriitori ai vremii a fost în bună măsură unul provocat de el însuși. "Mă băntuie dorința de a avea «confirmări»" mărturisește, drept care tânărul de 19-20 de ani se încumeta să trimită în plic esanțioane din producția sa poetică juvenilă lui Arghezi, Bogza, Perpessicius și, desigur, lui Miron Radu Paraschivescu, reputatul descoperitor și lansator de talente în largul oceanului literar. Iar acești scriitori, formați în spiritul de civilitate antebelic, obișnuiau să răspundă celor care le scriau, chiar și tinerilor perfect anonimi ce îi consultau în privința primelor scrieri. Arghezi însuși i-a răspuns necunoscutului, pe atunci, Ilie Constantin, trimițându-l pe Barbu la căminul studențesc din strada Matei Voevod să-i înmâneze mesajul, un text de a cărui pierdere destinatarul este și azi neconsolat, după patruzeci de ani. Îl înțelegem. În schimb răspunsul lui Perpessicius, după ce-l crezuse și pe acesta pierdut, l-a regăsit cu o imensă bucurie, reproducându-l în carte ca primă piesă a dialogului epistolar. De reținut, mai cu seamă, din scrisoarea bătrânului critic este observația că "propriul sensibilității dtele poetice (...) nu se împacă cu temele așa-zicând politice", drept care îi recomandă să rărească poeziile "disonante", cum erau "Cătușele", "1907", "Februarie 1933" și altele asemănătoare. Să notăm că acestea i le spunea Perpessicius tânărului său corespondent în anii în care desprinderea de dogmatism încă nu se produsese, ani în care, pentru a fi publicată o carte de poezie, astfel de piese "tematice" erau obligatorii în sumar și chiar într-o pro-

porție copleșitoare. Plachetele de debut din 1960 ale lui Nichita Stănescu, Cezar Baltag, cea a lui Ilie Constantin însuși, o arată din plin. Tânărul avid de publicare nu prea e dispus de aceea, în acel moment, să asculte sfatul venerabilului critic deși tot el i-l ceruse, prilej mai târziu de neascunse regrete ce nu mai puteau repara nimic: "Vai, în următorii ani după acest discret avertisment, leștul meu de versificări realist-socialiste urma să sporească". Episodul este semnificativ pentru rolul măcar corectiv, jucat cu discreție pentru că altfel nu se putea, în acele crâncene vremuri, de marii intelectuali din vechea gardă, Perpessicius, Vianu, Șerban Cioculescu, Streinu, oameni cărora generația lui Ilie Constantin, care este și a subsemnatului, le este în multe privințe îndatorată. Azi acest rol formator benefic le este fie minimalizat fie negat, taxați cum sunt, de cine are sau nu căderea morală și intelectuală, drept "colaboraționiști" sau "complici" ai comunismului. Este o nedreptate ce li se face acestor mari oameni și o simplificare calomnioasă a poziției lor.

Relația lui Ilie Constantin cu M.R. Parascchivescu a fost una de durată și de aceea este ilustrată epistolar cel mai bogat. Câteva poezii publicate de foarte tânărul Ilie Constantin în "Viața Românească", în 1957, fuseseră remarcate de doi "autori astrali", M.R. Parascchivescu și Al. Philippide, care și manifestaseră dorința de a-l cunoaște pe autor. Avertizat de Ion Horea, acesta bineînțeles că îi caută, intrând îndată cu M.R.P., acest "copil-parinte", cum îi apare de la prima întrevvedere, în cele mai strânse raporturi. Nu lipsite de accidentări, de sincope, de rupturi și de reluări, de certuri și de împăcări, impuse toate de firea capricioasă a mentorului, om sucit, contradictoriu, când generos când meschin, pretinzând absolută fidelitate și capabil de gelozii a căror expresie culminantă este aiuritoarea "scrisoare deschisă" din 1969. Reproșul fundamental adus în ea discipolului, de acum scriitor afirmat, reproș din care face un lait-motiv al tiradelor pamfletare, este acela că i-a trimis o carte cu dedicație criticului Nicolae Manolescu. Faptul ar fi reprezentat o gafă și o probă clară a derutei intelectuale și morale în care s-ar fi aflat Ilie Constantin, și aceasta pentru că a înțeles să acționeze pe cont propriu. Concluzia: "nu strică să mai

consulti câteodată pe mai marii tăi maeștri, cărora te-ai adresat la debut".

Pe acest teren cu denivelări evoluează deci raporturile dintre cei doi, însă există și grija afectuoasă și pedagogia exigentă arătate de vârstnic tânărului, după cum există și o camaraderie între ei, căci M.R.P. nu ezită să-i facă ucenicului cele mai amare mărturisiri despre sine, de o totală sinceritate și de o crudă luciditate. Îndoielile în ce-l privește, ca artist, nu se ferește să i le înfățișeze învățcelului său, netemător că și-ar micșora astfel, în ochii acestuia, autoritatea: "Măcar de-aș avea convingerea – exclusiv subiectivă, și mi-ar fi de-ajuns! – că am scris cinci poezii «care vor rămâne»! Dar n-o prea am nici pe asta, când mă pipăi mai bine. Așa că, de-o fi să mor, o să mor de tot, nu ca Horațiu care spunea: *non omnis moriar*".

Personajele reunite în paginile "epistolarului", ca parteneri de corespondență ai lui Ilie Constantin, aparțin unor foarte variate lumi, rareori tangente: de la Cioran la Eugen Campus (fost critic proletcultist, profesorul de română al lui Ilie Constantin de la "Sava", trăitor azi în Israel), de la Caraion și Ben Corlaci, exponenți ai generației războiului, la "nouăzecistul" Daniel Bănuțescu, de la fiica lui Umberto Saba, poetul din care tradusesse cândva Ilie Constantin, la Miodrag Pavlovic, poetul sârb cunoscut în 1967, cu prilejul unei exursii în Iugoslavia, de la Mihai Niculescu, exilatul din prima generație postbelică, la Dorin Tudoran, exilatul obligat al anilor '80, a cărui "plecare prin luptă" dă titlul cărții lui Ilie Constantin (propria plecare și-o numește, modest, "nerevenirea mea în România", o formulă "mai liniștită"). Despre toți aceștia și despre alții sunt de aflat din epistolar multe lucruri până acum neștiute, ceea ce înseamnă că se poate vorbi și despre un aport documentar al cărții, istorico-literar. Numai îl semnalez.

O chestiune asupra căreia se opresc în mai multe rânduri epistolierii și destinatarul, el în comentariile la scrisori și în interviuri, este aceea a generațiilor, mereu preocupantă, după cum se poate vedea. Ilie Constantin, poet dar și critic, adoptă față de aceasta un punct de vedere rațional: "Cred că generația este un fel de invenție a literaturii vii, cu ajutorul căreia se asigură o normală succesiune de

Ilie Constantin

Plecarea prin luptă

Editura Muzeul Literaturii Române

Ilie Constantin, *Plecarea prin luptă*, (scrisori recitate, dialoguri, confidențe), Cuvânt înainte de Alexandru Condeescu, Editura Muzeului Literaturii Române, București, 1998, 262 p.

talente (...) Mai ales scriitorii tineri, cei veniți de curând în arena literară, simt nevoia să se grupeze pentru a se face auziți". Nu acceptă totuși, ceea ce iarăși este rațional, înșiruirea "după decenii rotunde" (*saptezecști, optzecști, nouăzecști*), cu totul nefirească pentru că încorsetează un proces natural, neincadrabil cu strictețe între anume borne calendaristice. Procedul apare în adevărata lumină, mai degrabă ridicolă, dacă îl raportăm, retroactiv la autorii clasici, lucru pe care îl și face Ilie Constantin: "Bacovia era *primzecist*, sau mai tardiv (*"Plumb"* e din 1916)? Blaga e pus între *douăzecști* (deși "Poemele luminii" sunt din 1919)?"

M-au interesat considerațiile despre generația noastră, a "șazecistilor", despre care Ilie Constantin observă că este poate singura din câte cunoaște perioada recentă care a cultivat mentalitatea "reînnoării firului" și nu a rupturii cu cei dinainte. Faptul se explică istoric, desigur, pentru că imediat înaintea noastră exista numai golul proletcultist. Ce să negi? Trebuia aruncată peste acel gol o punte și în felul acesta poezii debutanți din anii '60 îi descopereau ca aliați sau ca premergători acceptați, benefici, pe Emil Botta, Stolaru, Tonegaru, Geo Dumitrescu, Doinaș, Gellu Naum, către care întind mâini.

Dincolo însă de afilierea la o generație sau la alta rămâne deschisă problema statutului literar individual, iar în această privință Ilie Constantin mărturisește că a avut a se confrunța, după emigrarea în Franța, cu o dramatică, amară experiență. Se referă la necunoașterea sau la slaba sa percepere literară de către "vechiul exil", deși, în 1973, când sosise, avea în urmă, în România, o operă, multe cărți, de poezie, de proză, de critică. "...ce să mai vorbim: brusc și durabil, soclul se care mă răsfățasem la București s-a făcut praf și pulbere". Și azi Ilie Constantin pare a pluti în nedumerire în legătură cu motivele palidei sale receptări, în exil, ca scriitor, ca personalitate culturală de prim ordin, cum este cu adevărat, nevăzând sau, mă rog, făcându-se că nu vede, o explicație ce sare oricui în ochi. "Vechiul exil", de a cărui indiferență față de el se plânge, duse și ducea o grea luptă cu țeluri politice, înainte de oricare altele, or noul venit din țară tocmai de acest lucru părea să nu ia act. Retras în subterana parcajului unde-și găsisese o slujbă, nu prea mai vedea ce se întâmplă "deasupra". Citea imens, ce e drept, își perfecționa franceza, dar, prudent, nefixat, nu făcea declarații, nu exprima opțiuni, nu "lupta". Arunci, ce ar fi vrut? Atunci, marea investigație marea miză a "vechiului exil" nu putea fi decât Goma iar nu un refugiat cu oricât de mari merite *literare*, dar numai atât. Rezistența prin cultură era, poate, o soluție în țară dar în nici un caz la Paris.

Cărți primite la redacție

- ◆ Lucian Alexiu, *Ecorșeu*, poeme, Timișoara, Ed. Hestia, col. "Biblos", 1997, 112 pag.
- ◆ Lucian Alexiu, *Istoria naturală și alte poeme*, Timișoara, Ed. Hestia, 1997, 64 pag.
- ◆ Lucian Alexiu, *Grupul nominal (7 formule de exorcizare a verbului)*, poeme, Timișoara, Ed. Hestia, col. "Biblos", 1997, 48 pag.
- ◆ Lucian Alexiu, *Îndreptar de navigație pentru uzul somonului albinos*, cu versiuni în franceză, engleză, italiană și germană, Timișoara, Ed. Hestia, col. "Biblos", 1997, 108 pag.
- ◆ Bogdan Ulmu, *Gastronomie... à la Pastorel!*, Iași, Institutul European, col. "Utilis", 1998, 184 pag.
- ◆ Horia Deleanu, *Rebelul*, București, Ed. ARA, 1998 (proză memorialistică) 84 pag.
- ◆ Cristian George Brebenel, *Despre ființă. Ființa și ființele*, Eșeu de ontologie completat cu o sumară schiță cosmologică, București, Ed. Crater, 1998, 208 pag.
- ◆ Elena Chițimia Armenescu, *Exodul uitării*, București, Ed. Semne, 1998 (versuri), 80 pag.
- ◆ George Luca, *Efectul pervers*, versuri, prefață de Al. Cistelean, Târgu-Mureș, Ed. Ardealul, 1998, 128 pag., 10.000 lei.
- ◆ Ion Filipciuc, *Asupra cuvântului "noroc"*, Câmpulung Bucovina, Biblioteca "Miorița", 1998, 136 pag.
- ◆ Ioan Vișan, *Cușca elastică, Târgoviște*, Ed. Domino, col. "Manuscris", 1997 (cu o prezentare pe coperta a IV-a de Cezar Ivănescu), 134 pag.
- ◆ Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare (1918-1930)*, trad. din engleză de Vlad Russo, București, Ed. Humanitas, 1998, 392 pag.
- ◆ Calistrat Costin, *Închis... pentru inventar* (versuri și reversuri), Ed. Corgal Press Bacău, 1998, 60 pag.

Pagini de Nicu Caranica

CRONICA LITERARĂ

de
Gheorghe
Grigurcu

POET al diasporei (socotit cel mai relevant, din valul său vechi, alături de Horia Stamatulea), Nicu Caranica (născut în 1912) e, în țară, un autor, din păcate, încă prea puțin cunoscut. Provenit dintr-o familie macedoneană, frate al Etei Boeriu, a făcut parte din grupul *Gînd românesc*, fiind prieten, în junețe, cu Emil Giurgiuca și cu Mihai Beniuc. Rolul jucat în cadrul mișcării de dreapta, ca și totala incompatibilitate cu comunismul, l-au făcut să apuce de timpuriu calea exilului, în planul căruia a desfășurat o amplă și îndelungată activitate scriitoricească. Poetul valoros, de care nădăjduim a ne ocupa cu un alt prilej, s-a arătat dublat de un cărturar avizat și sagace, atras de marile teme ale literaturii universale (bunăoară studiile sale asupra lui Dante învederează un profund cunoscător, cu originale vederi), dar, în speță, de fenomenul românesc. În conștiința sa, patria și limba ei – formă eternă, la nevoie portabilă a patriei – vibrează precum o coardă orfică *sui-generis*. De unde o specifică rezerva față de neologisme: “Dv. Românii din țară, locuiți în casa caldă a limbii române și, încălziti de ea, ieșiți uneori în frig, adică în neologisme. Dar noi, exilații, locuim permanent în frigul limbilor străine și nu ne arde să adăugăm frig peste frig”. Rinduri înfiorate de o grijă inteligentă față de Cuvântul național, căruia exilul i-a acordat sensul dramatic al conservării unei trăsături de identitate. Ne amintim că un scrib al revistei *Luceafărul*, din anii național-comunismului diversionist, pe nume Artur Silvestri, încerca a demonstra că, pasă-mi-te, scriitorilor noștri din diaspora li s-ar fi atrofiat simțul limbii natale, exemplificându-și “teoria” prin scrisul onicai Lovinescu! Hotărît, Nicu Caranica e un alt autor ce probează contrariul. D-sa se rostește suculent-tradițional, fără a evita exagerat verbul nou, însă cu o expresivitate ce izvorăște din acele resurse ale limbii apte a propune o atmosferă gravă, a înfățișa chiar, uneori, cum ar fi spus Blaga, o aură mitică. Iată cum caracterizează publicistica eminesciană: “Recitii articolele din *Timpu* și primul lucru care vă va izbi va fi indivizibilitatea persoanei Eminescu: același suflet clocoțitor, aceeași fire robita esențialului și, ca urmare, aceeași tendință de a adinci orice fenomen, de a preschimba în aur tot ce atinge. Toate acestea însoțite de o rigoare intelectuală de oțel și de o cultură fără greș”. Iar despre creația poetică a genialului bard, aceste sesizante formule, ardente în “cumințenia” lor lexicală neoasă, oarecum junimistă: “Nu se putea ca flăcările lirice ale astrului, cu toate nemaiauzitele și obsedantele lor sortilegii muzicale, să nu ardă orice inmugurire de viață aventurată prea aproape în preajma lor. (...) Putem concepe o călăuză mai neprețuită pentru poezii viitori? Din toate părțile, tăcutul atelier eminescian ne soptește sfaturi”.

Dar a scrie despre Eminescu în cîteva pagini, nu e oare foarte dificil? Cum poți ocoli capcanele pretutindeni întinse ale poncifului, cum poți capta interesul cititorilor? E ca o alergare pe o sută de metri, în care contează concentrarea cu care înfrunți spațiul și timpul în abreviere lor. Pe un fond de venerație ce nu adoarme veghea intelectului scormonitor, Nicu Caranica izbutește a ne atrage atenția asupra unor implicații mai puțin luate în seamă, asupra unor nuanțe cu gust paradoxal ale creației eminesciene. Astfel, în vederile d-sale ușor hirsute (se vede voința salutară a unei diferențieri, a unei

“împotriviri” la curentul plat-generalizator), poetul “ura politică”. Nu patima politică l-ar fi determinat a-i execra pe liberali, ci aversiunea față de artificii nocivi, față de imprumutul forțat, ca și dezgustul față de eterna “învrteală” prin politică. În sprijinul afirmației, e menționată o poezie postumă, din 1872, care prevestește satira *Scrisorii III*. Apare aci imaginea poetului, care, dezamăgit de mediul vremii sale, s-a refugiat în Walhala, unde, alături de Odin, se află toți marii eroi ai trecutului. Decebal îl întreabă ce știri mai are despre locuitorii fostului său regat: “Aici poetul se dezlanțuie «între toți pigmeii de pe glob, ei sunt cei mai mici/ Mai slabi, mai fără suflet, mai mișei». Înstrăinați într-atita de trecutul lor glorios, încît «Sunt ca o laie de nomazi și de lăieți». Decebal răspunde cu satisfacție că blestemul său i-a ajuns pe cei care l-au învins, devenind astfel din Romani «romunculi»”. Ceea ce, departe de-a acredita figura unui patriotard cațavencian-ceaust, îl apropie pe Eminescu de un Schopenhauer sau un Nietzsche, a căror amără speculație n-a ezitat după cum se știe, a-și critica propriul popor. A fost autorul *Doinei* xenofob? Exegetul său nu acceptă termenul: “Eminescu ura pe străinii care, abia pripășiți la noi, își «drapau nula» cu un patriotism zgomotos, dar xenofob nu putea fi tot pentru vastul și universalul său orizont cultural; Eminescu era mai presus de toate un sever și neiertător învățator de morală în toate manifestările «polis»-ului”. Aprecierea ce ne indeamnă, dacă nu a respinge de *plano* epitetul cu pricina, măcar a-l trata cu o flexibilitate atenuantă. Ortodoxiștii exclusiviști ar putea lua în considerare faptul că Eminescu s-a pronunțat în apărarea bisericii catolice, într-un moment cînd aceasta era denigrată în Occident, realizînd, într-o pagină din articolul *Religia*, o “uimitoare sinteză a catolicismului considerat «după timp și țară», ca fenomen universal și ca perspectivă în viitor”. După cum celebratorii săi habotnici și intoleranți nu s-ar cuveni a uita modul neconvențional în care poetul a tratat adevărul “oricît de rău venit ar fi fost”, inclusiv în legătură cu războiul din 1877: “Eminescu nu s-a lăsat impresionat de dobîndirea independenței și nu o dată a denunțat soarta soldaților țărani morți de frig și foame în Bulgaria”. Ni-e teamă că, dacă Eminescu ar fi avut neșansa de-a fi contemporanul nostru, paznicii templului, care au parte, de pe urma ființării sale amare, de o dulce piine universitar-academic-politică (mai nou și... televizată) n-ar fi ezitat a-l țintui la stîlpul infamiei. În fine, figura unui Eminescu, dacă nu comunist (precum în comentariile unui Ilie Bădescu), măcar ca un herald al “epocii de aur”, suferă o severă corecție: “În *Și cum vin cu drum de fier*, bunăoară, o frază m-a făcut să tresar: «Christ a fost reprezentantul săracului cîstit și harnic, Antichrist e reprezentantul săracului viclean și lenes...». Observația vine, cum vedem, de la deținătorul unui adevărat «esprit de finesse» și ea complică firesc «l'esprit de géométrie» al marxismului”. Să nu uităm că glorificarea poetului național ca un soi de Ioan Botezătorul de carnaval al mesianicului cirmaci a fost susținută de majoritatea actualilor paznici ai templului, proslăvitori ai cirmaciului ori cel puțin critici marxști declarați...

SUBSTANȚIAL e și comentariul închinat lui Cioran. Aci vocația etnică a autorului, manifestată la nivel lingvistic, se exprima la nivel psihologic. Încercătura națională a spiritului alcătuiește o forță a supraviețuirii care capătă formă și-n distorsionata vitalitate a “scepticului cu inimă de copil” care a fost autorul *Silogismelor amă-*

răciunii”) imperativ al unui vital izbăvit de tot ce înăbușe obeza noastră civilizație”). Numai aparent acesta e descurajat, covârșit de angoasă, plantat pe culmile disperării: “Omul acesta gîfîie de bucuria de a gîndi. De ne-ar vesti sfîrșitul lumii chiar (și ni-l vestește oarecum, în esul care-i încheie cartea) (*La Chute dans le temps*), parcă tot am putea citi printre rînduri: Ideile, ce chilipir! Cioran, în fond, e un scriitor tonic”. “Căldura (sa) biologică” reprezintă un factor al energiei calorice etnice. Înclinația gînditorului spre sinucidere nu e decît o poză mediativă. În realitate, omul revărsă farmecul unui spirit puternic, transfigurator al negativului în pozitiv, magic amplificator al pozitivului existențial. În preajma sa, valoarea se regăsește în strălucirea maximă pe care i-o poate acorda o cîmp simpatetic de excepție: “Cunoașteți pe Cioran omul? – E plăcut, vor răspunde unii. – E ispititor, vor întări alții. Ci eu vă spun: Nici cea mai vrăjitoare din cîte fraze vrăjitoare a așternut acest om pe hîrtie (amintiți-vă: «Visez la minuta de aur, din sfera devenirii, la minuta de soare, dincolo de muncirea măruntaiei și de cîntecul lor de desfacere») nu face cît o singură jumătate de ceas în tovarășia lui. Acesta-i cel mai mare elogiu pe care i-l pot aduce. Un poem citit împreună cu Cioran e de zece ori mai frumos, o bucată de muzică ascultată cu el de zece ori mai aprinsă de înțelesuri. Cum admiră el nu știe să admire nimeni. Iar eu pe acest Cioran îl *aud*, mai înainte de orice, în tot ce scrie”. Chiar antiistoricitatea filosofului stabilit la Paris e o trăsătură vernaculară, explicabilă în sens pozitiv, precum o metodă de apărare forțată de psihia colectivă: “Toți românii suferim glorios de ea”. Evident, între refuzul istoriei cultivate de Cioran și “boicotul istoriei”, teoretizat de autorul *Spațiului mioritic*, se poate stabili cu ușurință o relație; sub o recuperatoare emblemă dantescă: “Întru aceasta, așadar, Cioran e Român din cap pînă în picioare, cu toată peruca lui La Bruyère pe care o poartă. Aș vrea, oricum, să citeșc cu el ultimele cînturi din *Divina Comedie*, cele cu viziunea rozei uriașe unde istoria, purificată de scoriile ei, este asumată și permanentizată în eternitate. Interesantă e asocierea lui Cioran cu Eminescu, încheiata printr-o energică interogație ce dă seama de savoarea temperamentală a eseistului: “Dar e român Cioran și altfel. Ascultați acest pasagi: «*Notre impatience de nous affirmer n'avait-elle connu aucune limite? Celle de nous effacer n'en connaitre pas davantage. Poussant jusqu'à l'heroïsme la volonté d'abdication, nous employons nos énergies à l'accroissement de notre obscurité, à la destruction de la moindre trace, du moindre souvenir de notre souffre. Nous haïssons quiconque s'attache à nous...*» etc. (p.107). Nu-i aceasta oare o *Rugăciune a unui Dac* servită franțușilor cu lingurița raționamentului discursiv, ca să nu le vină vreo indigestie?” Ne întrebăm, la rîndu-ne: nu cumva Nicu Caranica... cioranizează din cînd în cînd? Dacă da, această postură nu face decît să-i reliefeze fibra națională, ironic-patetică, comună cu a emulului.

PE ACEEAȘI filieră a amintirii, care învăpăiază de multe ori rîndurile lui Nicu Caranica, se desprinde figura unuia din camarazii îndepărtatei sale tinereți, și anume Mihai Beniuc. În ciuda penibilei sale decăderi, sub steaua propagandei comuniste, autorul *Cîntecelor de pierzanie* (în realitate, veritabilă pierzanie urma să-l atingă mai tîrziu!) rămîne un liric viabil, chiar important, în virtutea producției sale de pînă în 1947: “Mulți se vor mira că vorbesc așa de elogios de un poet care și-a adunat

atitea pe conștiință în perioada comunistă. Deși Beniuc, la Paris, i-a vorbit rău de mine lui Pierre Emmanuel, pentru mine au rămas și rămîn doi Beniuci care n-au nimic de a face unul cu altul: Beniuc de dinaintea de război, sau probabil din timpul războiului, poet autentic și viguros, care a îmbogățit real poezia românească, și Beniuc de după război, drogat mortal de istorie. Nu sunt singur în atitudinea mea: Wolf von Aichelburg a făcut la fel într-o revistă românească din Germania cu prilejul morții poetului”. Reproducînd atari opinii, subsemnatul le împărtășește... Un incîntător Beniuc, plin de haz, însă și bîntuit de autentice neliniști ale spiritului ce urma a-i fi “drogat”, ne întîmpină în perspectiva, cu fidelitate reconstituită, a anilor clujeni '30-'40, în perimetrul predilect al heidelbergienei berării *La Czell*. Cînd treceau – și se pare că treceau frecvent – prin dreptul unor enorme butoaie de vin goale, rînduite de proprietarul localului, la intrare, tinerii poeți nu uitau a le arăta cu degetul: “opele complete ale lui Mihai Beniuc”. Neștiutor de viitor, cel în cauză “era foarte mindru de această distincție”. Abia întors din Germania, Beniuc se arăta “de-o vervă îndrăcită”. Descria cu iscusit umor fotografiile lui Hitler, în care apăreau reflexe aurii în părul negru al acestuia, introduse cu tendința de a i se apropia chipul de omul ideal, blond, al național-socialismului. Își bătea joc de “sprinteneala de minte” a germanilor de la Marea Baltică, arieni sută la sută, conform teoriei lui Alfred Rosenberg, în mediul cărora, dacă tatăl îl întreba pe fiu: cum te simți?, primea răspunsul, după o matură deliberare, abia a doua zi: bine. După mărturia lui Giurgiuca, cel ce urma a deveni poetul realist-socialist de căpetenie al literelor românești, ar fi avut, noaptea, “grave crize religioase”. Mai știi?

ÎNSĂ informația cea mai picantă e că Mihai Beniuc a cochetat cu legionarii: “Aceasta s-a întîmplat tocmai în luna mai, în 1938 sau 1939, cînd începuse procesul de înaltă trădare al lui Codreanu și lagărele de concentrare”. La o “mică sedință intimă în patru” (mai erau de față Caranica, Giurgiuca, Dan Botta), desfășurată la Sighișoara, “Beniuc a scos tacticos o hîrtie din buzunar și a început să citească: «În zadar vă zbateți și asuda/ Fruntea voastră galbenă ca ceara./ Nu puteți, degeaba-i orice trudă./ Să legați cu lanțuri primăvara./ Muguri noi țîșnesc din putregai./ Înfrunzește și-nfloarește țara./ Și voi vreți, cînd noi intrăm în mai/ Să legați cu lanțuri primăvara?// Alte vînturi proaspete frămîntă/ Codrii tineri, zilele's ca para./ Vouă nu știu ce sticleți vă cîntă/ Să legați cu lanțuri primăvara». Trebuie să mai fi fost încă una sau două strofe pe care le-am uitat. Dar pentru aceste trei strofe pun mina în foc că le-am reținut exact, cuvînt cu cuvînt. E greu să vă spun impresia extraordinară pe care au făcut-o aceste versuri. Vă repet că era în luna mai a procesului lui Codreanu, Toți au interpretat înțelesul pe față, mai ales Dan Botta, și Beniuc nu ne-a contrazis”. Plecat de multă vreme din patrie, Nicu Caranica declară: “Nu știu ce s-a ales de aceste versuri ale lui Beniuc”. Ne luăm îngăduința a-l lămuri. Ele constituie una din poeziile arhicunoscute ale autorului *Mărului de lîngă drum*, introdusă, preț de decenii în manualele școlare și prezentată drept incandescentă mostră a creației sale “revoluționare”, în slujba crezului comunist. Împrejurare din care se vede că simbolurile, ca și conștiințele poetice, pot fi intersanjabile.

Nicu Caranica: *Un Esculap al sufletului românesc*, Ed. “Jurnalul literar”, 1997, 216 pag., prețul nementionat.

Actualitatea culturală

ALEXANDRU NICULESCU la 70 de ani

Primele mele întâlniri cu profesorul Alexandru Niculescu au avut loc pe la începutul anilor '60, în amfiteatrele Facultății de Filologie ale Universității din București, la cursurile de lingvistică romanică. Purta permanent cu sine o servietă dolidă de cărți, de extrase și de manuscrise. Începea orele cu o oarecare întârziere (trebuie s-o recunoaștem), dar recupera repede timpul pierdut, căci - prin verva cu care se lansa în expunere - își mobiliza total auditoriul, făcându-l să participe intens la (re)elaborarea creativă a cursului. Scria pe tablă nenumărate exemple în diferite limbi și dialecte, deschidea cărțile pentru a oferi citatele chiar de la sursă, își revedea notele pentru a verifica o informație, și orice gest se subordona unei anumite ordini a argumentației pentru susținerea unei idei, unei ipoteze. Refăcea - pentru fiecare serie de studenți - la fel și de fiecare dată altfel, istoria limbilor ro-

manice, expunând o argumentație personală, bazată pe fapte care nu erau la îndemina tuturor, dar pe care avea intuiția să le găsească și să le utilizeze cu folos. La fel, și de fiecare dată altfel, în centrul interesului acordat romanității se afla româna, cu specificul dezvoltării sale istorice, socio-culturale etc., cu specificul profilului său lingvistic.

Capacitatea sa de a-și însuși auditoriul spre căutarea și găsirea răspunsurilor la întrebări legate de evoluția romanității în general și de trăsăturile caracteristice romanității românești în mod special (romanitate de limbă - romanitate de cultură) strângea în acei ani, în jurul profesorului Alexandru Niculescu, grupuri de tineri, ai căror membri urmau să-și materializeze preocupările de la începutul carierei universitare (vezi volumul "Unitate și diversitate în Romania. Lexic de cultură. Contacte culturale româno-romani-

ce - secolele al XVIII-lea - al XIX-lea", Universitatea din București, 1976) în ulterioare teze de doctorat. (De la studenți ai domniei sale de la alte universități europene - Viena, Padova, Paris, Udine - știu că a păstrat pretutindeni același elan stimulator, însoțit, atunci când era cazul, de o privire critică necruțătoare.)

Rodul anilor de la catedră din acea perioadă este, printre altele elaborarea unor capitole și coordonarea celor două volume ale "Manualului de lingvistică romanică" (apărute citiva ani mai târziu, în 1975 și în 1979), dedicate raportului dintre latinitate și romanitate. Celor care cunosc ansamblul activității domniei sale li se va părea, poate, de minoră importanță menționarea unor volume care au apărut la "Centrul de multiplicare" al Universității din București. Le pomenesc aici pentru că sînt emblematice pentru un profesor care nu s-a lăsat tentat de comoditatea

Alexandru Niculescu împreună cu Al. Rosetti și Gheorghe Rosetti

rutinei didactice și pentru care conținutul manualului universitar era rezultatul permanentei reflecții, al căutărilor neîntreprinse. Ideile exprimate atunci au fost de altfel reluate la un alt nivel, în studii de mai târziu.

Activitatea profesorului s-a reflectat și în cea, foarte bine cunoscută, a cercetătorului: volume ca "Individualitatea limbii române" (două volume, București, Editura Științifică, 1965 și 1978), "Structura morfologică a limbii române" (în colaborare cu Iorgu Iordan și Valeria Guțu Romalo, București, Editura Științifică, 1967), "Strutture allocutive pronominali reverenziali in italiano" (Florența, Olschki, 1978), "Între filologie și poetică" (București, 1980), "Outline History of the Romanian Language" (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981; tradusă în portugheză: "Historia breve da lingua Romena", Rio de Janeiro, Presença Edições, 1983; textul englezesc a fost preluat și reprodus de Unipress, Padova, 1990, adăugându-i-se și câteva studii semnificative), "Introduzione alla storia della lingua romena" (Udine, 1988), un număr mare de articole, de contribuții monografice, toate sînt mărturia unui stil de muncă care îl facea pe Lorenzo Renzi să-l descrie în 1990 (în prefața la "Outline...", Padova, menționat mai sus) în felul următor: Alexandru Niculescu "pose un problème concret, qu'il soit de nature historique ou culturelle, ou de nature grammaticale, et il le résout de façon adroite, souvent géniale".

Continuându-și maestrul, nu s-a sfiit să le contrazică opiniile pentru a exprima o ipoteză distinctă. Nonconformismul gândirii sale se reflectă în acele scrieri ale sale care caută să

spargă tipare încetățenite, reprezentînd uneori curajul unor ipoteze greu de acceptat de către cititori la prima vedere, dar care își impun de multe ori, dacă nu integralitatea propunerii, cel puțin neliniștea care a suscitat-o.

I-a considerat drept maestru nu numai pe profesorii pe care i-a urmărit la catedră, ci și pe acei numeroși cărturari români ale căror cărți se aflau - în timpurile trecute, nu tocmai îndepărtate - în afara circuitului bibliotecilor. Anii '90 au fost de altfel consacrați și încercării de a readuce în patrimoniul științific național acele eforturi ale savanților și profesorilor români stabiliți în străinătate, acele lucrări rămase necunoscute în țară, dar apreciate peste hotare.

Prețuit de colegii din străinătate, care-l abordează întotdeauna pentru a-i cere explicații referitoare la fapte românești (mi-l amintesc acum trei ani la Palermo, la cel de-al XXI-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, explicînd Rosannei Sornicola, profesor la Palermo, cum a dispărut s final latinesc în română, desenînd pe o bucată de hîrtie așezată pe balustrada unei terase!), Alexandru Niculescu reprezintă pretutindeni școala românească de lingvistică. L-am revăzut de curînd la Bruxelles, la congresul al XXII-lea al aceleiași Societăți de Lingvistică Romanică, loc ideal pentru reîntîlnirea romaniștilor de pretutindeni, pentru lansarea de proiecte, de ipoteze... Nerăbdător și curios, dinamic și plin de inițiative, așa cum l-am cunoscut cu toții dintotdeauna, așa cum îi dorim să rămînă. La mulți ani!

Sanda Reinheimer Rîpeanu

CALENDAR

6.VIII.1887 - a murit George Crețeanu (n.1829)

6.VIII.1912 - s-a născut Ion Marin Iovescu (m.1977)

6.VIII.1915 - s-a născut Al. Voitin (m.1986)

6.VIII.1935 - a murit George Vălsan (n.1885)

6.VIII.1938 - s-a născut Serafim Duicu

6.VIII.1941 - a murit Izabela Sadoveanu (n.1870)

6.VIII.1982 - a murit Cristian Păncescu (n.1908)

7.VIII.1848 - s-a născut Ieronim G.Barițiu (m.1899)

7.VIII.1907 - s-a născut Ion I. Zamfirescu

7.VIII.1917 - s-a născut Horia Lovinescu (m.1983)

7.VIII.1922 - s-a născut Aurel Mihale

7.VIII.1931 - s-a născut Emilia Căldăraru (m.1988)

7.VIII.1941 - s-a născut Anatol Ghermanschi

8.VIII.1902 - s-a născut Sașa Pană (m.1981)

8.VIII.1911 - s-a născut Orest Masichievici (m.1980)

8.VIII.1912 - s-a născut Liviu Bratoloveanu (m.1983)

8.VIII.1926 - s-a născut Horia Stancu (m.1983)

8.VIII.1975 - a murit Mihai Sabin (n. 1935)

9.VIII.1907 - s-a născut Virgil Fulicea (m.1979)

9.VIII.1921 - s-a născut Claudiu Moldovan (m. 1996)

9.VIII.1934 - s-a născut Romulus Cojocaru

9.VIII.1947 - s-a născut Marcel C-tin Runcanu (m.1987)

9.VIII.1948 - s-a născut Radu Anton Roman

9.VIII.1991 - a murit Cella Delavrancea (n. 1887)

10.VIII.1910 - s-a născut Vladimir Cavarnali (m. 1966)

10.VIII.1921 - s-a născut Ion Negoitescu (m.1993)

10.VIII.1925 - s-a născut Petre Stoescu

10.VIII.1927 - s-a născut Barbu Cioculescu

10.VIII.1937 - s-a născut Dan Laurențiu

10.VIII.1942 - s-a născut Nicolae Prelipceanu

10.VIII.1943 - s-a născut Ivo Muncian

10.VIII.1968 - a murit Eugen Schileru (n.1916)

10.VIII.1980 - a murit I.Peltz (n.1899)

11.VIII.1884 - s-a născut Panait Istrati (m.1935)

11.VIII.1929 - s-a născut Modest Morariu (m.1988)

11.VIII.1930 - s-a născut Teodor Mazilu (m.1980)

11.VIII.1961 - a murit Ion Barbu (n.1895)

12.VIII.1816 - s-a născut Ion Ghica (m.1897)

12.VIII.1912 - s-a născut Ioan Olteanu

12.VIII.1924 - s-a născut Nicuță Tănase (m.1986)

12.VIII.1937 - a murit Al. Sahia (n.1908)

12.VIII.1993 - a murit Vasile Spoială (n. 1935)

13.VIII.1864 - s-a născut Spiridon Popescu (m.1933)

13.VIII.1917 - s-a născut Ovidiu Bârlea (m. 1990)

13.VIII.1927 - s-a născut Silvia Andreescu

13.VIII.1928 - s-a născut Ion Lăncrănjan (m.1991)

13.VIII.1943 - s-a născut Florin Muscalu

13.VIII.1956 - a murit Victor Papilian (n.1888)

14.VIII.1870 - s-a născut I.Al.Rădulescu-Pogoneanu (m.1945)

14.VIII.1905 - s-a născut Ștefan Tita (m.1977)

14.VIII.1914 - s-a născut Mihail Novicov (m.1992)

14.VIII.1921 - s-a născut Ion Manițu

14.VIII.1925 - s-a născut Cezar Drăgoi (m.1962)

15.VIII.1837 - s-a născut Neculai Schelitti (m.1872)

15.VIII.1894 - s-a născut Ion Chinezu (m.1966)

15.VIII.1908 - s-a născut Constantin Miu-Lerca (m. 1985)

15.VIII.1936 - s-a născut Adrian Munțiu

15.VIII.1937 - s-a născut Marcel Mihalas (m.1987)

15.VIII.1937 - s-a născut Constantin Novac

15.VIII.1942 - s-a născut Horst Fassel

15.VIII.1948 - s-a născut Lucian Avramescu

15.VIII.1954 - a murit A.Toma (n.1875)

16.VIII.1869 - a murit Damaschin T. Bojîncă (n. 1802)

16.VIII.1903 - s-a născut Pan Vizirescu

16.VIII.1920 - s-a născut Virgil Ierunca

16.VIII.1921 - s-a născut Ov. S. Crohmălniceanu

16.VIII.1931 - s-a născut Ileana Berlogea

16.VIII.1931 - s-a născut Natalia Cantemir

16.VIII.1935 - s-a născut Ion Gheorghe

16.VIII.1936 - s-a născut Constantin Ioncică (m.1985)

16.VIII.1941 - s-a născut Gavril Ședran

16.VIII.1946 - s-a născut Ioan Adam

SOMNOROASELE

Limbajul trupului

RAPORTAT la limbaje, femininul are trei vârste literare. Vârsta începutului feminității, când limbajul trupului este mai inteligent și mai inteligibil decât cel al cuvântului rostit, și singurul care se face auzit. Vârsta deplinei dezvoltări, când limbajul trupului și cuvintele rostite sînt la fel de vii, de deschise, de capabile să comunice. Vârsta când trupul amuțește, iar cuvîntul rostit rămîne singurul lui ecou, armonios sau disonant. Îmbătrînirea este o schimbare de accent în felul de a comunica al femeii, iar a îmbătrîni frumos înseamnă a comuta insesizabil codul. Arhitectul anide îi explică fiicei sale că fiecare rid trebuie compensat de o nouă gingășie spirituală, pentru ca echilibrul să nu se strice. Metaforele vegetale care corespund celor trei vârste sînt îmbobocirea (înmugurirea), înflorirea și ofilirea, derivate dintr-una din imaginile literare cele mai rezistente, aceea a femeii-floare. Variantele le-a sesizat Eminescu: „o femeie între flori” sau „o floare-ntre femei”. Ultimul zvicnet al toposului se află la noi în romanul interbelic, când Ibraileanu, care nu se sfiește să o compare pe Adela printre flori cu „o floare mare, stralucitoare, mai vie decât toate” își justifică astfel stilul: „Comparația, banală de adevărată ce e, între femeie și floare este mai mult decât constatarea unei asemănări exterioare. E intuiția unei identități profund naturale”. Explicația este pur freudiană.

Fetele cu zburători din literatura română comunică și ele prin limbajul trupului. Când trupul începe să (le) vorbească, ies din copilărie. Contrastul dintre puterea expresivă, uneori tipătoare, a trupului și sficiunea cuminte a cuvintelor rostite este trăsătura distinctivă a vârstei incerte. Este ceea ce au în comun nimfeta și naiva. Singura din serie care încearcă să „traducă” și în cuvinte confesiunile trupului este Florica din *Zburătorul* lui Heliade Rădulescu, cea mai vorbărească dintre copilele secolului trecut. Cum trupul știe mai multe, fata nu-l înțelege încă, de aici disperarea ei pusă într-un discurs îndrăgostit care-și ignoră esența. Pentru că vorbește în numele unui eu feminin, pentru că vorbește despre corp fără obișnuitele eschivări metaforice, pentru că vorbește clar despre o vîrstă echivocă, pentru că nimeni nu a mai avut directetea lui și abia secolul 20 va continua, tîrziu, în literatura română, calea deschisă de monologul Floricăi, poemul lui Heliade Rădulescu este inegalabil. Toate celelalte variante ale arhetipului vor recurge la șiretlicuri tabuizante.

Ce spune trupul Floricăi? Limbajul său e unul al senzației: durere, plăcere, pulsuni, fierbinte, rece, nesațiu, pirotea, plîns, tînjire, mîngiere. Codul amoros ascuns în aceste senzații e recunoscut de trup, dar rămîne străin conștiinței fetei, de unde spaima ei. Exact aceleași senzații, de data aceasta aparținînd unui trup bătrîn și știutor le întîlnim în sonetele lui Michelangelo, bîntuit și el de aripi de zburători din altă esență. „Îmi ard buzele, mama, obraji-mi se pălesc!” ori „Și cald,

și rece, uite, că-mi furnică prin vine/ În brațe n-am nimica și parcă am ceva” se tînguie Florica, reproducînd, în dragostea neîncepută, imagini ale infernului de foc și de gheață de la Dante, al cărui bun cunoscător era Heliade Rădulescu. Iar Michelangelo: „Aripa-ți, fără pene, mă anină, /roșesc la bunul plac ori sunt de ceară, / mi-e iarna cald, îngheț în plină vară / și-n cer mă-nalță mintea ta senină” (*Sonetul 89*). Spaimei îi iau locul melancolia și durerea. Această punte peste secole nu arată numai persistența unui motiv literar (focul și gheața sînt un loc comun al amorului în sonetul italian, de la Dante și Petrarca la Michelangelo și Tasso), ci și persistența aceluiași limbaj al trupului îndrăgostit, la cele două extreme ale vârstei. Cine vorbește în corpul copilei? Pieptul care se bate, vinețelele de pe sîni, buzele care ard, venele pline de furnicături, tremurul, ochii în lacrimi, durerea din coastă, sudoarea de pe frunte, obraji care se contrazic (cald și rece), brațele care se-ncrucicează într-o îmbrățișare inutilă. Cu aproape patru decenii mai tîrziu, Eminescu va ocoli senzația nudă, va recurge, în descrierea fetei cu zburător din *Călin*, din nou la metafora vegetală („De a vîrstii ei căldură fragii sînului se coc”) care domină portretul feminin pînă la „les jeunes filles en fleurs”. Corpul Floricăi (în cazul ei numai numele e vegetal) transmite un mare semn de întrebare. Abia limbajul unui trup masculin i-ar putea da răspunsul. Acest răspuns este deocamdată ratat, căci fata și-l dă singură, în vis, cum va face - tot ratînd - și Cătălina din *Luceafărul*, aflată, desigur, la aceeași vîrstă: „Că-ncepe și visează, și visu-n lipitură / Începe-a se prefăce, și lipitura-n zmeu”...Zburătorul fetei care păzește vitele în crîng ia formă maladivă de lipitură și zmeu, ca în poveștile spuse de „alde baba Comana ori Sorica”, în timp ce zburătorul fetei „din rude mari, împărătești” ia forme livrești, mitologizante.

Dragostea e prilej de comentarii și birfe încă de la prima ei fază, un soi de *amor imperfectus*. Trupul fetei care încă nu știe să iubească devine prilej de voluptăți retorice, pentru femeile al căror trup tace: „Tot zmeu a fost, surato. Văzuși, împelițatu! /Că tîntă l-alde Floarea în clipă străbătu! / Și drept pe coș, leicuță! ce n-ai gîndi, spurcatu! Închină-te, surato! - Văzutu-l-ai și tu? /.../ O! biata fețișoară! mi-e milă de Florica, Cum o fi chinuind-o! vezi, d-aia a slăbit! / Și s-a pălit copila (...)”. Transpus în proză, exact același comentariu este făcut la adresa altei fete îndrăgostite pentru prima oară (dar de data aceasta de un bărbat real, nu de o fantasmă), Maria din *Ciocoii vechi și noi*.

„- Ai! Ce zici tu, Stanco ? Mie mi se pare că cuconița are zmeu ? Nu vezi tu că slăbește din zi în zi?...A ajuns ca o scîndură.

- Ce spui tu, fă nebuno ? Nu are nici zmeu, nici lipitură.

- Ce are dar ?

- I-a căzut dragostea pe grămaticul cuconului. Asta e totul.

- Ce spui tu, fă? Pe cuconul Gheorghe ? (...)”

Între războaie, Arghezi dă și el un portret floral al fetei cu zburător, tot indirect,

dar cei care constată starea fetei, părinții, sînt mai puțin brutali în constatări. Paranteza din poemul arghezian *Lingoare* este una dintre cele mai concise și mai frumoase definiții ale fetei „întepate cu otravă”:

(„Fata zace-n pat bolnavă,
Gingașă și somnoroasă,
Ca pe-o tavă
De argint, o chiparoasă”).

Erotica veșmintelor

JOCUL între părțile acoperite și cele descoperite ale corpului, între opacitatea țesăturilor și transparența lor, între coloritul hainelor ori al accesoriilor și cel al pielii, ochilor, părului, între falduri grele și fine suprafețe întinse sau rotunjite devine în literatură un joc erotic care e tot o formă de exprimare a trupului tînr. Mai toate fetele vizitate de zburători, fie ei reali sau plămuiți, au ca accesoriu o oglindă: fata din *Călin*, ca și Cătălina din *Luceafărul*, cea din *La oglindă* de Coșbuc, care rămîne singură cu propria-i imagine, Maria din *Ciocoii...*, mica Adela din romanul lui Ibraileanu se contemplă, toate, în oglindă. Frumusețea are și aici nevoie de confirmare, de reflectare, ca în picturile vechilor maeștri, unde chipul alb și trandafiriu din prim-plan se regăsește, micșorat și completat în ovalul oglinzii. Un caz aparte este cel al Mariei din *Creanga de aur*. Ea se oglindește în ochii străinului de care se va îndrăgosti, tulburîndu-le apele reci, ca semn al confirmării frumuseții: „Își ridică privirile ațintindu-le asupra străinului și-și păstră zîmbetul pînă ce înfloriră și ochii aceia înghețați de care se sfiise în prima clipă. Viclenia unei copile e de multe ori mai primejdioasă și mai înveninată decât a unei curtezane, cugeta Egipteanul; și inima lui de pulbere îl umili (...)”.

Cititorul de astăzi are la dispoziție numeroase grile de descifrare a simbolului, de la cea psihanalitică în *Călin*, unde fata dă semne de narcisism, la cea moralizatoare în *Ciocoii...*, unde se vorbește de „amor propriu și cochetărie”, chiar și la fetele „cele mai oneste” ori la cea psihologică în *Adela*, unde fata analizează imaginea din oglindă odată cu sentimentele bărbatului. Oglinda e cea dintîi care primește confidențele corpului fetei. În genere lîngă ea se află și un al doilea confident, mama sau bunica (mama în *Zburătorul*, bunica Teosva în *Creanga...*, mama și coana Anica în *Adela*). Aceste personaje joacă rolul oglinzii din pictura barocă, cea care-ți întoarce o imagine îmbătrînită, un avertisment asupra efemerității frumuseții și tinereții. Ibraileanu meditează asupra perechii Doamna M...-Adela, inițial speriat („Un *memento* sinistru: Adela peste treizeci de ani”), apoi avînd bucuria frumuseții triumfătoare a tinereții. Prima scenă din *Lotte la Weimar* (1939) cu o mamă, Charlotte a lui Werther, călătorind cu fiica ei, îi dă lui Thomas Mann prilejul să facă meditații asupra aceleiași oglinzi vii, în defazaj cu imaginea reflectată.

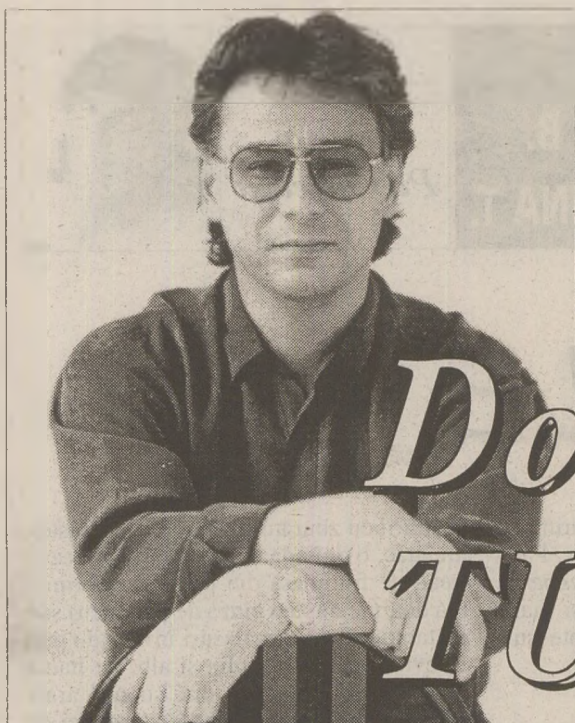
La Eminescu află fata din *Călin*, cît și fata din *Luceafărul* au drept cadru al

întîlnirii cu zburătorul noaptea, un castel, un iatac, o oglindă. Fata craiului are ceva ireal, de frumoasă din pădurea adormită (ea doarme după o pînză de păianjen) sau de tablou. Subțiri mătăsurii învinete pun în evidență un chip plin și alb, iar haina desprinsă ici și colo din sponci arată „Trupul alb în goliciunea-i, curăția ei de fată”. De altfel Eminescu nu economisește recuzita convențională: mult alb (simbolic), sprîncenele „arcate”, părul de aur peste perne și trandafirii presărați „pe patu-i și la capu-i”. Dacă n-ar fi ceea ce Maiorescu socotea „semnul celor aleși”, adică „farmecul limbii”, limbajul romantic al trupului fetei din *Călin* n-ar depăși cu prea mult pe cel al palidelor vergine din poezia pașoptistă și post-pașoptistă, atingînd maximum de ridicol cu *O fată tînră pe patul morții* de Bolintineanu. Veșmintele, uneori părul sau razele acoperă pudic trupul fetei, care la Eminescu nu va fi niciodată nud. Chiar goală fiind, fata (de pildă în *Cezara*) se învelește în lungul ei păr ca-ntr-o mantie, un scut de aur, care oprește privirile.

Un obiect de îmbrăcăminte cu valoare erotică tradițional stabilită este pantoful mic, semnul distinctiv al *alesei*. Maria din *Creanga de aur*, „o copilă de șaisprezece ani” va fi pețită cu ajutorul unui mic condur. Ieșirea din vechii pantofi mari și grei și intrarea în micul condur sînt semnul ieșirii din crisalidă, semnul unei noi vieți și al unui nou trup, care cu timpul se va deforma: „Bătrîna se grăbi să întindă mîna. (...) 'Începe să se întîmple ceva’, șopti ea în sine, fără cuvînt, primind pe palma întinsă condurul. Era ușor și mic. Numai piciorul ei de altădată ar fi putut intra în el. Îl dădu copilei. Aceasta își lepadă papucul de piele groasă și-și vîrî în el piciorușul, mișcîndu-și degetele, care păreau a avea o bucurie a lor proprie”. Scena condurului, citată postmodern, va apărea și în *Tache de catifea* de Ștefan Agopian. Obsesia micii fete-prințesă, costumată ca-n povești apare și în *Adela*: „...se întoarce cu părul pudrat. (...) (Cu părul nins, stropit de aurul de sub pudră era în adevăr de o frumusețe rară - portretul ei realizat de fantezia prețioasă a unui pictor înamorat). Vai de prințul care o să cadă fulgerat...”.

Ca fată cu trup inteligent și viclean, Adela ar putea fi o perfectă nimfeta, dacă n-ar fi de timpuriu îndrăgostită de cel cu care „se joacă”. Gesturile ei copilărești, față de bărbatul cu 20 de ani mai mare, sînt în același timp senzuale. De altfel anume lucruri din viața lui Emil Codrescu sînt trecute dacă nu sub totală tăcere, măcar sub sugestii care să nu facă pe nimeni să roșească (jurnalul este scris la 189..., epocă în care lungimea veșmintelor femeii era în concordanță cu pudorarea oamenilor). Continuarea poveștii despre atacul zburătorilor în episodul viitor.

¹ Traducere de C.D. Zeletin, după Michelangelo, *Sonete și crîmpeie de sonet*, Albatros, București, 1975. Precizez că traducerea poemului *Lui Hans Christian Andersen - cu dragoste* de Carl Sandburg, citat la această rubrică în nr. 29 al *României literare* aparține lui A.E. Baconsky.

Dorin TUDORAN PISICUȚ

Somnografii

Mie însumi,
că trebuie să stau și eu de vorbă cu cineva, nu?

Vine ea și noaptea, Pisicuț, unghii lăcuite obrăjori de ebonită deschizi tu palimpsestele de la Berevoiești și binevoiești a buchisi din Silviu Mangan așa: "You the stupid People of the Gran Canaria, in Order to", ba una, ba alta; exact ca în urmă cu o mie de ani în Temeșvaria, când cu Moni Bordeianu: "Sărman canar, ți s-a părut".

Pisicuț, vine, așa că nu te mai chinui fiindcă nu ești considerat și matale deconstructivist. Hai sictir, nu mai tremura, că nu asta te-a făcut pe tine trestie gînditoare și nu așa ai început tu să dai la guvizi, la chilcă și la boboci. Nu asta ești tu când treci cu o sutăoptzeci la oră, pșst, între Albița și Huși ca să nu mai spun că și de n-ai fi postmodernist nu e un capăt de țară afița vreme cît vine, Pisicuț, se apropie, oricît de deștept ai fi matale. Să fi fost tu și nouăzecist și tot trebuia să mă ascuți:

Mori. Nu de rîs ca altădată, nici de scîrbă ca mai întotdeauna. Mori. Nu de rușinea masacrului de la Tiananmen, nu din cauza miradorului de la mila 23. Pe tine, știm cu toții, ce te oftică nu e dorul de mămăligă Pur și simplu, mori. Nu dau după tine cu nici un fel de memento, dar, Pisicuț, mori. Iată în sfîrșit o știre importantă, nu ca desenele astea animate de la CNN cu vulcani dîndu-și importantă și lava peste cap, rîulete luîndu-se drept incontinența de-l puse la încercări pe bravul salvamar Noe.

Mori și nu mai fă pe nebunu'; dacă nici asta nu e noutate, nimic nu e știre. Și un mărgăritar neinformaț, Pisicuț, nu e nimic decît un păduche lat. Lat cît Amazonul, lat cît Nilul, dacă zici tu așa, dar păduche, pisoi.

Acolo unde te-ai secluzionat tu e afița liniște, că se aud sferele de influență lovindu-se una de ailaltă, ca două testicule prea mari într-o pungă prea mică, iih!, mititica de ea; liniștea ce pîrîie ca pepenele copt ce-l încerci între genunchi este haraciul, așa asiguri matale stabilitatea în zonă dar tot un fel de Rousseau ești. Nu ăla, ci vameșul – i pak dau știre, Pisicuț.

Peripatetic și leal/urcă mereu același deal. Ce părere ai de această Sisifiadă de primăvară? De ce privești tu la butoiul ăsta de pulbere pe care-l tot împingi cu creierașul spre moțul dealului ca la destinul tău, neapărat al tău, cînd nimănui nu-i pasă de nimic? Păi, Pisicuț, nu ziceai dumneata că ora e singură, nu ziceai tu cu cine să împarți ora e absurdă - nimeni n-are de ce? De ce, atunci, o iei tu de la capăt? Și nu-mi spune gluma aia cretină cu Păi ce să fac, dacă nu pot s-o iau de la mijloc?, fiindcă-ți răspund la-o de mijloc, ca pe juna secerătoare. Și cu asta vrei să spui că purtăm un dialog? la-ți mai bine un celular, ba două - la unu suni, la celălalt răspunzi. Îți cumpăr eu cartele. Sau îți dau de cînd îi făcea p-ăștia,

pe puncte, mînca-i-ar mama, băieți de viitor gata. Gata Pisicuț.

fii și tu puțin postmodernist. Hai, fii și tu un pic nouăzecist, fii douămiist dacă asta vrei, dacă așa se poartă. Tine-o așa pînă intri în maraton sau în Academie, vorbește cu Eugen. Te va înțelege. Și tu îl înțelegi. Vorbește. Și el vorbește. Vorbește cu Gusti. Te va înțelege. Și tu îl înțelegi. Vorbește și cu Nicky. Vorbesc tot timpul. Foarte bine. Dialoghează. Și el dialoghează. Nu-l înțeleg. Nici el. Fiți oameni. Și ei sînt. Fiți rezonabili. Și ei sînt. Nu fi trist că ei rămîn, chiar dacă nu sînt rezonabili. Și ei trebuie să rămînă. Și voi. Cine pleacă pierde. Așa că rămîneți. Și voi, și ei. Dialogați, postmodernizați, douămiizați, na-tointrați. Pisicuț, trage aer în piept. Așa – unuuu, dooi; unuuu, dooi; unuuu, dooi. Concordie!

CERȘETORUL
DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Caligrafiile acelorăși cuvinte (II)

1.

Nu doream nici o căpătuială
De la trupul tău de carne dulce.
Mi se-nvinețise, de sfială,
Mușchiul verde peste buturuge.

Și-i căzu ciupercii pălăria-n
Balta de sos negru, iar un flutur
Liniștea-n treaze raze gălăgia
Soarelui. Priveam ca la-nceputuri

Cum pășești spre mine-n pielea goală
Și cum roua sufletul ți-l zmulge.
Nu doream nici o căpătuială
De la trupul tău de carne dulce.

2.

Bat căpșunele în cuie
Lîngă sîinii tăi răscopti,
Pe sfîrcuri să nu se suie
Să-ți sugă sîngele. Porți

Cu lacăte strîng. Mari șolduri
(Ce ar zăpăci chiar crinii
Lacomii să îi prindă-n bolduri
Lungi cum razele luminii)

Miști. Clipa-i zemos-gălbuie,
Cu paingi din pînze storși.
Bat căpșunele în cuie
Lîngă sîinii tăi răscopti.

Văd lumea ca impostură, și
se cutremur plopii. Vezi pe
dracu. Că n-oi fi și tu
politolog. N-oi fi și tu un
bursier dintr-ăia plecați spe-
ologi și-ntorși socio-
logi. Ce știi tu, Pisicuț,
despre Serendipity, sau pe
limba bunicului tău Omu'

potrivit, la momentu' potrivit? Cine potrivește omu' cu momentu'? Cine? Zi
tu, care ai studii superioare, mai superioare decît superlativul lui moș Mangan.
Cine potrivește ari pa cu vîntu', curentu' de aer cu ăla de opinie? Zi, că ai avut
și bursă NATO, ai supt și de la PHARE, ești falitul Fundației pentru o Societate
Deschisă, chiar două, ca să intre mai mult aer curat. Zi! Gavarește! Sprachen,
Sie

Deutsch? Canci. De unde nu e, nici Dumnezeu nu cere. Zi! Adu-ți aportu'!

Mișcă!

Little bit is better than nadaaa... Little bit is better than nadaaa... Cum dracu, te
cred și eu. N-avea decît vreo douăzeci și ceva de ani, se smiorcăia Am 23 de
ani, și n-am făcut încă nimic pentru nemurire. Haida de! Nemuri-m-aș și n-am
cui,

nemuri-m-aș Bîcului. Bine că măcar nemurirea a făcut ceva pentru tine. Mai vine
și Piticul oligofren, me me ăsta de Mircea și te întrebă No, o ascuți pe Loreena
McKennitt? No, o ascult pe Loreena McKennitt. Și ce zici? Ce zic? No, zic așa:
Would you like my mask?/ would you like my mirror?/ cries the man in the
shadowing hood./ You can look at yourself,/ you can look at each other, or you
can look at the face of your god. Pauză. Lungă. Bănătenească. Și lui Horia îi
place. Mortală, nu? Cum dracu; The stories are woven/ and fortunes are told.

Așa i-ați făcut și lui Salieri, Dottore Antonio Salieri, profesorul lui Beethoven
Și Liszt. Și al lui Liszt, uitasem. De-abia de-l mai cîntă unii la Cluj. Și la Salzburg
Și la Salzburg, ai dreptate. Anul trecut la Salzburg. Nu, nu, la Marienbad. Nu.
Pisicuț, ăsta e titlu. Anul trecut la Salzburg e pă bune. Festivalul. Am fost
acolo cu Cîr-Mîr și ne-au luat detectorul de radar. Că era interzis. Că să nu-l
depășim pe Salieri. Niște troglodiți. Eu nu știu dacă l-a otrăvit pe Mozart știu
însă

că ăla micu, de-acolo, din groapa aia comună, groapa cu var – Ce-ai cu noi, mă?/
Pentru ce să dăm cu var?... – l-a scos din istoria muzicii: Domnul Mozart și
Neica Salieri. Mă rog, nu chiar el. Mă rog. Mă rog pentru sufletul amîndurora.
Lașule! Ei, da. Asta e. Nu pot să-l urăsc pe Salieri. Și ploaia aia nesfîrșită
și parbrizul BMW-ului dezlipit și apa intrînd peste noi în mașină. Prezumția
de nevinovăție, ce vrei? Lașule! Să-l întrebăm pe Sava. Nu se poate. Cu el totul
se poate. Nu, acum, not at this particular moment in time. E la reanimare. Și
ploaia asta nesfîrșită. Și asta se poate. Anul trecut la Salzburg. Apoi la
Venetia.

Moartea? Și ea, și viața. Și moartea. Și viața. La Venetia. Ce e cu Sava? Viața
și moartea. Să-l întrebăm. Bă, n-ai nimic sfînt în tine. Ba am. Și viața. Și moartea

Vine ea, vine. Vine ea, Pisicuț – unghii lăcuite, obrăjori de ebonită. Vine
Și-ai luminat cît un milliambert. Milli ce? Milli-Vanilli, mă, iluministule. Sase,
vine: Big Bang. Mamă, să te fii expansiune. Bigi-Bigi, miez de nucă. Rahat
cu mac! Ezact, iluministule. Ezact, Pisicuț. Ezact, ezact, ezact. Și ce? Ezact.
Să-ți facem o somnografie. Ezact. Să-mi. O repetăm peste o vreme. O, Pisicuț
Ezact.

CRONICA EDIȚIILOR

de
Z. Ornea

Personalitatea lui Moses Gaster

MOSES GASTER e mereu un exemplu de înaltă, productivă, cărturărie, de dăruire și militanță pentru cauza coreligionarilor săi evrei. S-a născut, în 1856, la București, într-o familie evreiască avută aflată aici din secolul al XVIII-lea. După absolvirea liceului, în 1876, pleacă la studii la Breslau, unde absolvă un institut teologic rabinic și universitatea aceleiași oraș, specializându-se în filologie, în care era, de pe atunci, un învățat. Își ia, apoi, doctoratul în filologie la Leipzig, teza sa apărând într-o revistă germană de specialitate. Știa multe limbi orientale (printre care siriana, persana și sanscrita), domeniul său predilect fiind inclusiv în materie de folclor și literatură română veche, comparatismul. E apreciat de C.A. Rosetti, B.P. Hasdeu și Tocilescu, în publicațiile cărora semnătura sa fiind prezentă (ca și în altele), scriind inclusiv cronică dramatică și colaborând cu Constantin Esarcu la prelegerile Societății Ateneu și apoi la acțiunile care au dus la înălțarea Ateneului Român. E prețuit și de Titu Maiorescu, frecventând cenaclul Junimei bucureștene și publicând în *Convorbiri literare*. Cartea sa din 1883, *Literatura populară română*, a fost, în prealabil, citită în serile de lectură ale Junimii din salonul lui Maiorescu din strada Mercur 1. Scria și în publicațiile evreiești, apărând drepturile coreligionarilor săi la emancipare, combatând manifestările antisemite de tot felul. Din nefericire își atrage ura oarbă a lui Dimitrie A. Sturdza (lider liberal și ministru de Externe). Nu numai pentru că, într-o ședință a Societății de Geografie prezidată chiar de regele Carol I, a demonstrat eroarea fantezistelor etimologii pentru denumirea orașelor Caracal și Turnu Severin dar și pentru că era un combatant de frunte pentru apărarea coreligionarilor săi evrei, Sturdza – fire meschină și incontabilă (o va sfârși, în 1910, nebun sadea) și răzbunătoare – i-a pus gând rău. Cum Gaster nu avea cetățenie română (în 1878, rugat de Rosetti și Hasdeu, a refuzat să facă o cerere în acest sens, solidarizându-se cu masa coreligionarilor săi, iar în 1883, când a făcut cerere de naturalizare i-a fost respinsă) era, oricând, expulzabil. Ceea ce s-a petrecut în 1885 și nimeni – nici C.A. Rosetti, nici Hasdeu, nici chiar regele – nu s-a putut împotrivi. Gaster părăsește țara împreună cu ceilalți gazetari evrei, Sturdza crezând, atunci, că va decapita, în acest fel, populația evreiască din România. I s-a propus să stea pitit în vreun oraș dincolo de graniță și, după o vreme, când zarva se va

mai liniști, să se reîntoarcă în țară. Nu era Gaster omul acestor jignitoare expediente. Izgonit din țara lui prin expulzare, înțelegea să aibă parte de regimul prescris. Ajuns la Viena, publică, în vestita *Neue Freie Presse*, o răsunătoare scrisoare de protest. Scria acolo, înșirând meritele sale științifice (menționa că are gata și *Christomația română*, în două volume, care va apărea la Leipzig, că e expulzat „ca un vagabond străin”, adăugând: „Eu însumi părăsesc fără mânie patria mea, pe care totuși nu voi înceta s-o iubesc ca atare”. Ajunge, prin relații personale, la Londra, unde devine, repede, rabinul comunității sefarde de acolo și, curând, conferențiar pentru orientalistă și slavonă la universitatea Oxford. Își continuă activitatea științifică în ale literaturii comparate și folcloristică (a ajuns chiar președintele și perpetu vicepreședintele *Societății internaționale de folclor*), publicând și fiind unanim prețuit de toate somitățile europene în domeniu. Totodată, se devotează activității în mișcarea sionistă, începută încă în 1881 în România, devenind unul dintre liderii ei mondiali respectați, mereu în conflict cu cei pe care îi considera nelalocul lor. Și-a întemeiat o familie, cu mulți copii și era deținătorul unei imense biblioteci, din care nu lipseau vechi și prețioase manuscrise. E o somitate bivalentă (în activitățile mișcării sioniste mondiale și în cea științifică), fiind mult apreciat, citit și citat. A făcut, după 1920, vizite în țară, în 1929, la propunerea lui Sextil Pușcariu, e ales membru de onoare al Academiei Române, e decorat cu o înaltă distincție culturală, fiind mereu solicitat și consultat. Dar tot timpul ținea să protesteze public atunci când, în România, se produceau mișcări antisemite (ca în 1922-1924), glasul său făcându-se auzit cu tărie. Era în această chestiune neînduplecat, neuitând de militantismul său pornit încă în anii tinereții. Printre prețioasele sale manuscrise vechi românești deținute, se afla și manuscrisul celebrei *Gramatica românească* a lui Gh. Lazăr. A fost solicitat să o vândă Ministerului Instrucțiunii Publice. A înțeles să o cedeze gratuit: „Eu nu pot pune un preț pe un manuscris de o valoare morală și culturală atât de însemnată și nu mă pot hotărî de a-l vinde. Eu prefer a-l aduce prinos memoriei neuitate a marelui Lazăr, propovăduitorul limbii și științei românești și vă rog a primi acel manuscris ca un dar hărăzit de mine statului român”. Ultimul mare serviciu adus culturii românești a fost cedarea, în 1936, la o sumă simbolică (refuzând avantajoase oferte ameri-

cane) Academiei Române a celebrei sale colecții de vechi manuscrise românești. Dar era bătrân și, din păcate, își pierduse vederea, ultimele sale aproape trei decenii de viață fiind cu desăvârșire orb. (A murit în 1939, la 83 de ani). Își cunoaște însă perfect biblioteca, știința sa bine sedimentată în memorie și, ajutat de copii sau o secretară, continua să lucreze. I s-a sugerat să-și scrie memoriile. S-a decis s-o facă prin 1934, dictându-le unor studenți cehe care, din nefericire, nu știau bine englezește. Așa carente cum sunt, s-au păstrat în imensa lui arhivă și, acum, în sfârșit, văd lumina tiparului, într-o versiunea românească. Asta – la Editura Hasefer – în ediția remarcabilă în toate a dlui Victor Eskenasy, cuprinzând două substanțiale secțiuni: memorialistică și corespondență. Ediția e realizată impecabil, dl Victor Eskenasy investind aici o rigoare științifică dusă până la infinitul mic, în calitatea transcrierii filologice a corespondenței, în traducerea memoriilor și, mai ales, în adnotarea critică a textului, prin note avizate, fără de care lectura ar fi rămas șchioapă. Și cum aş putea uita studiul introductiv, cele două rezumate (în germană și engleză), indicele de nume, adică toate acele adjuvante care înalță o ediție până la dimensiunea unei critice științifice? E o ediție critică atât de bună încât l-ar fi mulțumit, sunt încredințat, și pe rigurosul Moses Gaster. E bine că mai sunt astfel de editori conștiincioși și învățați, cărora trebuie să le fim recunoscători pentru ceea ce fac, atunci când o fac.

REVENIND la textele memoriilor lui Gaster (sunt vreo patru fragmente distincte, purtând fiecare alt titlu: „Autobiografie”, „Din vremurile de altădată”, „Amintiri”, „Fragmentarium”, dar constituind, laolaltă un corp memorialistic coerent), aş transcrie, de aici, câteva pagini evocatoare, de o valoare documentară inestimabilă. Să fac loc evocării Junimii bucureștene (pe care cărturarul o frecventează în 1880), atmosferei ei, amicitiei cu unii dintre strălucii ei membri, printre care Eminescu și Caragiale. Și o voi reproduce chiar dacă e extinsă: „În timpul vacanțelor de vară (în perioada studiilor la Breslau n.m.) veneam de obicei acasă și rămâneam pentru trei sau patru luni. În '72, sosit acasă am primit permisiunea să conferențiez la Universitate. Eram în termeni amicali cu Titu Maiorescu, care m-a introdus în cenaclul său, cunoscut ca Junimea, care se reunea în casa lui o dată pe lună. Searatele lui erau deosebit de plăcute. Din timp în timp, fiecare citea câte ceva din lucrările sale, supuse unei critici prietenești. Acolo și-a citit Caragiale câteva din piesele sale de teatru, care au devenit clasice, reprezentând adevărata tipologie a vieții politice și sociale a timpului în maniera cea mai grafică. Era, poate, singurul din Muntenia, toți ceilalți veneau din Moldova. Eminescu a citit multe din poeziile sale, aproape jumătate în germană, cu ochii pe jumătate închiși, cu o voce foarte stinsă ca și cum nu-i aparținea, iar întrebarea era pusă pe un ton *cantabile*, ca și cum poeziile ar fi putut fi puse pe muzică și cântate. Cu aceeași ocazie, am citit mare parte din „Istoria literaturii populare române” și într-o seară Hasdeu s-a arătat neprietenos... Adesea, la încheierea serii, obișnuiam să mergem să bem o cafea sau o bere în piață, lângă Teatrul Național... Acolo, în acea cafenea, obișnuiam să stăm alături bandu-ne berea și fiecare istorisea ceva; doar poveștile lui Ion Creangă erau de un caracter diferit, nu tocmai potrivite cu caracterul elegant pe care o părăsisem. Mai târziu, Caragiale s-a mutat într-un local al lui, «Carul cu Bere», lângă biserica Stravropoleos, unde petreceam multe ore împreună. Eminescu stătea acolo întotdeauna pierdut în gânduri, niciodată destăinu-

MOSES GASTER

Moses Gaster, *Memorii* (fragmente). *Corespondență*. Ediție îngrijită și adnotată de Victor Eskenasy. Editura Hasefer, 1998

du-se pe de-a întregul, ca și cum ar fi fost devorat de o tulburare lăuntrică sau pierdut pentru această lume. Nu era căzut în reverie, întotdeauna prietenos, întotdeauna bun la suflet, dar, nu știu, făcea întotdeauna impresia cuiva cu capul în nori. Am devenit prieteni foarte intimi și îl vizitam adesea. Pe atunci era editor al ziarului [conservator] *Timpul* și îmi amintesc camera care îi fusese dată, lângă grajdurile lui Brâncoveanu, cred, undeva, pe strada denumită acum Calea Victoriei. Acolo își petrecea după-amiezele, în căldura grozavă a unor zile de vară, când toată lumea era plecată, așteptând să i se aducă șpalturile. Îmi amintesc o zi – cred că eram acolo cu Slavici – când a fost adus un număr de ziar, cu o poveste luată din Anton Pann, *Povestea celor trei cocoși*, iar el râdea ca niciodată. L-am văzut adesea, după aceea, în bârlogul lui. Trăia la ultimul etaj în partea din spate a unei case, exact vis-à-vis de actualul Ateneu Român. Avea obiceiul să stea până târziu în pat și, când veneam pe la 11, trebuia să-l scol bătând la ușă. În felul lui era foarte neglijent. Se scula, se așeza și își pregătea cafeaua pe o lampă de spirt. Avea o colecție de manuscrise românești și am reprodus fragmente în *Crestomația* mea. Odată, mi-a dăruit unul conținând toate miracolele Sfintei Fecioare și altele. Putea să citească extrem de bine litera chirilică, dar eu știam mai bine, așa că ne așezam împreună și citeam, în special vechile cronici. Acestea îi plăceau cel mai mult și au avut o mare influență asupra stilului și purității limbii sale. Să adaug că altădată a relatat că el i-a povestit poetului basmul lui Kunitz, pe care, la cerere, i-l a dat să-l citească, acesta devenind, apoi, cum se știe, izvorul *Luceafărului*. Frumose, atrăgătoare sunt paginile care evocă Bucureștiul acelei vremi, cu distribuția apei cu sacaua, cu apariția iluminatului cu gaz, cu starea sanitară a orașului.

Și o astfel de personalitate, aflată în relații amicale cu multe figuri ilustre ale culturii și științelor românești, el însuși un remarcabil om de știință, a putut fi izgonit, în 1885, din țară, vorba lui Gaster, ca „un vagabond străin”. Și cum și L. Șăineanu și Haiman Tikitin, alți doi filologi mari de origine evreiască, au fost siliți să părăsească țara pentru că li s-a refuzat naturalizarea, Mircea Eliade scria, indignat, în *Vremea* din septembrie 1936: „Nu știu dacă vreun bancher sau arendaș evreu a fost expulzat în epoca dintre 1870 și 1916. Au fost însă siliți să plece trei mari savanți evrei: Gaster, Șăineanu și Tikitin. Toți trei și-au creat un renume european”. Și astfel marele Moses Gaster a fost nevoit să trăiască peste cinci decenii în afara țării de origine, neputând să-și revadă cele două cărți integral românești, mai ales *Literatura populară română* aducând-o la zi și fortificând-o științific după nevoile cercetării. Dar poate că aceste triste cauze, a expulzării, i s-a datorat enormul prestigiu cucerit în lumea savantă europeană, unde rosturile exegezelor sale era mai dinainte știute și prețuite.

Recomand cu căldură lectura acestei bune, remarcabile ediții critice.

INSTITUTUL EUROPEAN

Frédéric Teulon

Cronologia economiei mondiale

Traducere de Irina Dăscălescu

Din cuprins: • Începuturile revoluției industriale
• La Belle Epoque • Perioada interbelică • Era
șocurilor petroliere • Revenirea la creștere?

Francis Démier

Istoria politicilor sociale

(Europa, sec. XIX-XX)

Traducere de Camelia Secăreanu

Din cuprins: • Moștenirea. Biserica și marile monarhii
• Industrializare și pauperism • Asigurările sociale germane
• Lecțiile Marelui Război • Protecția la ora miracolelor economice

În aceeași colecție, în pregătire: Pascal Boniface, *Relațiile Est-Vest după 1945*

• Philippe Moreau Defarges, *Organizațiile internaționale contemporane*

Colecția MEMO

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032-230197
tel 032-233800 • e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http://www.nordest.ro/home.htm

MOARTEA ÎȘI IA COTA EI DE ȚĂRANI

C U CÎTEVA zile în urmă, în popularul vagon de clasa a II-a cu care mergeam acasă, la Cimpulung, un navetist înveselit cu o bere striga către ceferiștii din acceleratul de pe linia de alături, ce zăcea și el, ca și personalul nostru, în arșița verii, de parcă era tras definitiv pe linie moartă: *Bă, fir-ați ai dracului să fiți, dacă mai trăia Ceaușescu, vă împușca pe toți!*

Oamenii în uniformă ai domnului Bănescu, cărora li se adresa navetistul convins că în aceste condiții nu merită să plătească abonamentul cu 120.000 de lei, dădeau aprobativ din cap și rideau. Ordinea *împușcatului* - care i-ar fi împușcat dacă țineau un accelerat abia plecat din Golești vreme de o jumătate de oră într-o stație oarecare - li s-ar fi părut mai ușor de suportat decât haosul de acum. Încurajat de risul lor, călătorul turmentat nu numai de bere ci și de soarele torid sub care așteptam repeta în neștire: *Dacă mai trăia Ceaușescu, pe toți vă împușca, nu mai rămânea nici măcar unul, de sămîntă!*

În sfîrșit, acceleratul încins de căldura de peste 40 de grade a fost pus încet în mișcare. Cei din personalul rămas în stație trebuia să mai așteptăm pînă ajung ceilalți în gara următoare. Drumul făcut cu aceste poticneli de neacceptat printre fînețele arse și holdele cu porumbii rasuciți de soare mi s-a parut mai lung ca niciodată. Uitîndu-se pe fereastră la ele, țărani oftau și spuneau: *"Acu', ce-o vrea Dumnezeu, cu El nu te poți pune, dar dacă nu plouă nici săptămîna asta, s-a terminat!"*

Nu-mi pare rău decît că ne-am mai chinuit de-am săpat și a doua oară, mi-a spus mama cînd am ajuns în grădina noastră, la fel de veștejîtă cu cele din

cîmpie. Dar poate mă ia Dumnezeu și nu mai am nevoie de nimic, că pe-aici au început oamenii să moară pe capete.

Am aflat astfel că, în urmă cu vreo două luni, într-o săptămînă s-au stins din viață unul după altul 9 înși. La cîteva săptămîni, s-au mai dus de tot, în serie, încă 5.

După munca și după cotele la care am fost obligați, moartea își ia și ea cota ei de țărani, spunea o bătrînă care aprindea luminări la toate mormintele neasezate încă. *Nu vedeți, pe unii i-a luat apa cu case cu tot, alții au fost loviți de trăsnet, ori s-au înjunghiat între ei pentru pămînt. Ai noștri măcar mor de moarte bună.*

Ei, cine știe, poate cu seria următoare mă duc și eu, i-a răspuns mama, gîndindu-se că părinții și fratele ei au murit mult mai tineri.

Pînă a doua zi în zori, pămîntul se mai răcorise, porumbul se mai înviorase și odată cu el se mai înviorase și ea. *Apoi, cît o să mai am de trăit*, îmi spunea. *Hai să zicem că o moștenesc eu pe maica Tudoroaia, care a apucat 90 de ani. Aș mai avea vreo zece ani, dar nu mai mult.*

Mă gîndeam cum îi poate anima speranța pe oamenii de seama sa și cîni fac ei pînă cînd cad din picioare tot ce e de făcut. Astă primăvară, un om de peste 70 de ani se inhămasse la plug, în loc de cal. Așa s-a cîștigat pariul cu agricultura, de care vorbea cu atîta elan *primul nostru agricultor* Petre Roman. Pe vremea lui Iliescu, țărani se gîndeau că el e tot de-al lui Ceaușescu iar experiența de 50 de ani îi învățase că nu poți să te pui cu unii ca ei. Mulți l-au votat și a doua oară de teamă că altfel ar putea să-și piardă încă o dată pămîntul pe care l-au așteptat

atîta amar de vreme. Între timp, autoritatea întemeiată pe această frică s-a destrămat, dar, din păcate odată cu ea s-a dus orice autoritate. Pentru lumea satului, Constantinescu parcă nici nu ar exista. Doar din cînd în cînd mai constată cîte cineva cu amărăciune că, în ciuda crucilor pe care le face el, uitîndu-se la aparatul de filmat, nu le-a purtat mai mult noroc decît înaintașii, deși ei nu s-au închinat. Fiindcă n-au trecut nici măcar doi ani de cînd s-a instalat la palat și am avut deja și cîteva potoape (care au luat sate întregi) și grindină (care a distrus tot ce creștea pe mii de hectare) și o secetă cum nu a mai existat în veacul acesta.

Dacă înainte de a cîștiga fosta opoziție alegerile mulți și-au pus speranța în așa-zisa schimbare *în bine* de eare vorbeau liderii acesteia, acum ei s-au resemnat ca în fața secetei. Ceea ce, în cele din urmă, am făcut și ceilalți. În pofida pretențiilor noastre că am înțelege mai bine ce se întîmplă și am continua să facem ce mai e de făcut.

Întoarsă de pe cîmpul cu crăpături atît de adînci în care oamenii se îngroapă fără să-și dea seama cum pînă la gennunchi ori pînă la briu, așteptînd senini moartea care vine să-și ia cota ei de țărani, am aflat că președintele nostru, care intruchipează oricum absența, va fi absent o vreme de pe scena politică. Adică își va petrece o parte din concediu la munte și alta la mare. Slavă Domnului, mi-am spus, pe seceta asta nu strică să facem măcar așa un pic de economie. Pentru că, dacă nu s-ar duce din nou la casele de odihnă ale lui Ceaușescu, am risca să plece în altă călătorie. Nu tot în America, unde a spus că după vizita (istorică) a sa nu mai e nimic de făcut și

zece ani nu mai are nimeni ce căuta, dar, vorba înaintașilor, *Mai-e-state!*

Deocamdată și-a anunțat participarea la ziua Marinei. Dacă tot am rămas fără flota maritimă, să avem o sarbătoare mai ca lumea.

Pe vremea lui Ceaușescu, un poet de curte scria că, dacă se va întoarce *mult stimatul și iubitul* de unde era plecat, el parcă vede că are să și plouă. Un scriitor ori un sfetnic de Curtea Nouă ar fi putut sugera o slujba pentru ploaie, de vreme ce tot există obiceiul Sfințelor Sfeștăni la Cotroceni. Cum, necum, eu cred că șederea în țară vreme de două săptămîni a domnului președinte și participarea lui la slujba de Sfință Mărie va face să dea iarba din nou pe cîmpie, cu toate că a trecut vremea ei și se apropie toamna.

Cînd scriu aceste cuvinte îmi aduc, fără să vreau, aminte cum în campania electorală d-l Constantinescu și-a luat ochelarii de pe pupitru (cu gestul său teatral, învățat de la Caramitru) și s-a uitat fix în ochii lui Iliescu pe care l-a întrebat: *Credeți în Dumnezeu, domnule președinte?!*

După acești doi ani umilitori în care minciuna de la vremea aceea s-a făcut și mai mare i-am putea pune și dumnealui aceeași întrebare, dacă nu am considera că îl privește personal în ce crede. C condiția să nu ne mai omoare cu zile și cu ce i-ar fi spus călugărul Vasile. Oricum, țara i-ar fi fost infinit mai recunosătoare dacă, în loc să facă pe iluminatul, ar fi făcut cumva ca instalațiile pentru irigații rămase de la răposatul, măcar acolo unde se poate, să ude pămîntul pentru tot satul. Fie că țărani au, fie că nu au cu ce să plătească. Nu s-ar fi cheltuit mai mult decît pentru iluzia sa că ar urca în înalte sfere cu cele 96 de elicoptere. De care, ca și d-l ministru (altfel, democrat) al MAPN, domnia sa e sigur că vor fi cumpărate, indiferent de coloratura guvernului, de faptul că avem ori nu nevoie de ele, ori că pînă le vom plăti mulți dintre noi vor muri de foame.

Spre deosebire de sfetnicii și de analiștii de la curte, eu cred că imaginea țării nu poate fi mai bună decît este în realitate, dacă apelăm la ce ar fi zis un călugăr local ori la mistică Salonului Oval. Tocmai acum, cînd parcă singura ființă care ar fi trecut prin el vreodată ar fi stagiara Monica Lewinski, cu rochia ei, iertați cuvîntul, pătata.

Dea Domnul ca marele nostru prieten Bill Clinton să nu fie judecat de istorie doar în funcție de ceea ce va ieși la analiza celebrelor poale aflate în discuție, care, nu știu cum se face că revin în centrul atenției tocmai după o vizită oficială făcută cu atîta cheltuială.

Dar, să lăsăm lunga călătorie care s-a încheiat - ca tot ce face președintele nostru, în coadă de pește - și să ne bucurăm că la ora actuală dinsul se odihnește tot pentru binele nostru. Iar în condiția în care nu ni se va cere să-i plătim și sărbătorile de vacanță ca și pe cele di așa-zisele zile lucrătoare, să-i dorim o odihnă plăcută și cît mai lungă. Dacă se poate pînă la alegerile din mileniul viitor, pe care, oricît ne-ar spune marele autor al reformei pe plîne că altfel va pierde țărișoara, eu sper să nu le mai sărbătorim tot cu dumnealor.

FRANZ JOHANNES BULHARDT

UN FERPAR trimis de familie din HAMM - Westfalia (R.F.G.) ne anunță trista veste a trecerii din viață la 14 iulie a.c. a poetului, prozatorului și criticului de artă Franz Johannes Bulhardt, membru titular al Uniunii Scriitorilor și membru al Cercului Internațional al Artiștilor Plastici, cu sediul în Germania.

Născut în Brașov la 21 mai 1914, el a copilărit, a crescut și s-a instruit în mediul tradițional al minorității germane săsești din sudul Transilvaniei, care se ilustra prin personalități ca Honterus sau Ștefan Ludwig Roth. Debutînd ca scriitor plin de talent el a cultivat limba și a îmbogățit patrimoniul acestei comunități etnice din perioada interbelică și de mai târziu, lăsându-ne cărți de poezie și de proză, precum și studii de artă, pe o tematică filozofică, istorică și socială, de factură modernă.

Bogata fișă bibliografică a scriitorului însumează mai mult de 24 de volume cu lucrări originale în limba germană, plus traducerea lor în românește și maghiară, la care se mai adaugă un mare număr de tălmăciri din autori

români clasici și moderni. Dintre creațiile originale cele mai cunoscute menționăm cartea de versuri *STÄTTEN UND STUNDE*, transpusă în românește de I.C. Mățasaru, sub titlul *Clipe și locuri*, poemul epic *DER KAMPF GEHT WEITER* (Lupta continuă) și satira *EIN SCHERBEN BEWEIS* aparută în traducere sub titlul *O piesă de muzeu*. Ultima apariție în România din scrierile originale ale poetului a fost *FORMEN AUS BEWUSTSEINSTIEFEN* (Forme din adîncul conștiinței), tipărită la editura Kriterion în 1985 și incununată cu premiul de poezie al Uniunii Scriitorilor și cu premiul Mihai Eminescu al Academiei Române.

Poetul a tradus și publicat în limba germană o bună parte din opera clasicilor M. Eminescu, V. Alecsandri și O. Goga, dar și din contemporani ca T. Arghezi, E. Jebeleanu și alții. Cînd s-a difuzat la Sibiu una din traduceri sale în ediție bilingvă, română și germană, l-am însoțit în orașul de pe Cîmbin unde am rostit un cuvînt și am văzut cît de prețuit era el în mediul intelectual săsesc de acolo. Ca talentat ziarist și bun

organizator, scriitorul a activat timp de aproape două decenii în calitate de redactor principal la emisiunile românești de radio în limba germană pentru străinătate, asigurînd cu tact și inteligență, dar și cu destule riscuri, un contact viu între oamenii scrisului și artiștii din țară și cei din apus, cu toate rigorile cortinei de fier care îi separa. Pasionat de pictură, el a ținut conferințe și a prezentat artiști români la expozițiile pe care aceștia le-au deschis în Germania Federală și în Austria. Sub acest raport numele lui Franz Johannes Bulhardt a fost onorat în repetate rînduri cu o seamă de distincții europene, una dintre ele fiind *Crucea de Argint* pe care i-a acordat-o Republica Austria.

Plecat după Revoluție în Germania, unde se stabiliseră cele două fiice ale sale, poetul a păstrat mereu legătura cu țara și cu prietenii, interesat de tot ce se întîmpla aici. Prin dispariția sa Uniunea Scriitorilor pierde un valoros membru iar celor ce l-au cunoscut le va rămîne de neuitat figura lui stenică și eleganta lui sufletească.

Vlaicu Bârna

La zenitul meditației lirice

NIMIC nu-l impresionează mai acut, dar și mai stăruitor pe criticul literar decât fidelitatea față de sine a unui poet în evoluție, iar când scurgerea de timp oferă verdictului acolada cea largă, cercetarea devine cu atât mai comprehensivă. Or, dacă nu are încă în urmă exact o jumătate de veac, lirica lui Gheorghe Grigurcu deține toate șansele să o atingă și să o depășească, asemeni boltelor găzduind licori cu performanțe judecate după savoarea recoltelor.

Desele *Semne de carte* din lirica lui ar indica unui lector neavizat surse livrești, o eroare în perspectivă, într-un caz cu mult mai complicat, având în vedere atât recursul direct la elemente din fiecare poemă a sa cât și, pe de altă parte, împrejurarea însăși că acest poet, cu un număr impresionant de volume, scrise la toate vârstele este, simultan, criticul numărul unu în materie de poezie al zilelor noastre. Și ca un factor de și mai mare încrucișare a pistelor, acest gracil mânător de grauități (în artă) este și un moralist al vieții culturale românești, un polemist, un soldat.

Insul însuși, de cea mai occidentală factură în abordare, structural logic, tonic și de binevoitoare cuprindere, ascunde în ochi o rază cercetătoare, străpungând aparențele cu sclipiri tigrestii. Este pecetea unui spirit iscoditor care merge la țintă cu insistență, câteodată greu suportabilă, a adevărului. Care propensiune către cercurile țintei aparține la el egal criticii, cât și în voluptuosul apetit pentru lovituri norocoase, liricii sale. Ceea ce îl murește o oarecare enigmă, deoarece Gh. Grigurcu nu este criticul care a scris mai întâi versuri, ca Perpessicius, nici criticul care poate scrie și poezie, precum G. Calinescu, ci criticul integral și poetul deplin.

Modul binevoitor în care face loc în rama criticii poetului asupra căruia se va apleca, implică poetul, media finală, cu fracțiile ei, criticul. Întocmai cum recea postură pretinsă criticii are la Gh. Grigurcu un miez fierbinte, coaja fierbinte a liricii sale incinerează recele miez al luci-

dității. Caracteristici structurale pe care poetul și le cunoaște foarte bine, de vreme ce le-a deconspirat în titluri precum *Un trandafir învață matematica* sau *Un izvor bolborosind într-un termometru*. Și nici *Nimic n-ar trebui să cadă* nu trădează linia.

Așadar, cea mai recentă carte de versuri a poetului poartă și ea un titlu enigmatic, legat, de asemenea, de o dinamică multiinterpretabilă, dincolo de simpla cheie a enunțului, cu încheierea etică: "nimic din ceea ce ești tu însuși/ nimic din ceea ce nu ești." Cu lecția că ceea ce nu ești își are în univers ponderea sa, partea de miracol. În jocul de a fi sau a nu fi, a se dezvălui sau a tăcea se încheagă poemul, "un poem fără cuvinte/ compus din suspine/ din câte-o privire furișă/ complice// și desigur desigur/ din libertatea imensă/ pe care ne-o oferă/ Poezia" (*Un poem*) – versuri care i-ar fi plăcut lui Jean Tardieu.

Temă a zilelor noastre, poemul care se autocontemplă, ridicând întrebări asupra genezei și destinului său, domină copios și cu generozitate: "să scrii să încerci să descrii/ un poem care fuge de tine/ se ascunde-n frunziș/ cum un animal sălbatic.")*Să scrii să-ncerci*). Teama de cuvânt la un poet iubitor nu numai de distihuri și tristihuri ci, în vers liber, și de desfășurări, dezvăluie o treaptă de senzorialitate trecând cu ușurință în pură senzualitate, cu o tipică centrifugare a erosului: "Aici zace o mare/ o mare puțin adâncă/ plâpândă înăuntrul ei cum o floare." (*Epitaf*)

Căutarea este a esenței, metoda a notației: "Să găsești acel minim contact – simplu punct - /prin care toamna aprinde apa râului cum o pipă// și ecolul fugen-n zigzag// și nici un deget care să nu-și exhibe inteligența..." (*Vedere de pe pod*), rezultanta, totdeauna, nodală.

Moderna căutare a înseși noimelor poeziei pe propriile schele ale acesteia, poate în zilele noastre prea frecventă, tinde marcat către mecanismele creației, care fac din aed propriul zeu protector – dar și neînsemnatul fragment cosmic supus

transformărilor, translațiilor, pe o scară asemănătoare lucrurilor. Poetul este conștient de poziția lui, exprimând-o în niște aforistice *Sfaturi către mine însumi* în 16 puncte (număr malefic, în tarot desemnează turnul rețezat, spânzuratul!): "Să fii demn de temele pe care Daimonul ți le așează-n față, ca și cum ar fi însuși profilul Lui august, spre a te pune la încercare (8)." Tot aici: "Să te-ntorci la Nimicul princiar, plecat și disprețuitor, smerit și plin de superbie, ambiguu precum cea mai banală oglindă" – vezi și titlul de volum *Oglinda și vidul*. Sfaturile țin, firește, de domeniul atelierului, precum făurirea unei dezordini precise – vestigiu al bătrânului suprarrealism. Sensul verosimil este preferat celui "pur și simplu real."

Pe asemenea coordonate, care mai sunt și ale de labirint și tuneluri în munți păduroși, "marsupiul soarelui de dimineață", ziua de sâmbătă "moale ca un ou fier", cuvântul uitat în sertar, "abajurul soarelui alcătuit din albine zeloase" își dispută inteligibilitatea și-și ocupă tronurile, într-o eternă mobilitate. Patosul imnic nu lipsește, precum în *Privește Primăvara*: "În larguri cu pași mari pornește Primăvara/ nu se oprește la nici o imagine la nici un text// pe toate le oglindește-n privirea luminii sale/ în chip egal le revendică// și urcă pe urme de gheare de păsări pe-abrupții nori/ pe pământ urmărește pașii peștilor/ a oamenilor suflare în apă..."

Obișnuit este însă preferată densitatea notației în termeni antitetici scăpărând metafore, opunând logicii prime pe aceea secundă a poeziei, între insinuare și clamare: Opozițiile pun în rotire această lume în care nimic n-ar trebui să cadă, însă unde s-a produs, vai, *Izgonirea din Paradis*: "Râsul sonor al reptilei după cină/ garoafa care fumează/ un zbor ca o funie de sânge/ adjectivul de care stă rezemat un mulatru/ singur în mijlocul paginii Ochiul/ în timp ce trupul doarme-n altă parte visează fără griji." Paradoxal, schimbările între negativ-pozitiv, durere și insensibilitate, cald-rece, semn și sens alcătuiesc straturile de

GHEORGHE GRIGURCU

Nimic n-ar trebui să cadă

Biblioteca de poezie

MOLDOVA

Nimic n-ar trebui să cadă, versuri, Edit. „Moldova”, Biblioteca de poezie, Iași, 1998.

optimism existențial al unei lirici ce-și adoră dezolarea, cu un fel de certitudine a eternității clipei. Căci acest practicant al sfărâmării sistematice a noțiunilor este, în fapt, un mare constructor, un abundent pulsativ, fericit în fond de privilegiul liberului observator, însetat de lucruri, de locuri pe care le percepe acumulativ și ritmic: "pe trup pe mascote/ pe suflet pe-arhive/ pe gazon pe cornișe/ pe ploaie pe limfă/ pe macarale pe ziare/ pe convulsii pe câni/ pe pâine pe indiferență (...) locuri mereu/ ascuzându-se unul de altul."

Dragostea ca atare o întâlnim aici alăturată Cuvântului, dar: "Cu dragoste Cuvântul uitându-l în sertar/ cum uiți o floare o batistă o monedă// liber pe sine însuși lăsându-l așa/ cum Domnul te-a lăsat pe tine// deși de-atâtea ori L-ai dezamăgit." Oricare secțiune prin lirica lui Gheorghe Grigurcu ar fi însă defectuoasă dacă n-ar atinge punctul de miracol și mântuire al acestei continue căntări: "Acolo-n afund/marea/ cu vârf și-ndesat// marea vrând ea însăși să fie/ propriul ei cer// pe care peștii multicolori/ palpită cum fluturii// iar sirenele zboară/ aidoma unor păsări/ ce se-ntorc la cuib." (*Marea*).

O când măsurată, când enormă ironie amplifică suflul, cum se petrece adesea în lirica modernă, trasând, fie că-i place ori nu poetului și un anume profil de sentimentalitate. Cel mai adesea, ironia o pereză în centrul imaginii, ca să spunem astfel, punând-o la punct, alte dați servește de afiș: "Verticale azvârlite de la etaj/ fără cruțare zăcând cum sticle sparte// triunghiuri obeze sfere alungite/ pătrate asimetrice// romburi cuprinse de prurit// conuri pline de pecingine lamentându-se..." (*Transfigurare*). Replică de sfârșit de secol la o celebră viziune blagiană a descompunerii cosmice? Oricum, paradoxa contrariilor este strivită până la închiderea temei, ca mai în toate producțiunile poetului, în acel carusel ce desfide timpul, exorcizându-l, în stricta succesiune a coerentelor mascate în absurd.

Nimic n-ar trebui să cadă este, hotărât, momentul unei împliniri, poate mai cu seamă în extrem de largă varietate a unității, care personalizează fiecare bucată, profilând, astfel, un portret auctorial. Lectorul pune brutal stăpânire pe licență, cum ni s-a întâmplat și nouă citind, către finele volumului, tristihul din *Vântul clujean*: "O zi și vântul acesta-n amurgul secesion/ spasm cenușiu și roșu// Vântul acesta ca o naștere fără dureri." Mi s-a părut a absorbe celelalte 18 poezii dedicate Clujului și, mai ales, a-mi aparține. Cum și *Amiază în parc*: "Albi-cioasă amiază în parc// copiii jucându-se cu cercul increatului// cuviincioase tăceri îndrăgostite două câte două/ un corb sătul cum un lăutar în frac/ înălțându-se pe stârvul Textului."

Într-o asemenea conjunctură, în care planul conținutului se calchiază așa de exemplar, de spontan, de lapidar pe cel al expresiei, ce ți-ai mai putea dori, cititorule, cât ai fi de gelos pe propria-ți libertate?

Barbu Cioculescu

CHILUG

S TILUL jurnalistic actual manifestă o preocupare uneori excesivă pentru substituția sinonimică. Plăcerea inovației și grapa de repetiție produc în textul cite unui autor lungi lanțuri de sinonime, în care informația riscă să se încurce definitiv. Uneori se mizează și pe capacitatea cititorului de a identifica, în spatele unui cuvânt imprevizibil, sinonimul absent. Într-o știre recentă despre "*chilugii* din Bulgaria", formula de desemnare e destul de neobișnuită; contextul permite totuși confruntarea cu termenii curent folosiți pentru realitatea respectivă: "Un țigan de 15 ani a fost ucis și alți șapte răniți de *chilugi* într-o clădire abandonată din centrul Sofiei (...). Incidente de acest fel au loc și la Praga" ("România liberă", 2475, 1998, 5). Pentru a-i numi pe tinerii de extremă dreaptă care acționează violent contra străinilor, a imigranților, a minoritarilor, și care își indică statutul prin semne exterioare - capete rase, haine de piele etc. - sînt folosite de obicei în presa românească englezismul *skinheads* (de circulație internațională) și sintagma adaptată *capete rase*. Ambele sînt atestate, începînd cu citate din anii 1991-92, în Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente* (ediția a doua, 1997). În exemplul de la care am pornit, adaptarea - nu știu cît de izolată - implică și o alegere stilistică, autohtonizînd limbajul și situația, cu ajutorul registrului popular-familiar. Alegerea lui *chilug* ca sinonim pentru sintagma "ras în cap" reflectă într-o anumită măsură umorul cinic al presei autohtone, minimalizatoare, lip-site de sobrietate, transformînd în comedie burlescă situații tragice pentru cel puțin unii dintre cei implicați: "*Chilugii* i-au bătut metodic pe țigani, iar pe unul mai *colfos* l-au aruncat pe fereastră" (id.).

Pornind de la citatul de mai sus, se mai poate însă constata ceva: în mod surprinzător, cuvîntul *chilug* nu se găsește în DEX (1996) decît ca variantă fonetică, indicată în interiorul articolului *pilug*. Această semi-absență e încă o dovadă a excesivei prudențe pe care dicționarele noastre o manifestă față de

limbajul colocvial, dar ea se explică și prin presiunea normelor lexicografice. Cuvîntul românesc are o origine incertă: e pus în legătură fie cu un etimon turcesc (pentru varianta *chilug*, față de care *pilug* ar fi un exemplu de hipercorectitudine) fie cu *piuă* (pentru varianta *pilug*, față de care *chilug* ar fi o pronunție moldovenească): în ambele cazuri, sensul e asemănător ("măciucă", "pisălog"), astfel încît în expresia *tuns chilug* se poate recunoaște o metaforă foarte simplă (atestată, de pildă, în traducerea Bibliei de la 1688: "vei umbla mai gol decît un pilug" - *Pildele lui Solomon*, 23, 31). De la Tiktin încoace, preferată e a doua explicație a originii, deci considerarea variantei *pilug* ca etimologică și impunerea ei ca formă standard. Dicționarul academic (DLR, tomul VIII, litera P) nu indică separat forma *chilug* (pe care o tratează ca variantă fonetică regională), dar o ilustrează prin numeroase citate. Nu am date și argumente noi care să modifice, în favoarea celeilalte ipoteze etimologice, echilibrul descris mai sus. Situația din limba actuală mi se pare însă destul de clară: ca determinare adverbială a tunsorii, transformat în adjectiv și chiar - ca în citatul de la care am pornit - re-substantivizat pentru a desemna persoana tunsă excesiv, *chilug* e singura formă de uz larg. La popularitatea ei e probabil să fi contribuit *Amintirile...* lui Creangă, cu episodul bine cunoscut, des reproduș în manuale și antologii, al disciplinei școlare (cu greu acceptate) de la Broșteni: "profesorul a stat lingă noi, pînă ce ne-a tuns chilug..." E posibil ca variantele cuvîntului să fi fost susținute și de asemănări de formă, care să le favorizeze specializarea: pentru sensul popular de unealtă *pilug* asociindu-se sonor cu *piuă*, iar pentru cel familiar al capului ras *chilug* fiind, poate, apropiat de *chel*. Oricum, a spune astăzi, așa cum recomandă *Dicționarul explicativ*, imitat și de alte lucrări lexicografice, a *tunde (pe cineva) pilug*, mi se pare cam riscant.

PĂCATELE LIMBI

de Rodica Zafiu

VINOVAT E GRĂ

LA PRIMA VEDERE atât de îndepărtate par ariile de cuprindere și centrele de interes în cele două eseuri comentate mai jos încât nu se observă care liant le-ar putea uni într-o interpretare critică. Sper însă că, după ce voi fi semnalat unele puncte de coincidență totuși existente, nu va mai persista nicidecum o impresie de arbitrar. Prezint aceste similitudini coborînd de la cele mai degradabile exterioare, întâmplătoare spre cele de substanță: a) textele respective au fost găzduite în același număr din "România literară" (14/1998); b) sînt semnate de cercetători literari recunoscuți ca demni de încredere, probi, mizînd în demonstrație pe rigoare și claritate, pe un fond constant de raționalism, pe o concepție democratică în judecata artei. Îi consider pe ambii autori intelectuali de performanță, neispitiți de succesul ieftin și nici de subordonarea criteriilor de apreciere unor impulsuri înguste de clan. Ceea ce le reproșez aici sînt doar scăpări, excese, posibile, cum se remarcă, și la case mari; c) cu toate că pornesc de la serii de fapte vădit diferite, eseurile se sprijină în ultimă instanță pe un reflex comun, păstrat ca o permanență, pe obsesia de a găsi același vinovat, căruia i se rezervă rolul de motor al răului. Spre a se pricepe ce vreau să sugerez propun o comparație: există o categorie de romane polițiste în care crima e înfaptuită inevitabil de grădinarul care se ivește doar episodic în tablou. Se înțelege că mă folosesc de această paralelă doar pentru a indica un mecanism de construcție, la suprafață vag similar. Cît privește textele menționate, e vorba în fiecare caz – dincolo de varietatea argumentelor, dense și pregnante – de un stereotip de gîndire. De la un moment dat, în căutarea resortului de declanșare a proceselor descrise, e repetată ca o inerție o schemă care se dovedește a fi o prejudecată. Iată, așadar, motive de a le alinia sub aceeași acoladă, fără a forța cît de cît sensurile.

Cel dintîi articol aparține unui istoric literar, pe care nu mai e nevoie să-l recomand publicului cititor. Z. Ornea deține faima de a fi un arbitru leal și competent în arena scriitoricească. El exercită perseverent un control de calitate într-un domeniu unde autoritatea e rezultatul unei practici de decenii, unei abundențe de informații strînse, unei pasiuni devenite o îndeletnicire privilegiată dar și o manie de a scotoci prin biblioteci, arhive sau colecții muzeale. Azi se pot număra pe degetele unei singure mîini specialiștii rămași, păsări rare, care continuă tradiția acelor călăuze în inspectarea unui spațiu al frumosului vechi, de calibrul lui Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Perpessicius și al altora. Să îmbini acribia de verificare a detaliului cu rafinamentul

gustului estetic în punerea în valoare a anticului și a desuetului – aliajul nu e numai rodul unei meserii învățate cu sîrg, ci și expresia unui instinct pe care îl stăpînești de la început sau nu îl ai deloc.

După acest preambul sub semnul admirației, cu totul meritată de altfel, va produce, probabil, uimire ceea ce urmează, și anume adoptarea de către mine a unei posturi de cicălit și cusurgiu, șicanîndu-l tocmai pe Z. Ornea, un bun prieten, scoțîndu-l poate din sărite. Căci ce altceva este operația pe care o efectuez în continuare, decupînd dintr-un doct expozeu al său, deasupra oricărei obiecții, o singură frază discordantă pe care o situez agasant sub o lupă măritoare? Nu, nu e dovada unui arțag, răspund eu, fiindcă mi-e lesne să explic de ce mă irită gîndul strecurat numai în cele citeva rînduri ieșite inopinat de sub condeiul exigentului autor. L-am mai prevenit și altădată că nu preîntîmpin o discrepanță care se naște între exactitatea de ceasornic a unor evaluări, pe care e sigur, fiind în perimetrul său favorit, istoria literară și spectaculoase digresiuni la care recurge uneori, după lungi intervale de analiză serioasă la obiect, digresiuni prea slobode, cu un mare grad de aproximație. Au mai fost și alte prilejuri, puține, repet, cînd propulsat la o distanță de focarul principal familiar lui – examinarea edițiilor din clasici și a altor restaurări critice printr-o demontare de atelier migăloasă de înaltă calificare – el se lasă tentat să emită sentințe în domenii străine, etichetînd grăbit bunăoară figuri de seamă ale politicii internaționale. Din două-trei epitete nimicitoare e dărîmat soclul lui Roosevelt sau Churchill, neiertăți pentru Yalta și pentru alte tranzacții urite. Cînd îl văd casant și contondent mă simt îndemnat să-l uit pe discretul talmăcitor de manuscrise dezgropate, notoriu pentru cumpătarea și gentilețea conduitei.

Să revin însă la numărul cu pricina din "România literară", unde Z. Ornea tratează în stilul riguros și elegant caracteristic o temă complexă ("Despre naționalism și națiune"). Și dintr-o dată, fără vreun preaviz, ne pomenim în fața paragrafului nefericit, un fel de paranteză în text. Pentru a ilustra haosul iscat de furia șovină este înfățișată în trecere, lapidar, drama din Balcani: "Apoi ușurătatea cu care Occidentul (cu deosebire Germania, care urmărea reconstituirea, sub hegemonia sa, a fostului imperiu habsburgic), a recunoscut independența micilor state naționale desprinse din fărîmițarea defunctei Iugoslavii, a dezlanțuit acel singeros război interetnic, al cărui final e greu de prevăzut". La început, prima mea reacție a fost perplexitatea. Cum adică? Vestul și cu precădere Germania au provocat măcelul? Și în ce scop? Me-

fistofelic, istoricul literar ne povestește foarte pe scurt ce s-a întîmplat, neabandonînd o certitudine surprinzătoare. Ca să recompună o stafie geografică dispărută de pe hartă, oameni politici, diplomați, secretari ai cabinetelor pluşate s-au adunat în taină, luînd decizii care au însemnat efectiv desfîițarea unor granițe prezente și împingerea unor popoare în migrație, jertfite dezrădăcinărilor și pogromurilor. De necrezut! Cum se pot atribui dezinvolt ca într-un joc cu bile unui stat important din N.A.T.O. combinații cu efect distructiv, strategii mafiote tenebroase? Căci ar surveni de îndată o altă întrebare firească: de ce să mai stăruie cu naivitate guvernul de la București, să zicem, să fie acceptat într-o asociație care clocește nepedepsită planuri criminale de răsturnare, care nu respectă teritoriile independente naționale și încurajează revizionismul?

ADECLARA că ești convins că funcționează asemenea fantasmagorii presupune, ca o consecință logică, a revendica din nou pentru propria țară o politică de închidere și izolare, de rupere a legăturilor cu exteriorul, de investire a energiei doar pe cont propriu. Unde a apărut o frîntură măcar dintr-o expunere programatică, dintr-un interviu, dintr-un capitol de memorii în care un reprezentant al statului german să fi vorbit despre năzuința de a reface fostul conglomerat habsburgic? Și dacă totul e păstrat deocamdată în clandestinitate – spre a nu fi dat în vileag prea devreme –, ascuns de priviri iscoditoare, ferecat cu lacăte grele – atunci cine i-a șoptit la ureche tocmai cuiva de la București mesajul ocult pe baza căruia este tras semnalul de alarmă? Niciodată în Bundestag nu s-a făcut vreo referire la aceste macabre uneltiri. Ba dimpotrivă, toate partidele de centru stînga sau de centru dreapta mai moderate sau mai puțin moderate, susțin în întregime politica externă a cancelarului Kohl și îi elogiază performanța în această direcție. După ce s-a înfăptuit reunificarea într-un timp record, Germania s-a adresat vecinilor pășiți în trecut (Polonia, Franța, Cehia), lumii întregi, confirmînd angajamentele democratice, înlăturînd aprehensiuni eventuale în fața dilatării spațiului ei din mijlocul Europei. Ţelul primordial e fixat în unitatea bătrînului continent, pe fundamentul principiilor de egalitate și de cooperare între națiuni suverane. Forurile politice de la Bonn s-au integrat eminent în acest proces, sacrificînd, de pildă, acum conștient și clarvăzător, nu fără durere, emblema de trînicie, obiect al mîndriei marca, în favoarea stabilității financiare colective? Care tribun politic cu un minimum de responsabilitate ar putea propune să

se renunțe la o orientare pașnică, stabilită în comun, de construcție și avans tehnologică, de dinamizare civilizatorică – mizînd în schimb pe ceea ce e la incontrollabil, la deraieri și la d

trageri premeditate? Concentrîndu-ne din nou asupra lăcatombei din Balcani, imaginată în acel col ca un rezultat al unei intrigi macavelice teutone nu strică să ne reîprospătăm memoria, scoțînd în relief faptul că și înainte Germania a întreținut bune relații cu Iugoslavia, că e în curs de desfășurare proiecte amănunțite industriale, comerciale sau militare, înfiripate în strînsă colaboră. Ce rost ar fi avut dezmembrarea unui stat european, împrejurare care aduce cu sine, pe lîngă sînge și suferință, mejdia instabilității generale a regiunii, investițiilor, a devastărilor inutile? Iar crurile sînt demult clare. Imensa maritate a observatorilor politici, recapitulînd obiectiv întîmplările, socoate războiul a pornit din pricina inițiativelor agresive ale Serbiei, perseverenț promovate de președintele Miloșev și de cei din preajma sa. Ei au refuzat cu îndărătnicie să recunoască drepturile naturale ale celorlalte componente ale organismului federal și să distribuie echitabil obligațiile dar și retribuțiile fiecărei părți. Exacerbînd viziunea desigur a Marea Serbie, dominatoare și exclusivistă, viziune care a cîștigat adeziunea unei mulțimi întărită cu lozinci și vine, conducătorii din Belgrad au cerut imperios celorlalte națiuni să se plece în fața unui dictat. În caz contrar, amenințate cu intervenția militară și flagelul fratricid. Ceea ce s-a și petrecut. La acțiunile de brutalitate, care întors înapoi cu secole configurațiile curilor, au replicat și ceilalți (croații, musulmanii din Bosnia) cu represalii masacre. Cercul infernal s-a pus în mișcare, înmărmurînd de spaimă și revoltă restul lumii.

Cîtă vreme conflictul dur se meștea în interiorul unui unic stat, orice reclamație din afară, orice încercare zonabilă de aplanare era sancționată conform Acordului consfințit de întîlnirea șefilor de guverne de la Helsinki (1975). Cucerind independența, Slovenia, Croația, Bosnia ar fi putut apela la scutul comunității internaționale care era îndreptățită să intervină pentru satisfacerea aspirațiilor legitime ale popoarelor de sine stătătoare. Din nenorocire, această înrîurire din exterior s-a cristalizat cu ezitări și slăbiciuni, nu s-a găsit metoda de zădărniciere a barbariei și, în cele din urmă, tîrziu, tot armele pus capăt ostilităților. În linii mari, așadar, evoluat criza și nu cum ar fi putut reîntoarce din rezumatul extravagant cuprins în articol. Cine aruncă un ochi pe harta constată la ora bilanțului, că mari putări din Croația și Bosnia sînt în ruină iar în contrast, nici un sat sau oraș c

DINARUL

bia...a suportat vreo pagubă. Încă o bă în disputa despre cui îi revine vi- și cine a extras foloase din încăiera- dintre frați.

DIN MAȘINAȚIILE unui personaj, la periferia evenimentelor, dotat însă cu rgii malefice, de genul grădinarului întit din peripețiile criminalistice – ege și critica un subiect de fixație.

preocuparea pentru vina germană, valuită acolo unde apare într-ade- , dar și acolo unde ea nu e de văzut, istituie miezul celui alt eseu. E re- tată și aici, cum am zis, cu altă serie implicări, și varianta de dezlegare a usului detectivistic cu aruncarea in- culpe pe umerii grădinarului, cel

uat în seamă. De astă dată acesta e cit sub masca unui bătrîn taciturn și gurgatic, stăpîn al unei case în pădure. itorul va fi, desigur, nerăbdător să : dacă al doilea critic, amator și el e-se de istorioare politiste, nimereș- cum mai bine înțita. O apropiere a spectivei de abordare transpare, cel în asta încerc să demonstrez, alipind e două analize. Numele lui Andrei rber vine mult mai puțin frecvent presă decît cel al lui Z. Ornea, însă va studii semnate de el și reținute de oscători l-au clasat printre cercetă- i redutabili, atrași de explorări de rie literară dificile și delicate. Dintre îmi amintesc impresia stîrnită de ģini excelente dedicate enclavei de ilizație urbană de tip central euro-

de la Cernăuți, investigații fine pra limbii și culturii germane trans- ntate acolo și asupra elementelor ca- u imprimat consistență și originali- : acestei producții spirituale oarecum sera. O coincidență, pomenită de al- teri: în numărul citat din “România rară”, unde m-am oprit la articolul pre ravagiile naționalismului este urit și eseu compact semnat de An- i Corbea și intitulat *Celan în coliba Heidegger*.

Comentatorul remarcă pe drept cu- t că s-a discutat prea puțin în bibli- afia consacrată aventurilor spiritului vator modern despre întîlnirile di- te, care au avut totuși loc; între cei corifei ai liricii și filozofiei ger- ne. Pînă de curînd chiar un cititor iat nu a fost răsfațat cu prea nume- se detalii, care să illustreze cum s-au lizat interferențele concrete de exis- ță, contactele personale în carne și e, precum și ce repercusiuni au avut în straturile de adîncime ale creației

ar. Prompt și receptiv la orice itate, Andrei Corbea valorifică deo- it de aplicat și texte recente reve- are, ca de pildă destăinuirile lui n Bollak, un prieten și confident al tului, însoțite de supoziiți pen- tran- ou privire la trimiterile unor versuri

(*Todtnauberg*) în “Neue Rundschau” nr.1/1998 sau documentele din “Neue Zürcher Zeitung”, 3-4/1998.

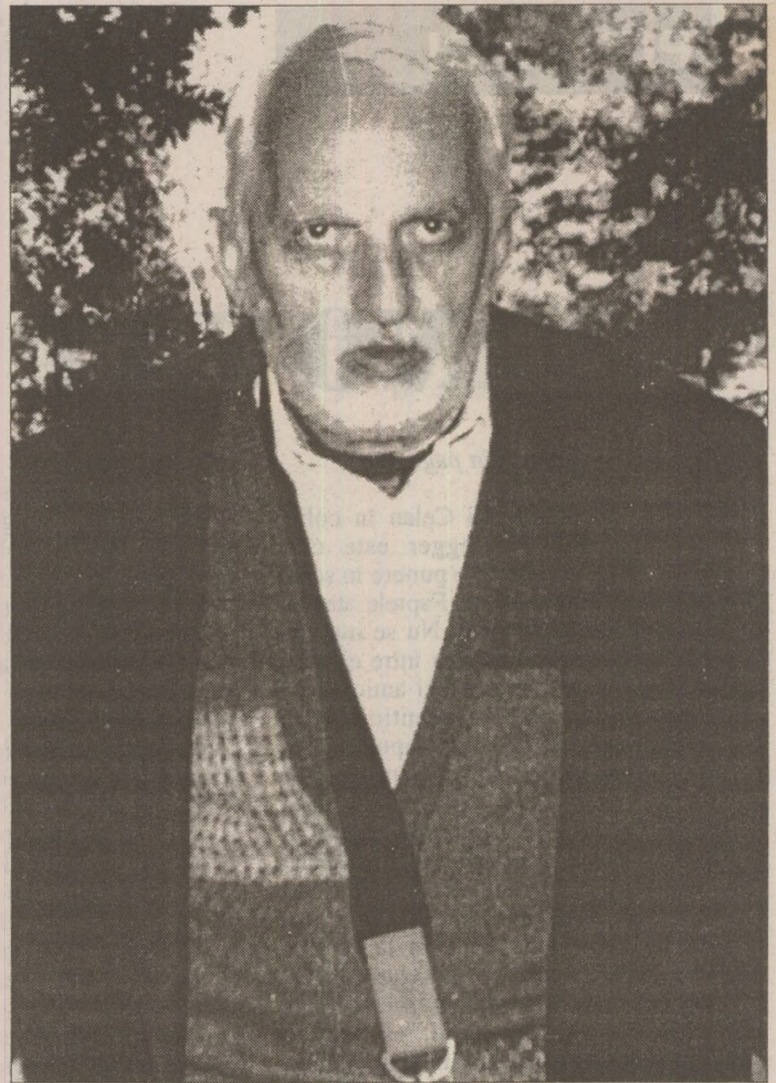
Celan și Heidegger două universuri neomogene, au fost situate în cercetare în raport antagonic de înstrăinare, chiar de respingere. În ciuda unor superstiții încăpăținate, lucrurile nu stau chiar așa, s-au adunat, mai ales în timpul din ur- mă, semne indubitale ce denotă un in- teres reciproc al protagoniștilor, care își citeau atent cărțile din librării sau dă- ruite cu dedicații, fragmentele găzduite de reviste. Persista între ei nu numai o vie curiozitate, ci și s-ar putea susține – oricît de hazardată ar părea remarca – o atracție intelectuală, o dorință de deslu- șire a gîndurilor celui alt, ambii aștep- tînd cu vădită nerăbdare confirmarea unor presupuneri sau anularea lor. Se înjghebase la un moment dat între cei doi cărturari atît de neasemănători o alianță fragilă care nu rezista însă la zdruncinături și răsuciri. Punctele cîști- gate în comprehensiune și atașare erau puse în pericol de reculuri violente. Aceste tensiuni se cuvin explicate prin tatonări și acumulări încete, cu pru- dență și tact.

ARE DREPTATE, firește, Andrei Corbea cînd preia o caracterizare expresivă a unui recenzent, care desemna “vasele comunicante” între poet și metafizician drept o “incomprehensibilă ciudățe- nie”. Biografiile se prefigurează stri- dent neaderente. Totuși sînt vizibile în- cercările de comunicare pe cărările cre- ației, ba chiar și apropierea abia schi- țate în relațiile umane private. Într-o anumită fază prinde cheag impulsul de ocrotire, cel puțin din partea filozofu- lui, dînd să menajeze starea de sănă- tate șubrezită a celui alt și să schimbe dispoziția sa sufletească posacă. Aceste eforturi ies din cadrul de pură conven- ționalitate între colegi. Pot fi consultate epistolele care divulgă aprobare și stimă, plus mărturiile unor participanți care au asistat la convorbirile directe în aula Universității din Freiburg sau în coliba, loc de refugiu, din Pădurea Neagră. În afară de dovezile de mai sus, se mai poate recurge și la depozitia artei deoarece nu se mai poate șterge dîra lăsată în versuri. În labirintul încifrat al metaforelor lui Celan se conturează și siluetele celor doi, căznindu-se împre- ună să perforeze un mister al materiei și al prezenței omului în cosmos. Im- portant este faptul că în desîșul medi- tațiilor scormonitoare despre rostul ființării pe pămînt și despre semnifica- ția utilizării limbajului de la puseul ori- ginar pînă la pluralitatea funcțiilor sale în contemporaneitate, tentativele atît de felurite ale celor doi se regăsesc și se completează, o fuziune simptomatică. De bună seamă că remorca pe care o

tirăște parcă fie- care după sine, experiența sa existențială spe- cifică, flagrant deosebită, ridică mai curînd o sta- vilă în circulația gîndurilor. Pe a- ceastă nepotrivire de fond se rea- zimă Andrei Cor- bea în departa- jarea protagoniș- tilor.

Unul își defi- nise demersul spiritual de o ex- cepțională coe- rență, înainte de a i se încruși fatal traiectoria cu ascensiunea lui Hitler. Mesajul de repliere în fața tumultului lumii moderne și pledoaria pentru o reîntoarcere la forța elemen- tară a viețuirii pe pămînt, neviciată de adausuri, erau componentele unui an- grenaj solid constituit. Era cel din urmă sistem filozofic din grandioasa ștafetă: Kant, Fichte, Hegel, Nietzsche, al căror continuator legitim, Heidegger, fusese recunoscut, ceea ce îl așezase foarte sus în ierarhia cititorilor, deschizător de drumuri în asaltul cunoașterii. În anul zodiei celei rele, 1933, cînd intrusul cu voință feroce de dictator uzurpase pute- rea în Reichstag, metafizicianul a fost ales cu binecuvîntarea noilor autorități Rector al Universității din Freiburg. Andrei Corbea nu uită să sublinieze că filozoful își anunțase public adeziunea la Partidul Național Socialist și că se raliase, în calitatea sa de cel mai înalt în grad pe treapta universitară, cu decizie administrativă, la măsurile discrimina- torii rasiste. El n-a ezitat atunci să sa- lute în cuvîntări Noua Ordine instaurată sub aripa Făhrerului. Apoi, după înche- ierea anului sumbru, în timp ce caval- cada sălbăticiei abia lua avînt, prepa- rînd cotropirile, abuzurile, înrobirile josnice, Heidegger s-a retras pe deplin, n-a mai participat la nici o manifestație politică. După război, solitar în Pădurea Neagră, închis în muțenie, n-a vrut să lămurească retroactiv propriile opțiuni, a refuzat spovedania publică. Ici-colo sînt presărate în texte scrise, în cores- pondență, mențiuni laconice, ținînd loc de justificări, care nu străpung o platoșă protectoare.

CELĂLAT, Paul Celan, cu o copilărie neîmplinită, un destin de surghiunit, a purtat nemijlocit, povara dezastrului provocat de nazism. Părinții au murit într-un la- găr de deportare, unde inițial trebuise și el să ajungă. S-a ciocnit, fără a fi comis ceva, de adversități implacabile, a fost silit să suporte prigoana, exodul,

rătăcirea în mai multe țări, nu s-a mai putut dezlipi de trauma trăită, privirea i s-a fixat spasmodic asupra oribilului trecut, marcat de spaime, neputințe, peste toate și de căințe pentru delictul imaginare. “Percepția cernăuțeanului, spune Andrei Corbea, este de foarte timpuriu cea a victimei predestinate, vinate cu obstinație în numele mitolo- giei intoleranței...”. Vorbind de victima simbolică, treptat criticul se lasă dus de un soi de automatism, urmînd logica unei antiteze absolutizate. Prin acest derapaj se va produce declicul din cau- za căruia eseuul se va avaria, cu toate că a pornit sub cele mai bune auspicii. E căutat cu înfrigurare un pol opus, rever- sul, călăul simbolic, cel predestinat să joace rolul de inițiator și executant al replicii neconstructive. Alături de Ce- lan se profilează astfel o siluetă, încăr- cată cu valori negative, la antipodul inocenței și al sușului spre înălțimi. Pentru a personifica neapărat egocen- trismul plat, nepermeabil la zbuciumul omenescului, eseistul nu mai ține sea- ma de datele psihologiei reale. Chiar dacă i se pot pune în cîrcă unele din re- lele invocate, amfitrionul din Pădurea Neagră nu se reduce la liniaritate și ca- ricaturizare, procedee nefecunde în zu- grăvire. Andrei Corbea decretează prea categoric: “ciudățenia ține fără îndoială de o incompatibilitate de substanță din- tre doctrinele lui Paul Celan și Martin Heidegger”. Ce vrea să afirme? Nu cumva că filozoful era o întrupare în gîndire, dar și în traiul concret, a ceea ce detesta poetul, un mesager al inami- cilor săi, cei care vestesc potop și pusti- ire? Accentul cade pe factorii refractari unei concordanței dintre cei doi cărturari, predomină în articol senzația că opera lor se opune în stare de beligenranță, postulat pe care mărturisesc că nu-l împărtășesc.

S. Damian

(Continuare în pag. 14)

VINO VAT E GRĂDINARUL

(Urmare din pag. 13)

VIZITA lui Celan în coliba lui Heidegger este concepută ca o punere în scenă de un acut dramatism. Faptele atestate nu sînt însă suficiente. Nu se mai știe azi exact ce s-a limpezit între ei, dacă discuția a fost spornică și amicală sau ratată din pricina resentimentelor. Martorii nu au fost tot timpul de față, s-au scurs ore în care nimeni n-a tulburat confesiunea între patru ochi. Ploaia a întrerupt excrusia, poetul n-avea pantofi adecvați, popasul putea contribui la relaxare. De necontestat e împrejurarea că amîndoi doreau să smulgă cite ceva unul de la celălalt, așteptaseră ocazia de a depăși o barieră. Andrei Corbea reproduce ce îi scria filozoful poetului, el care nu obișnuia să fie prea intim și neprotocolar. Invitîndu-l în sălașul unde își alcătuisese opera și care făcea parte într-un fel din ea, Heidegger dovedise nu numai că e la curent cu expedițiile lirice ("de mult îmi doresc să fac cunoștință cu Paul Celan. El este, de departe, unul dintre cei dintîi"). Prețuirea vine de la un expert în aprecierea poeziei, extraordinar interpret al liricii lui Hölderlin sau Rilke. Auzise și de fazele de eclipsă ale celui alt, bîntuit de năvala depresiunilor ("cunosc tot ce a scris și știu și despre criza adîncă prin care a trecut, și de care s-a eliberat singur, atît cît este omenesc posibil"). Din acest motiv îi oferea cu o emoționantă grijă adăpostul liniștit din Pădurea Neagră, căruia îi conferea puteri magice de redresare. Fără un gînd ascuns îi dezvelea o ambianță ce-ar putea avea un efect tămăduitor. Nici un semn de vrăjmășie sau de ipocrizie în această chemare, rostită cu intenția de a exercita o veghe. De partea cealaltă poetul era mai circumspect, voia numaidecît să rupă o tăcere, dar se și temea de urmările unei prea mari deschideri. Era sub acțiunea unor stări contradictorii, se ferise să fie fotografiat lingă filozof, nu înregistrase pozitiv alte apeluri sosite de la Freiburg. Plimbarea din Pădurea Neagră o acceptase, sperînd să potolească o agitație launtrică. El, atît de timid și de susceptibil, era pe cale, după cum povestise unor amici, să părăsească la un gest îndrăzneț, provocator, care să-l scoată din rezervă poate chiar să-l supere pe amfitrion. În acest fel ar putea fi decodificată fraza pe care o așternuse în cartea pentru oaspeți din colibă ("privind către steaua fîntînii, în inimă cu speranța unui cuvînt ce va veni") și la care face aluzie poezia ("rîndurile despre/ o speranță, astăzi/ în inimă,/ într-un al gînditorului/ neîntîrziat cuvînt ce va veni"). În virtutea unor izvoare demne de credit poetul ținea să-l confrunte în mod abrupt pe metafizician cu o nedumerire: de ce acesta se înregimentase într-o perioadă dată în tabăra neoamenilor. Dacă l-a șocat pe Heidegger cu insistența sa sau dacă a tăcut milc în ceasurile cînd au zăbovit singuri, scena nu mai poate fi precis remontată. Strofele care s-au inspirat din această scotocire în birlogul filozo-

fului se adaugă și ele ca o probă în dosar, deși se pretează la tălmăciri ne-nivoce. Hans Georg Gadamer, cel mai proeminent discipol al lui Heidegger, consideră că ecoul regăsit în metaforă nu conține un combustibil polemic. Articolul lui Jean Bollak, semnalat din start, e axat pe ideea divergenței. Înștiințarea enigmatică transmisă conține pe dedesubt o lavă incandescentă. Călătoria în Pădurea Neagră se suprapune cu alte nuclee de iradiere, caracteristice lui Celan: el descinde în imperiul umbrelor, întrezărește pe o fîntînă o stemă galbenă, indiciu al ostracizării și al alungării, convoacă o judecată de apoi la care trebuie depusă o ofrandă morților și leșurile tac apăsător. Scrutată cu o anumită grilă, poezia ar putea fi o răfuială cu cei care s-au înscris anterior în cartea pentru oaspeți, anturajul de odinioară al filozofului, iar pătrunderea în colibă echivala cu o coborîre în infern, poetul fiind un sol al celor căzuți, pe care era dator să nu-i înșele printr-un compromis. Nu e exclusă eventualitatea că el nici nu mai aștepta vreun răspuns, renunțase iute la intenția sa, îi era de ajuns coliziunea inclusă în poezie. Balanța în tălmăcirea sensurilor îl înclină în acest caz de partea lui Jean Bollak, ceea ce nu certifică totuși că altercația a avut de fapt loc. Într-o scrisoare către văduva poetului, fiul lui Heidegger a pretins că tatal sau nu cunoscuse etapele biografiei lui Celan și calvarul familiei sale, citise doar versurile aflate la îndemînă, care l-au impresionat.

S-ar putea ca muniția explozivă să fi fost percepută doar de mintea torturată a celui care a compus *Todesfuge*. Ocupîndu-se de cei doi protagoniști, eseistul împrumută unghiul de vedere al poetului, se simte solidar cu el. Pe celălalt, pe rezervatul și impenetrabilul metafizician, nu-l înconjoară cu o debordantă simpatie. Încet, încet escala în colibă ajunge pentru critic un pre-text, el e animat de un curios imbold de a reface un rechizitoriu împotriva lui Heidegger. Este înșirat un pomelnic de beteșuguri grave: greșeala de adeziune la nazism, listele de profesori evrei epurați, iscalite ca Rector; refuzul de a interveni în favoarea unui fost dascăl al său (Husserl); lapidara autodenunțare care nu angaja prea mult (ce a catadicșit să declare la ancheta comisiei universitare de triere la armistițiu). Atît de departe alunecă eseistul pe panta incriminărilor, încît și soția filozofului nu scapă basma curată pentru că în conversații anodine ar fi elogiat drept o lectură bună *Mein Kampf*. Nu sună prea bine în urechi unele propoziții despre Heidegger din articol, gradate în maniera unei filipice de procuror: "...să adere fără preget la politica de uniformizare și aservire ideologică a universității germane de către dictatura nazistă"; "totala aliniere" etc. E citată o lucrare partizană de demolare a filozofului confecționată de un fost student chilian, Victor Faria, și alte insinuări cu caracter de defăimare par a fi însușite fără retușuri. Nu cred că a fost fericit inspirat Andrei Corbea cînd a recom-

pus itinerariul de existență al lui Martin Heidegger în antinomie cu martiriul lui Paul Celan. Neîncetînd să etaleze capitulările unui, condamnate toate fără evaluarea circumstanțelor, el s-a îndreptat de la calma obiectivitate și n-a mai putut adopta unghiul cel productiv din care să pună în valoare eforturile comune ale celor doi, reale, de a dibui adevărul. După parcurgerea eseului nu-mi reprim regretul că lipsesc în analiză unele sublinieri de natură esențială:

1. SISTEMUL FILOZOFIC al lui Heidegger e un strălucit produs al inteligenței umane, el se încheagă neatins de moli-ma fascismului, în întregul său nu face nici o concesie ideologiei totalitare. Nici nu ar fi fost posibil altminteri, căci lumile nu se intersectează, propaganda brună era, prin substanța ei, anticulturală, nu avea antenă pentru frumos, n-a lăsat posterității nici o creație de artă valabilă. Tot ce a elaborat metafizicianul se înalță ca o organică rebeliune în fața ordinii instaurate de Hitler și de clica sa. Ascultîndu-l pe Philippe Solers într-o expunere televizată, (el a recitat un crîmpei din jurnalul lui Heidegger) am desprins timbrul net antitotalitar care străbate paginile. Reflecțiile despre Hölderlin și Rilke sînt capodopere de asimilare a artei, neegalate pînă astăzi. Știu că se poate specula insidios pe alergia lui Heidegger în fața istoriei și pe nepăsarea sa în fața mișcării din univers. Pornind de aici se poate divaga pe marginea constatării de nedezmîntit că ideile lui Heidegger au fost și sînt pe placul unor retrograzi, cărora le convin concluziile sale paseiste, dar asta e o altă discuție;

2. PENTRU Andrei Corbea labilitatea psihică a lui Celan, consemnată, nu e o cheie în descrierea relației cu Heidegger. El omite să notifice că maladia avea spre sfîrșit un mers galopant, că poetul era asediat de stafiile evenimentelor trăite, că suferea adesea și de accese ale maniei persecuției. Alteori era extrem de treaz și despica cu vervă autoflagelatoare propria dilemă de creație: s-a format într-un anumit mediu de simțire și înțelegere și pentru a se exprima, pentru a atinge o altitudine cerebrală nu dispunea de alte instrumente decît de "limba ucigașilor" mamei sale. Din această strînsoare nu se poate mîntui. Se deplasează greu, cu neplăcere în Germania, unde era onorat cu distincțiile cele mai mari, îi suspecta pe colegii de breaslă de peste Rin. Cu Heidegger nu făcea probabil excepție, cu toate că l-a încîntat, cum admite, exegeza consacrată lui Hölderlin. Splendida intuiție despre raportul dintre inspirație și smiteală ("atunci zeii l-au luat cu dîșii sub protecția nebuniei") îl viza poate și pe el. Pînă la sfîrșit a continuat să fie lucid și să producă versuri de o acuitate intactă, însă nu se mai poate desface mereu simburile de foc valabil de învelișul coșmarului. Nu se deteriorează și raporturile cu Heidegger, în parte, ca un efect al

acestei ambigue pendulări? Andrei Corbea deslușește cu multă finețe "Celan părea a traversa, conștient, dar cîtuși de puțin mimetic, o experiență identică prin intensitate și autenticitate, sintetizată după Heidegger, de chiar o celebră frază a lui Hölderlin: "Totul se concentrează la noi întru spirit, am să-răcit pentru a ne îmbogați". De ce nu s-a menținut eseistul la acest nivel superior de filtrare a tilcurilor, pentru care e evident înzestrat și pe deasupra foarte serios pregătit și a cedat pasul unei vindicative reprobări, lipsite de rodnicie?

3. LA ÎNDEMNUL lui Celan de a-i relata ce anume l-a sedus în elanul naziștilor (repet că secretul nu mai poate fi elucidat dacă poetul a formulat întrebarea, și a așteptat un răspuns), metafizicianul nu era obligat să satisfacă instantaneu doleanța, el avea dreptul să aleagă clipa nimerită de asumare a unei responsabilități. Tăcerea nu poate fi înfierată, calificată drept o vină sau un păcat. Oricum la citirea poeziei *Todnauberg*, pe care Celan a întocmit-o relativ repede după vizită și a expediat-o ca de obicei cu o dedicație, filozoful, felicitîndu-l, n-a sesizat în imagistica ei o somație la duel. El a continuat să creadă că poate fi de folos prin darea unor sfaturi pentru ținerea în tîmbar a unei derute. Mistuit parcă de un demon al cîrtelii, Andrei Corbea nu slăbește menghina. El deplînge faptul că Heidegger nu l-a însoțit pe Celan, cum fusese rugat, în zborul său riscant în necunoscut, în expediția creației: "filozoful se mulțumea să se oprească la jumătatea drumului... Restul, adică chemarea de a traduce în limbajul poeziei nespulul îl lăsa rece cu o suspectă detașare în seama geniului poetic al cernăuțeanului". Jumătatea drumului? Îl lăsa rece? Suspectă detașare? Stranii imputări! Heidegger îi urase: "La ceasul hărăzit, să auziți vocea prin care vă vorbește ceea ce va să devină poem". Foarte decepționat e eseistul de ceea ce îi apare ca glacialitate epistolară, de aceea conchide: "Atît și nimic mai mult! Nu-i de mirare că după lectura scrisorii lui Heidegger Celan a mai adăugat o dezamăgire experienței sale nu prea fericite cu contemporanii". Cine îi dă latitudinea lui Andrei Corbea să ghicească fără greș ceea ce a simțit poetul? Reținerea metafizicianului nu e și un gest de discreție a unui reputat specialist în psihologia actului de creație? Nu întotdeauna ești binevenit într-o escapadă, pe care firea și determinările interioare te constring să ți-o asumi, adesea, singur. Lui Celan și lui Heidegger, eseistul le aplica măsurați diferiți, și rezultatul s-ar fi putut lesne anticipa. Dacă, fără dubiu, ceața din trecutul metafizicianului stînjenește dezbateră (ar fi utilă risipirea cu precauție a echivocurilor), artileria grea pusă la bătaie e disproporționată. Ea nu mai lasă loc pînă la urmă analizei imparțiale, cumpătate, sortite să adune și să fructifice și nu să semene vrajbă și dezbinare.

S. Damian

Exilul românesc și literatura

NU EXISTĂ încă, în mod regretabil, o bună sinteză despre literatura exilului românesc și, poate și mai important, a mentalității sale. În foarte multe cazuri, “psihologia” sa este mai interesantă și semnificativă decât realizarea “literară” propriu-zisă. O lume aparte și, de fapt, puțin cunoscută și mai puțin bine înțeleasă. Mitizată adesea, redusă la proporții reale și obiective mai niciodată. Documentarea serioasă lipsește, de altfel, în cea mai mare parte. Publicații foarte variate, răspândite mai peste tot în lumea occidentală, în tiraje mici, de valoare profund inegală, în biblioteci și colecții în general inaccesibile și, mai ales, incomplete.

Nu există nici o bună metodă de studiu a literaturii exilului. Scriitorii care s-au exprimat într-o limbă străină aparțin, în mod evident, literaturii limbii respective. Dar, prin începuturile românești ale operei lor, ei continuă să facă parte și din literatura română. Alții au continuat să publice mai ales în românește. Trebuie introdusă în discuție și categoria “scriitorilor bilingvi”, de mare extindere, mai ales după al doilea război. Aceștia au publicat, de fapt, trei categorii de opere: scrieri originale în limba română, scrieri originale într-o limbă străină, traduceri de opere originale în limbi străine. Este foarte greu să te orientezi, să te descurci și să ții o evidență completă a unei astfel de “bibliografii” extrem de întinse și, în cea mai mare parte, necunoscute. Mai ales cercetătorilor din țară.

De toate aceste obstacole se lovește, în mod inevitabil, și Mircea Popa, bun istoric literar de tip documentarist, autor de multe volume și ediții, în ultima sa carte, *Reînchiderea la Ithaca. Scriitori români în exil* (Editura Globus, 1998, 248 p.). Autorul, om de bibliotecă, a citit mult și sistematic. A conspectat publicații rare și a consultat periodice de diferite tipuri, adesea și mai rare. Evident că “nu știe tot”. Dar cine ar putea pretinde acest lucru? Se mulțumește, deocamdată, doar cu 22 de studii, de dimensiuni inegale, despre 22 de autori și ei foarte inegali, dar care merită totuși atenție sub un aspect sau altul. Lipsesc de la apel, între alții, Petru Dumitriu și Alexandru Ciorănescu; sunt numai două exemple.

Reactualizări – toate – incontestabil utile. Se aduc și completări la bibliografiile (foarte rare) existente. Cazul Mircea Eliade, de pildă. Analizele sunt rezumative și tematice, demonstrate prin lungi citate. Din acest punct de vedere, cartea oferă, adesea, echivalentul unei antologii poetice a exilului. Dar ea are doar un caracter introductiv. Deschide numai un capitol de istorie literară, “vine să indice un drum și o direcție de cercetare”, cum autorul o și spune în *Avertisment*. Uneori materia pare să depășească totuși sfera sa de preocupări. Articolul despre Basil Munteanu va trebui, de pildă, cândva, total refăcut. Numeroase referințe franceze, definitive, sunt absente. De asemenea, o ediție, recentă, de texte românești, realizată de fostul său elev E. Lozovan și altele.

Interesul real al culegerii de studii publicate de Mircea Popa este altul. Ni se demonstrează continuitatea unor activități literare. Mai precis: pune în lumină începuturile românești ale scriitorilor din exil și, mai ales, ilustrează o mentalitate specifică. Ea trece mult “dincolo” de literatură. O lume, de fapt, nefericită, plină de compelte și resentimente, de vanități și orgolii adesea nevindecate. Exilul este, de multe ori, un sinonim al frustrării. S-a întâmplat să facem și noi unele experiențe de acest tip, care ne-au lăsat, toate, un gust amar. Deci putem confirma, pas cu pas, în destule cazuri, pe Mircea Popa, în analizele și concluziile sale. Păcat că autorul nu ne-a consultat în prealabil. Documentarea sa ar fi ieșit

mult îmbunătățită. Despre unii din “eroii” săi am scris câte ceva în țară sau în străinătate. Alții au fost recenzați în *Cahiers roumains d'études littéraires* (G. Uscătescu, de exemplu). Oricum, închidem cartea lui Mircea Popa, cu multe cunoștințe noi și câteva idei limpezi. Îndrăznim chiar să afirmăm că psihologia și producția exilului literar nu poate fi bine înțeleasă și evaluată fără respectarea câtorva concluzii esențiale, bine consolidate în special de astfel de studii. Despre ce este vorba, în esență?

Mai întâi, două principii de bază: exilul nu conferă, în mod automat, nici mai mult, nici mai puțin talent decât un autor sau altul a avut “la plecare”. Poate să locuiască, între timp, în Cartierul Latin sau în Honolulu. Tot el rămâne. În al doilea rând, opera sa trebuie raportată la ierarhia de valori a întregii literaturi române. Nu există o ierarhie autonomă, distinctă, a literaturii exilului. Principiu pe care foarte puțini “exilați” îl respectă. Există, din nefericire, și multe neîmpliniri, ratări, insuccese. Exilul este o experiență de o duritate excepțională. Și ne întrebăm, sincer, câți i-au rezistat fără grave alterări sufletești, care – vrem nu vrem – nu pot fi ignorate. Dar să dăm cuvântul chiar unui exilat, “erou” și al lui Mircea Popa: Gheorghe Uscătescu. Acesta, într-un amplu interviu din 1994 cu Sorin Comoroșan (cules în *România societate cu răspundere limitată*, București, Cartea Românească, 1995, pp. 101-118), vorbește fără nici o inhibiție de “resentimente”, de “lipsa totală de solidaritate și desprinderea aproape generalizată de realitatea și tradiția românească” (p. 115). O tristă realitate, într-adevar. Românii din exil, în general, nu știu să coopereze, nici între ei, nici cu literatura din țară. Un “viciu”, probabil, congenital, “etnic”. Preocuparea esențială a fost doar supraviețuirea și afirmarea personală, cu orice preț. *Publish or perish*. De unde complexe evidente, infatuări, adesea enorme, aere de superioritate, uneori justificate, de cele mai multe ori însă nu. De câte ori n-am făcut noi înșine această observație...

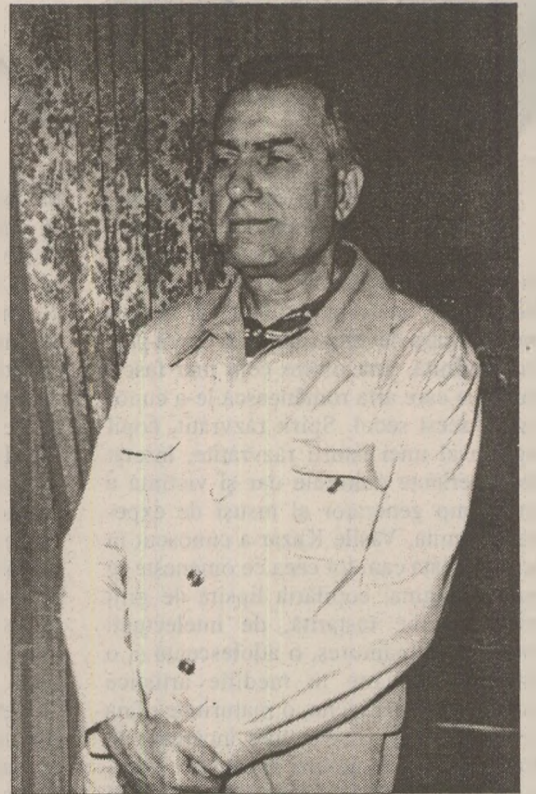
Există, mai ales, conștiința și obsesia – tragică în felul său – de a nu fi pătruns nici în literatura și cultura de adopțiune și de a fi, în același timp, “uitat” (boicotat, ignorat, cenzurat, etc.) în patrie. S-a întâmplat (deși n-a fost chiar o simplă întâmplare) să fi publicat cea dintâi carte română și franceză despre Mircea Eliade. Prima întrebare care ne-o pune era: “Cine a mai scris despre mine în România”? Devenise o adevărată obsesie. Iar lui Gheorghe Uscătescu îi mărturisea: “Nu mă interesează România decât dacă sunt publicat” (Sorin Comoroșan, p.112). “Cinism” doar aparent, căci o astfel de atitudine, foarte generalizată, exprima, de fapt, o profundă dramă. Cine n-o înțelege, n-a intuit nimic din psihologia literară a exilului. Riscul de a cădea între două lumi incomunicabile și a nu avea, până la urmă, nici o identitate distinctă și mai ales recunoscută este și rămâne enorm. Cu efect traumatizant și adesea profund sterilizant.

Prin Mircea Popa – dar și prin unele lecturi și observații proprii – ajungem și la alte câteva concluzii. Este evident că scriitorii din exil, atunci când se exprimă într-o limbă internațională, au – cel puțin virtual și în primul rând – conștiința “universalității” potențiale a operei lor. Este, în definitiv, o mare și legitimă ambiție. Se pot observa însă mai multe “metode”. Mircea Eliade, care avea încă din tinerețe această vie preocupare și scria cu multă convingere despre *Tradiții universaliste în cultura românească* (p. 24). “miza”, în primul rând, pe opera sa “științifică”, de istoric al religiilor. Participa foarte adesea și insistent la congrese, colocvii, la tot felul de *Fest-*

schrift-uri, întreținea o vastă rețea de colaborări și corespondență. El știa că literatura sa de ficțiune, pe care o scria în limba română, nu putea avea aceeași șansă. Și Aron Cotruș și Gheorghe Uscătescu, așa cum subliniază și Mircea Popa, erau viu preocupați de toate formele de participare culturală internațională accesibile. Deci exilul pune, din plin, problema valorii de “circulație” *versus* valoare “absolută”. O ficțiune teoretică, de fapt, în care G. Calinescu credea, totuși... Minimaliza pe scriitorii care au făcut o “carieră” internațională (P. Istrati, de pildă). El avea, și pe bună dreptate, conștiința valorii proprii. Dar ea este și rămâne, din nefericire, intransmisibilă și indemonstrabilă. Nu există nici o traducere cât de cât relevantă, într-o limbă străină, a unei opere critice de G. Calinescu. (Noi, în trecut fie spus, am învățat, în felul nostru, “lecția Mircea Eliade” și am făcut eforturi de a fi traduși în diferite limbi străine, în ultimii ani, în italiană, engleză, spaniolă etc.). Dar soluția cea mai eficientă și mai radicală este a lui E. M. Cioran: de a rupe complet legăturile cu limba și literatura română. Și de a intra efectiv, definitiv și din plin, doar în literatura franceză. În ciuda unor observații malițioase contrare (Sorin Comoroșan, p. 114), operația a reușit. Dar, pentru o singură victorie, câte înfrângeri, ratări și suferințe! Caz interesant și sub alt aspect: ce “filozofie” este mai adecvată culturii române actuale; cea negativă, furioasă, “exaltată”, exprimată fie și într-o impecabilă franceză clasică precum la E.M. Cioran? Sau a echilibrului și a construcției? Furie nihilistă, exprimată fragmentar și aforistic, sau elaborare sistematică și de *longue haleine*? Problema ar merita să fie reluată pe larg. Și E. Ionesco a devenit un mare scriitor francez *à part entière*. Dar după o lungă traversare a deșertului, blocat, timp de mai bine de două decenii, de B. Brecht, de stângismul parizian etc. etc.

CITIT atent, Mircea Popa oferă și alte teme importante de analiză. În cele mai multe cazuri, angajamentul ideologic al exilului este esențial. Aspect definitoriu, militant-polemic, demistificator. Reintâlnim, în felul acesta, problemele ideologice cele mai profunde și universale ale epocii. Regăsim, deci și în exilul românesc demistificarea obsesivă a occidentalului, cu eternele acuzații: “Teheran”, “Ialta”, apoi “Malta”, cedarea Europei de Est, pasivitate, “trădare”, lipsă de luciditate geopolitică etc. Se dau bune citate, în acest sens, din P. Șeicaru, de pildă (p. 161). Se observă o adevărată obsesie anti-“americană”, care egalează pe cea “sovietică”. Aron Cotruș respinge ambele imperialisme (p. 64). Poți cădea absurd între două lumi ca eroul lui Constantin-Virgil Gheorghiu: românul Moritz, din *Ora 25* luat de hitleriști ca... evreu și internat în lagăr, dar și de... americani, ca german-hitlerist, și aruncat tot în lagăr. Ofițerul american (cititorii își mai aduc aminte), care face trierea, are foarte vagi cunoștințe despre România, Banat, Germania și se documentează grabit, într-un mic manual de instructaj. Scenă de mare cruzime, dar și de savoare polemică.

Exilul produce de altfel o întreagă literatură ideologică, inevitabil schematică, pe care o putem defini “de dreapta”, în lipsa unui termen mai bun. Un mesaj politic, de tip democratic; liberal, prooccidental, antitotalitar (anti-dreapta și anti-stânga) întâlnim doar la E. Ionesco (p. 48,50). Personal, am fi insistat la acest capitol. Opera lui V. Horia, începând cu *Dumnezeu s-a născut în exil* (dar și *Cavalerul resemnării* și *Salvarea de ostrogoți*, respectiv *Persécutez*

Boèce), plin de aluzii antitotalitare, și, în primul rând, de un bun profesionalism literar. Sunt romane insidios polemice și, mai ales, “literare”, “făcute”. Căci a pune, de pildă, pe exilatul Ovidiu să facă turism în munții Buzău și acolo să asculte (în ce limbă?) o baladă populară care seamănă ca două picături de apă cu... *Miorița*, nu este decât *une trouvaille* de “literatură” rutinată. Când am citit și versiunea românească făcută de autor (veniți de curând și dintr-un cu totul alt mediu lingvistic) am fost izbiți de artificialitatea limbii. Eram convins că citeam un text scris într-o limbă diferită, într-un fel de... neoromână. Afacerea premiului “Goncourt”, mult mediatizată în epocă, nu reține atenția lui Mircea Popa.

Dincolo de simboluri, ficțiuni, decoruri și aluzii “literare” (la Roma... “poliția imperială e totdeauna la pândă”), militantismul anticomunist se exprimă și în forme directe, pamfletare. În analize politologice și studii de istorie politică, nu mai puțin. Ni se dau bune exemple, de acest tip de publicistică, din P. Șeicaru, E. Turdeanu, A. Cotruș, cu apelurile sale la eroism (p. 54). Luciditatea nu lipsește: “Fortele creatoare ale României de mâine sunt în țară” (P. Șeicaru, p. 158). Este exactă și critica lui Gheorghe Uscătescu “împotriva spiritului nostru colonial: ce zice Occidentul, ce face Occidentul etc.” (Sorin Comoroșan, p. 113). Un întreg complex național de inferioritate, bine surprins și definit. Dar și cel de superioritate este foarte transparent în toate criticile antioccidentale (atât de vizibile la V. Horia), cât și în polemicile care expediază, în egală măsură, și încă foarte de sus, atât pe “Americani” cât și pe “Sovietici”. Un semn de egalitate pus cu totul greșit. Una din marile teme ideologice ale exilului, asupra căruia se va reveni, fără îndoială. Cu analize și aprofundări foarte necesare.

În rest, fenomen deosebit de evident mai ales la o categorie căreia i se acorda o atenție exagerată: poeți și romancieri de importanță secundară - mulți, fără supărare fie spus – doar modești “confesivi”, simpli amatori, veleitari și teme lirice foarte curente. Rugăciuni, bocete, blesteme, jale, plictiseală, pribegie, resemnare (Nicolae Novac, *Așa ne-a fost scris*, p. 176). Specific naționale, într-un fel. Ca și desrădăcinarea, psihologia de țărani eterni ratăciți în Lumea Nouă, ca la Peter Neagoe. Nu-i mai puțin adevărat că adevărata “patrie” rămâne, în orice împrejurare, în primul rând, “limba”. Pe un plan superior, conștiința continuității și apartenenței la “matca stilistică” a culturii și limbii române. Încă o trăsătură esențială a exilului literar, mărturisită deschis de V. Horia (p. 67), dar nu numai.

Mircea Popa oferă o serie de bune materiale de reflexie pe astfel de teme și cercetările sale (în unele cazuri de adevărat pionierat bibliografic și documentar) merită atenție. Sperăm să le continue și să le adâncească. Problema își așteaptă încă o rezolvare de ansamblu.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șuşară

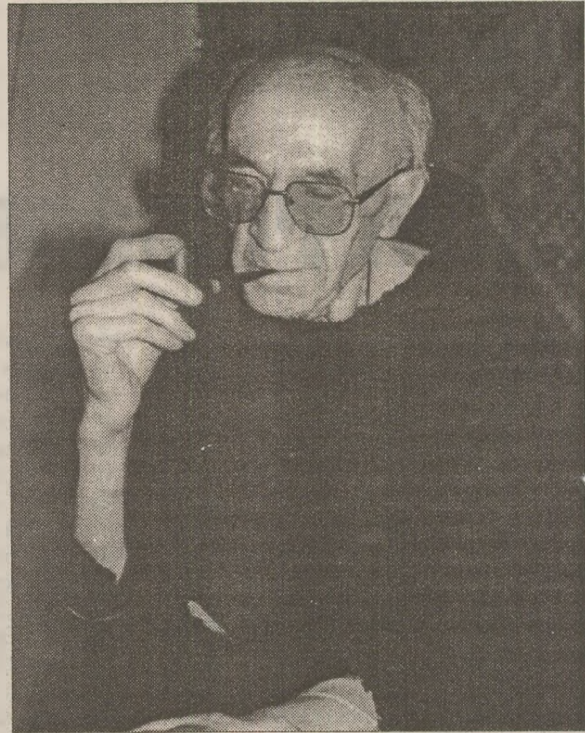
VASILE KAZAR

PE 30 IULIE Vasile Kazar împlinea 85 de ani. La nici o săptămână, în dimineața zilei de 4 august, se stingea din viață lăsând pe planșetă un desen neterminat, iar în muzee și în casa devenită atelier o operă perfect definită, una dintre cele mai fascinante pe care arta românească le-a cunoscut în acest secol. Spirit răzvrătit, copil legitim al unei istorii răzvrățite, însetat de experiențe culturale dar și victimă a unui timp generator el însuși de experiențe-limită, Vasile Kazar a cunoscut în această viață cam tot ceea ce omeneste se poate imagina: copilăria lipsită de griji într-o familie înstărită, de intelectuali evrei din Maramureș, o adolescență și o tinerețe petrecute în mediile artistice românești și pariziene, o maturitate plină de capacane și o senectute încărcată de melancolii și de izbînzi spirituale. Victimă a holocaustului, a trăit direct infernul lagărelor naziste, scăpat ca prin minune – singurul, de altfel, din familia sa – și socotind această întimplare drept miracolul celei de-a doua nașteri s-a convertit la creștinism și a îmbrățișat confesiunea catolică, a crezut, apoi, pentru o clipă, în pseudomesianismul comunismului incipient pentru ca, nu după multă vreme, dezamăgit și revoltat, să se retragă în atelier, în singura sa lume adevărată, aceea a închipuirii și a visului neîntrerupt. Între timp a făcut școală, a desăvârșit demnitatea graficii românești ca artă autonomă și ca limbaj de sine stătător și a lăsat în urmă multe generații de graficieni. Și aproape că nu este un nume important din grafica noastră de astăzi care să nu se revendice, într-un fel sau altul, de la școala lui Vasile Kazar, de la gândirea lui plastică ori de la universul său artistic în care forța, rafinamentul și un umanism

profund, oricît ar părea de prăfuită această sintagmă, fuzionează inconfundabil. Toate aceste episoade, care pentru mulți ar fi rămas doar evenimente exterioare, cu un impact mai mare sau mai mic asupra memoriei individuale, au căpătat, în conștiința și în sensibilitatea artistului, anvergura și profunzimea unor experiențe ale speciei, ale omului însuși. Din întimplări născute înăuntrul unei istorii aburite și discontinue ele au devenit momentele unui lanț strict de necesități și etape ale unui la fel de riguros scenariu de inițiere. Kazar și-a interiorizat neconștient istoria exterioară, a spiritualizat pînă la transfigurare faptul nemijlocit și a stocat totul într-un continuu discurs imagistic, într-o mărturisire care avea toate aparențele (și funcțiile) actului vital. Urmărită în timp, citită din aproape în aproape, arta sa este perfect solidară cu vîrsta biologică și spirituală a autorului. Lucrările din tinerețe sint, în cea mai mare parte, univoce, fără contexte perturbante și fără subtexte care să relativizeze lectura. Există în percepția lui Kazar din această perioadă o lăcomie denotativă și o încredere mărturisită discret în natura ireductibilă a faptului concret. Observația este mai puternică decît interogația, după cum, în expresia plastică, linia fermă, ductul continuu, hașura energică și, în ultimă instanță, conturul nițel arrogant nu lasă nici un loc îndoiei, nesiguranței de orice fel sau doar privirii sceptice în fața lumii materiale inevitabil vulnerabile. În etapa următoare siguranța dispare încetul cu încetul, contururile se frîng, hașura se risipește pe spații mai mari. De la obiectul determinat și de la imaginea sa explicită se ajunge la un obiect vag și la o imagine generică. Linia nu mai este instrumentul eficient al unei definiții, ci

parte din natura intimă a formei. Ea nu mai vine din exterior, nu mai delimitează forma în spațiul vid care o înconjoară, pentru că tocmai a descoperit ce imensă forță generatoare poartă în sine însăși. Între linie și imagine se naște acum, mai mult decît o simplă solidaritate, o absolută identitate. Și tot acum Vasile Kazar descoperă, compozițional, ceea ce s-ar putea numi *imago-centrism*, adică acea supremație a imaginii în raport cu neantul din jur și aceea capacitate a aceleiași imagini de a se autogenera, de a se înmulți prin înmugurire asemenea drojdiei de bere. Și asta fără ca imaginea și compoziția să-și piardă coeziunea și fără ca natura lor centripetă să fie în vreun fel amenințată. În absența oricărei pete de culoare, desenele lui Kazar sint acum intens policrome pentru că insesizabilele vibrații ale liniei transmit centrilor optici sugestii atît de diferite încît mental începe o subtilă selecție tonală. Prin toate aceste elemente, pornind de la organizarea imaginii și sfîrșind cu luarea în posesie a privitorului, Kazar se manifestă încă asemenea Creatorului, asemenea unei instanțe care își asumă deplin responsabilitatea propriilor acte și gesturi.

În etapa următoare, însă, totul se modifică radical în esență, chiar dacă aparent continuitatea este neîndoieală. Centrul imaginii dispare sau, mai bine zis, el poate fi identificat oriunde și un *elexandrinism* sui generis se instalează tacit, nu atît ca o formă de organizare a imaginii, cît ca o problemă de conștiință și de filosofie a existenței. Forțelor centripete li se substituie cele centrifuge.

Melancolic și sceptic, artistul abolește ierarhiile, exclude factorii de putere și anulează toate efectele născute din conflicte previzibile. Linia nu se mai naște nici ea simultan cu nașterea formei, ci comentează, mai degrabă, disoluția acesteia, aneantizarea ei prin pierderea gravitației, prin explozia elementelor care nu mai au putere de coeziune. Dacă în tinerețe Kazar descria obiecte și jubila mocnit în fața măreției lor, la senectute el reconstruiește simboluri, recuperează narrații și se adîncește neîntrerupt în ordinea ascunsă a lumii. Spiritul curții vieneze și autoritățile mituri imperiale se întîlnesc în imagine cu viziunile lui Guenon și cu visul austerității franciscane. De altfel, ultimii ani Vasile Kazar și i-a petrecut într-o rasă de călugăr franciscan, vorbind cu semnele sale explicite sau obscure de pe planșetă așa cum Sf. Francisc însuși vorbea cu animalele pămîntului și cu păsările cerului.

Fotografii de Tudor Jelebeanu

CELE MAI vechi amintiri: „Ceea ce fac eu nu e ceva din lumea concretă. E un *limbaj*: de asta depinde tot. Nu văd cum m-aș fi exprimat altfel decît prin desen. Creionul, tușul, culoarea, semnul în lemn, tot ce lasă urmă m-a atras și m-a uimit. Interesant: noi acasă am fost trei frați și toți trei desenam. Cam pe la 13-14 ani ceilalți s-au oprit, nu știu de ce. Eu eram mai singuratec, mai curios, Umblînd prin podul casei am găsit într-o zi niște unelte ciudate; mama mi-a spus că bunică-mea făcea cu ele flori și fructe de ceară (...) Cînd mă gîndesc la evenimente foarte vechi, la copilărie, mă văd totdeauna cu hîrtia în față, sau modelînd, din lutul cărat acasă de pe Solovan, fel de fel de chipuri. (...) N-am fost niciodată prins de realitate decît la școală, unde eram obligat să lucrez după teme. În clasa a IV-a de liceu am zis „gata!” și-am rămas intenționat repetent. Și-atunci mama, destul de îngrijorată, m-a dus la un sculptor de mobilă, gîndind că poate, totuși, o să fac ceva util, se va alege ceva de mine. Bineînțeles, am fugit și de-acolo.“

Prima recunoaștere publică: „Atunci cînd am scos volumul de grafica, «Pită de mălai», una din primele cronici apărute s-a publicat într-un ziar din Cluj: se spunea acolo că în acest volum de debut, fiul unui avocat evreu din Sighet transmite mesajul țăranului maramureșean. Desenele originale le-am expus pe urmă la Paris, la finele lui 37, începutul lui 38. Plecasem pentru un an din Sighet - un oraș pe care nu l-am părăsit niciodată fiindcă așa mi-a fost voia; se făceau simțite pe vremea

aceea unele semne de xenofobie și rasism, curînd urma să vină la putere guvernul Goga-Cuza.“

Bagaje pentru ghetou: „În lagăr la Auschwitz am ajuns în mai 1944. Luat din Sighet, scos din casă așa cum am fost scoși toți care împărțeau aceași soartă. Am luat cu mine spătarul unui scaun pe care-l sculptasem eu, o icoană pe sticlă și Biblia tradusă de Galaction. Astea au fost lucrurile cu care am ajuns în ghetou. Acolo ne-au separat: intelectualii, cîțiva oameni bogați și comuniștii au fost aleși ca un fel de ostateci, să fim monedă de schimb dacă se-ntoarce roata. În ultima noapte dinaintea plecării la Auschwitz, ne-au strîns în Sinagoga mare din Sighet; A fost un coșmar. De acolo ne-au scos, între arme, jandarmii maghiari cu pene de cocoș, care au fost mult mai răi decît SS-iștii. Majoritatea dintre ei, băieți de la țară. Din ghetou am reușit să salvez cîteva schițe, pe care le-am încredințat unui prieten de-al tatălui meu, notar public. Cu aceste desene, recuperate după întoarcere, am făcut prima mea expoziție bucureșteană, în noiembrie 1945. Cînd s-a tras în Piața Palatului, în noiembrie, ușa expoziției a fost ciuruită de gloanțe.“

Taine: „Eram activist nesalariat al Ateneului «Lucrețiu Pătrășcanu» din Sighet, mi se dădeau diverse sarcini de partid. Fusesem ilegalist, se conta pe mine. Dar, exact atunci, eu simțeam că venise timpul unui gest la care mă gîndisem de mult: convertirea. Pe timpul hitlerismului nu am vrut să-l fac, pentru că ar fi semănat cu urmărirea unui avantaj. Dar și în 1947, alegerea mea, dacă s-ar fi știut, ar fi produs un mare scandal; de avantaj nu mai era nicidecum vorba. Cu aprobarea episcopului de Baia Mare, Rusu, m-am botezat greco-catolic. Peste doua-trei luni de la convertirea mea biserica unită era desființată. Episcopul Rusu a fost închis și a murit la Sighet.“

Duhul locului: „În Maramureș, mitologia propriu-zisă nu este o mitologie comunicată, însoțită din cărți (cum ar fi pentru noi mitologia greacă de exemplu) este

EMBLEMĂ

(fragmente dintr-un interviu cu maestrul Vasile Kazar)

un mod specific de a vedea lumea. Ceva împletit cu credințele și realitățile locului. Nu știu în ce măsură ai citit sau apreciezi ce scrie Vasile Lovinescu, un adept a lui Guenon. El spune, de pildă, că la Sarasău, unde avea moșie familia Mihalyi, era de fapt, cetatea Saras, unde a fost adusă din Anglia cupa Graalului. Nu știu, nu stau să cercetez, nu pot aduce argumente. Dar această variantă îmi place. Tot așa cum îmi plac poveștile despre «monarhul ascuns», după care am făcut o suită de desene colorate. Și de ce muntele Popivan, pe care-am deschis ochii la Sighet, n-ar purta numele unui foarte vechi preot Ivan, cum scrie Vasile Lovinescu? Acum, eu însumi cred foarte mult în *semn*. Sint sigur că motivele din cusături, din scoarțe, din lemnul cioplit pe vremuri reprezentau un *scris*, un alfabet astăzi dispărut“.

Ziua de miine. „Sînt bolnav, miinile nu mă mai ascultă totdeauna. Sînt bătrîn: am 83 de ani. Dar cînd mă așez la planșetă nu-mi mai șovăie mîna, devine sigură. Am ajuns la o linie pe care as numi-o „lirismul grotesc“. Păstrez în sertare multe desene vechi, frumoase, dar cel mai mult mă interesează ce voi desena mîine... Am colaborat un timp cu tinerii optzeciști, cînd a apărut *Contrapunct*-ul: n-aș putea să spun de ce numai cu ei am colaborat. Așa mi-a venit. Erau simpatici (...) ...Lucrez în fiecare zi cîteva ore: cite pot. Încep ziua cum o începeau domnii de altă dată, din copilăria mea: se sculau la 6 dimineața, luau o dulceată, apă, cafea și tutun. Așa fac și eu, în fiecare zi. (...) Am primit de la cineva o bucată de papirus. Încă nu m-am atîns de ea. Nu știu cum o să fie acel desen pe care vreau să-l încerc cîndva“.

N-am aflat dacă, pînă la urmă, maestrul Vasile Kazar a desfășurat pe pupitrul de lucru papirusul de care vorbea în vara anului 1996. Poate că tocmai acesta ar fi fost materialul cel mai potrivit pentru a primi semnele incifrate, contradictorii și totodată pline de înțeles, ale unei vieți de artist european, trăite pînă aproape de capătul secolului, la tot ce cuprinde ea, viața, și el, veacul nostru.

Tita Chi per

“Vesti la giubba”

SE ȘTIE că literatura autobiografică se bucură în ultimii ani de mare succes; realitatea depășind ficțiunea, mărturiile contemporanilor sau predecesorilor, oameni mai mult sau mai puțin însemnați răspund nevoii noastre de a ne înțelege semenii. Și dacă semenii aceștia poartă în ei și un germen divin, harul creației indiferent de domeniu, ei exercită o atracție cu atât mai mare asupra cititorului. Vianu spunea, referindu-se la jurnalul de creație ca specie a memorialisticii că: “Nimic din ceea ce a traversat conștiința scriitorului nu poate rămâne indiferent aceluia care se interesează de lenta devenire a operei” Și observația se poate extinde la toate ramurile creației artistice, căci munca muzicianului, de pildă, nu este mai puțin o aventură pasionantă; iar dintre muzicieni cîntăreții sunt o “specie” aparte, minunată, ce poartă în ea toată vitejia celor ce se pot exprima plenar pe o scenă și toată fragilitatea celor destinați unei vieți (profesionale) scurte și dependente de o infinitate de factori fizici, psihici și exteriori. Una din marile noastre cîntărețe povestea că pășind pe scena Metropolitanului, unde urma să cînte a doua zi și privind în sala întunecată cu inima strînsă de emoție își spunea: “Cu corzile mele vocale, cu vibrația acestor fișuțe minuscule din gîtul meu va trebui să împlu hăul ăsta enorm!” Poate că din conștiința marginirii lor ca ființe în comparație cu imensitatea menirii ce și-au asumat-o se naște sentimentul că totul împrejur este primejdios de la o adiere de vînt la o privire neprietenoasă, de la o clipă de slăbiciune la un efort nepotrivit. De aici orgoliile exacerbate, agocentrismul dar și sensibilitatea, intensitatea trăirilor; poate de aceea sunt cîntăreții o “specie” aparte.

În această lumină se decupează mai clar eroul unei cărți de memorialistică

În rolul Canio din opera *Paiațe*

Descoperit întîmplător (era funcționar în comerțul de textile) a cîntat pe scena Operei Române și pe cîteva scene importante din “lagărul socialist” (căci în afara lui nu a fost lăsat să păsească) timp de două decenii, marile roluri ale repertoriului – Canio din *Paiațe*, *Dama de pică*, *Otello*, *Aida*, *Carmen* etc; a avut mare priză la public, succese răsunătoare, apoi a emigrat în Statele Unite părăsind cariera muzicală. Anca Florea a avut excelenta idee de a-l îndemna să-și povestească amintirile; a rezultat o carte scrisă simplu, cu sinceritate, plăcută la citit, care oglindește anii petrecuți pe scenă. Textului la persoana I, Anca Florea i-a alăturat completări, extrase de presă, impresii culese de la cei ce l-au cunoscut etc. În prefața ea îi schițează și un portret care, confruntat cu amintirile mele, mi se pare în mare măsură exact: “Impunător, cu trăsături frumoase și extrem de charismatic, înzestrat cu un glas de tunet cu o rară bogăție de armonice, cu acute ce-ți tăiau respirația dar și cu o expresivitate născută dintr-un instinct scenic extraordinar, era susținut de o forță interioară și un temperament vulcanic”.

Garbis Zobiau își povestește viața artistică cronologic, consemnînd conștincios date, distribuții, aprecieri, întîmplări de culise, momente trăite, impresii. Informația este bogată, ordonată dar nu destul de personalizată; ar fi fost interesantă și o analiză a unor parteneri, a unor montări deosebite la care a participat căci a cîntat pe scene prestigioase ca Balșoi-ul (unde era un oaspete favorit), Praga ș.a.

Capitolele finale dedicate considerațiilor estetice despre arta cîntului și unor analize de roluri sunt destul de convenționale și întăresc convingerea că Zobiau a fost un artist instinctiv, cu un uriaș talent și cu o la fel de mare pasiune pentru scenă. Chiar și acum, după ce a părăsit de atîția ani profesiunea de cîntăreț, continuă să fie la curent cu ceea ce se petrece în lumea operei, trecînd prin filtrul experienței proprii tot ceea ce receptează. “Obsesia” lui a fost și continuă să fie aceea a teatralității spectacolului liric datorită cîntărețului-actor. Preocuparea pentru veridicitatea personajelor, încărcătura emoțională pe care le-o dădea pe scenă erau dominante, dar

În *Otello*

muzica apărută de curînd la editura Ararat “Un glas pentru eternitate” de Garbis Zobiau. Celor ce frecventau Opera bucureșteană prin anii ’50-’60 – rămași în amintire ca o epocă de glorie a artei lirice românești – numele lui le este familiar: Garbis Zobiau a fost una dintre marile voci de tenor dramatic ale secolului dar vitregiile istoriei și probabil și unele limitări personale i-au trasat un destin nu pe măsura darului său.

Coca, pe Bulevardul Amurgului

SĂ NE-O IMAGINĂM pe Coca Andronescu într-o secvență de viață, extrasă dintr-o carte de memorii a regizorului Mihai Berechet: după ce s-a văzut, la avizier, distribuită în rolul Emily, din *Orașul nostru*, de Thornton Wilder, Coca plîngea de bucurie, “bucuria aceea neprevăzută a adevăratului artist, pus în fața unui mare examen”... “Cum, la vîrsta mea (vîrsta, veșnica problemă a ingenuelor!) eu să pot...” scrie regizorul că i-a spus actrița (care avea, pe atunci, sub 40 de ani!)... “Personajul Emily trebuia să aibă, la un moment dat, 14 ani, la altul 20 și, la un moment dat, să treacă în neființă...” De curînd, Coca Andronescu a trăit, pentru ultima oară, trecerea în neființă. La 66 de ani, “după o lungă și grea suferință”.

A fost o remarcabilă *ingenuă comică* a școlii românești de actorie. Avea tonus, avea un umor dulce-amărui sau tandru-caustic, avea energie și inteligență scenică, avea sare și piper, avea talent! L-am întrebat, odată, pe un mare actor la senectute, *care e soarta ingenuelor? – Ingenuiele se ofilesc...* Foarte puține știu să ia virajul vîrstei și să-și continue cariera... De pildă Eugenia Popovici... De pildă Coca Andronescu... Dar nimeni nu poate ști, cu adevărat, cu cîtă ambiție, cu cît efort, cu cîte sacrificii a reușit Coca Andronescu să continue cursa și să se arate, decenii la rînd, marelui public, mereu stenică, mereu plină de vitalitate, mereu tinără.

A avut “un gen al ei” și a creat un tip (o tipă!): *Tanța!* Fată bună, de-a noastră, din popor, pe cît de stupidă pe atît de isteată, pe cît de amărîtă pe atît de cochetă, pe cît de fișneată pe atît de romanțioasă. O urmașă a Zîței, în epoca de aur. Tanța și Costel, Coca și Cotescu, ai lui Băieșu, au fericit, în sublimul lor derizoriu, multă lume, pe vremuri. Faceau parte *din familie...*

Să precipităm secvențele. Epoca de aur a trecut. Băieșu și Cotescu au plecat de mult. Peste Coca Andro-

nescu au venit pensia, boala, inactivitatea. După o viață întreagă trăită pentru public, în trepidăția devoratoare a perpetuului *spectacol*, orice metabolism respinge *liniștea* și *retragerea*. Calvarul: cînd nu mai ai public, cînd nu mai ai poftă, sau ocazia, sau puterea să alergi între Teatru, Radio și Televiziune, cînd imaginea ta din oglindă e tot mai străină de *imaginea ta*, cea iubită de marele public... Oricît ar suna de ciudat sau de patetic, adevărul e că o actriță nefericită e mult mai nefericită decît o femeie nefericită... Apoi, Bulevardul Amurgului e trist oricum, chiar și în lux și în fast, darmite în sărăcie și uitare.

Am telefonat, acum vreun an, la Coca Andronescu, pe care nu o cunoșteam personal, ca să o invit într-o emisiune. Vocea, inimitabila voce a celei care a fost Mirandolina, Katarina, Mița Baston, Zîța – a refuzat cu o politețe blîndă. Apoi, brusc, liniștea s-a spart, vocea a căpătat inflexiuni de cumplită disperare. Din tot ce a rostit atunci, printre lacrimi, ca într-un monolog ionescian – *Actrița moare!* -, lucrul cel mai răscolitor suna așa: “*Pe mine meseria asta m-a îmbolnăvit...*” “Meseria asta”, pe care a iubit-o, și pe care, urînd-o continua să o iubească mai mult decît... Mai mult decît ce? Nu “mai mult decît viața”, de vreme ce meseria a fost, pentru ea, însăși viața.

De cîte ori vîd o ingenuă alune-cînd, zglobie, prin scenă, iradiînd și chemînd simpatie, mă întreb cît de scump va plăti, cîndva, bucuria de acum, și *aud* hohotele de plîns ale Cocăi Andronescu.

... Iartă-ne, Coca!

Eugenia Vodă

tumultul interior fără o disciplină antrenată metodic îl făcea să piardă uneori controlul, să se lase dus de temperamentul năvalnic pînă dîncolo de limitele admise, iar unele inabilități muzicale, provenite tot dintr-o pierdere a controlului – căci orice s-ar zice a cînta cu un ton mai sus decît este scris se cheamă a cînta fals – i-au atras critici pe care nu le-a acceptat; de aici animozități cărora încearcă să le dea în acest volum, o replică tardivă, nu întru totul convingătoare. Într-o lume subiectivă și pasională ca cea a culiselor contestațiile și adulațiile sunt monedă curentă, iar ca argument suprem este invocat succesul de public; dar este el întotdeauna edificator?

Cartea reflectă îngrădirile și netrebniciile politice care i-au apăsât viața, deviîndu-i cursul, căci cu glasul său excepțional cu timbru rar-asemănat adesea cu cel al lui Carusso – ar fi putut face o carieră mondială. Toată amără-

ciunea acumulată în fața nedreptății lumii (în care include acum nediferențiat dușmani și prieteni), vinovată de neîmplinirea unui destin ce ar fi putut fi altfel, străbate paginile. Intrat în lumea teatrului ca om matur a păstrat complexul noului venit într-un cerc constituit; publicul l-a adoptat cu entuziasm dar în confreria artiștilor succesele fulgerătoare ale *out-siderilor* sunt greu acceptate. Garbis Zobiau a plătit pentru aplauzele primite dar și pentru o oarecare inflexibilitate (în plan artistic, căci în cel politic a avut o demnă de toată aprecierea onestitate); succesul este îmbătător dar impune o luciditate dureroasă.

Oricum, pentru cei ce iubesc teatrul liric și în tinerețe frecventau sala Operei, cartea aceasta le poate readuce în memorie sunetul fascinant al vocii sale intense cîntînd în rolul-fetiș, Canio din *Paiațe*, - “Vesti la giubba”.

Elena Zottoviceanu

PREPELEAC

de Constantin Toiu

MADAM SISIF

STENDHAL despre literatură. „...Politica... este ca o piatră legată de gîtul literaturii și care, în mai puțin de șase luni, o sufocă. Politica, în mijlocul lucrurilor ce țin de imaginație, seamănă cu un pocnet de pistol răsunînd în toiuul unui concert. Zgomotul este asurzitor, fără a fi energic. El nu se potrivește cu sunetul nici unui instrument. Politica va ofensa crunt o jumătate din cititori, pe cealaltă jumătate plictisind-o și care o va socoti cu totul nimerită și energică doar în ziarul de dimineață...”

BUTOR. “Romanul este... un mijloc prodigios de a rămîne în picioare, de a continua să trăiești în mod inteligent înăuntrul unei lumi quasi-furioase ce te asaltează din toate părțile.”

Nu e un scriitor de primă mărime. Judecata lui însă definește corect starea existențială a romancierului autentic.

SE SPUNE că marii scriitori au fost “reacționari”. Posibil. Dacă ei erau niște reacționari, rămîne de văzut ce erau, la urma urmei, ceilalți, anonimii...

Iată cum vede Baudelaire revoluția franceză:

“Există în orice schimbare ceva în același timp și infam și agreabil, ce ține de infidelitate și de o mutare grabnică în altă locuință: aceasta ajunge pentru a explica Revoluția franceză...”

OBSESIA păcatului originar devenit politică de stat. Observație care a făcut carieră. Numai propoziția asta să fi fost...

GABRIOLETA portocalie. Lanul de rapiță galben. Verdele lanului de griu de alături. Casa vecină cu țiglă nouă, roșie, cu pereții albi, proaspăt văruiți. Singură în mijlocul cîmpului femeia cu rochie roșie care trebaluiește prin curte.

MĂTASEA,... bluza de pe ea,... care fugea, luneca ușor de pe ea, la mișcări, pe piele satinată de blondă.

ALTE nume posibile de personaje: Axente Căldaruș, Alancuței Virgil, Rouădedeal Filip, Șarpe Mîndruța, Costache Ciorcirle, Micu Cenușă, Marin Fluturaș, Filfănescu Dumitra (folosit).

– NOUĂ – zise C. – nu ne pare rău cînd greșim, fiindcă știm că orice greșeală vine din libertate.

DALILA CĂTRE SAMSON (după tundere):

“Ceea ce am făcut eu, tu ai fost primul care mi-ai arătat calea... Înainte ca să te trădez eu pe tine, te-ai trădat tu pe tine.”

Desigur, din cauza iubirii excesive,

înrobitoare. Dacă acest lucru îl observă chiar ea, Dalila...

IDEEA că de un lucru inutil, sau mai puțin util decît altele, te despați mai greu. Și că, dimpotrivă de ce ești mai legat, te despați mai ușor, din cauza *dramatismului* care dă tensiune, te eliberează, te face să exiști mai tare. Și *a exista* înseamnă *a uita*, durerea fiind aici ca o pantă lunecoasă pe care te duci mai repede,... unde?... Într-un fel, marile tragedii sînt mai ușor de suportat, - catarsisul, conștiința nedreptății tale de către *Destin* sau *Cel de sus* îți dă totuși un orgoliu, otrăvit, al condiției sisifice, suficientă ca să înduri și să te resemnezi în suferință. Unii o și caută.

ÎNGROZITOR ȘI NEMAIUAZIT: *Madam Sisif!*...

BĂTRÎNUL care se scula noaptea și care începea să frece podelele. I se stingeau luminile de pe coridoare, și adormea pe loc ca păsările.

JEAN GIONO – *Doi cavaleri ai furtunii* (cei doi frați). “El a murit din cauza vieții, care a refuzat să meargă mai departe” (ultima frază a romanului).

ÎN LITERATURA noastră nu există o imagine a infernului. Ea există doar în literaturile mari. În schimb, infern, în realitatea de zi cu zi, avem. Putem și să exportăm, dacă s-ar cere...

PE NOI ne leagă mai mult ceea ce părăsim, de fapt, - fiecare.

ARGHEZI prin cinci zeci și... “Spun mulțime, nu masă. Pe masă, mîncîc.”

...SPUNEA că în colțul ochelarilor ei groși, albastrii, de mioapă blondă, cînd se uită într-o parte, vede totdeauna un om mic și rău, cu barbișon ascuțit, care o pindește. Nu vrea să rămînă singură niciodată. Din cauza aceasta, nu se mai uită *într-o parte*, ci doar drept înainte. Orice deviere a privirii îi revela printr-un efect optic, existența piticului rău, ca și cum el, pînă atunci, cît privea drept înainte, ar fi existat în aer, în spațiu, bine ascuns, iar întoarcerea în stînga sau în dreapta a privirii, într-un anumit unghi, ar fi dezvoltat, prin lentilă, imaginea aceluși pitic omniprezent și dominator.

Nu se ștergea niciodată cînd se spăla. Lăsa apa să se usuce pe ea, broboane. Genele mereu ude. *Răcoare, de răcoare*. Deși păreau lacrimi...

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea XXXIX

Copenhaga
marți...

Domnișoarei Aglaie Lupan
Rotopânești

Dragă Aglăiță,

ÎȚI TRIMIT ție însemnările mele ca să afli ce-am mai pățit prin cele străinătăți și să le păstrezi că, dacă mi se vor pierde ciolanele pe aici, să rămînă măcar o urmă - care se va șterge și ea - din ceea ce am fost. Mă gîndesc că un suflet de femeie este mai înțelegător și deasupra curios să cunoască întimplări din viața altuia.

Să nu te miri că am ajuns în Danemarca, nu ca să-l cunosc pe prințul Hamlet, despre a cărui soartă am aflat mai întîi de la Petrache Carp, ci ca să-l prind pe magistrul Schuller care se plimbă cu banii mei prin Europa. Dar așteaptă! Mi s-a întimplat să fie și mai rău decît rău.

Acum poți să începi să te miri. Au trecut două săptămîni de cînd sînt arestat. Chilia, în care stau, e curată, dimineața vine un paznic și mătură, mîncarea o pot comanda de la popota corpului de gardă și după amiază am voie să ies la plimbare în curtea fortului unde ma țin. Cînd au venit poliștii să mă ridice, mi-a stat în ajutor domnul Hansen, un judecător de la Berlin, care s-a făcut luntre și punte și a obținut să nu fiu băgat la bașcă cu răufăcătorii de rînd. Judecătorul este părintele unei prietene, Christina, care mă vizitează în fiecare zi. Și-a aminat plecarea din Copenhaga ca să-mi fie de sprijin. Am rugat-o din prima clipă să trimită o depeșă la München Josefei, ca familia ei să ia legătura cu cineva de aici, dar fata s-a împotrivit zicînd că ea nu corespundează cu iubitele mele. În zădar i-am explicat de cine e vorba: nu s-a înduplecat. Încolo mă ajută foarte

mult. A trebuit să rog pe ofițerul de gardă să se îndure el și să pună telegraful să bată, acum merge peste Cuxhaven și Hamburg pînă la München. Rezultatul s-a văzut azi. Trimis de familia Kaulbach, m-a vizitat domnul Andersen care mi-a făgăduit că va interveni direct la curtea regală ca să mi se dea drumul. Motivul pentru care am fost reținut mi l-a spus un funcționar ursuz, uricios și cu zîmbre la gură. M-a luat pe departe: “cum imi place Danemarca, dacă am adus ceva de vinzare, cit vreau să stau”. Apoi a scos niște hirtii dintr-un dosar: “Unde-s sfeșnicele?”, “Care sfeșnice?”, am întrebat, deși am înțeles intriga. O persoană din Germania a declarat că eu duc marfă de contrabandă în Danemarca, 6 sfeșnice de argint furate de la ducesa Fontana din Milano. Numele persoanei - Frau Fegfeuer. Aceasta este țitoarea magistrului. Spune și tu, Aglăiță, poate fi cineva mai proclat și ticălos decît Carol? Ce i-am făcut eu lui, după ce mă fură și înșeală, să-și bată joc de mine în așa hal? Am țipat nedreptatea în fața funcționarului care mă interoga și l-am băgat în toate bolile de spaimă și a chemat corpul de gardă să-l păzească. Mai tirziu mi-a spus Christina că în reclamația vrăjitoarei de la Kehl, scrie că sînt și nebun periculos. Fata asta, deși mi-a dat pe foc o scrisoare de la Josefa, a avut o purtare plină de grijă. Ea m-a învățat să mă stăpînesc și să rabd, fiindcă intenția magistrului este să mă piardă de tot, să ajung la balamuc, să nu-l mai trag la răspundere pentru faptele sale.

Prin urmare, mă prefac senin și încep să mă obișnuiesc cu viața de pușcăriaș. Dar cit o să mai țină?

Primește altele gînduri de la al tău văr rătăcitor, acum în captivitate,

Enache.

POLIROM

NOUTĂȚI
august '98

Cristian Bădiliță
Călugărul și moartea

E.R. Dodds
Grecii și iraționalul

Jacques D'Hondt
Hegel și hegelianismul

În pregătire:

Geoffrey Chaucer
Rabindranath Tagore

Povestirile din Canterbury
Antologie lirică

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C.Brătianu nr. 6, et. 7. Tel.: (01)6138978
Brașov, str. Toamnei nr.7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

Intellectualii și televiziunea

DESPRE TELEVI-
ZIUNE este un stu-
diu sociologic pu-
blicat de Pierre Bourdieu în
Franța în 1996, transcrierea
unui curs televizat la Collège
de France. De curând același
studiu a fost tradus și în Statele
Unite (de către Priscilla Park-
hurst Ferguson) și în România
(de către Bogdan Ghiu, care și-a
făcut de altfel o specialitate din
analiza fenomenului mediatic
audio-vizual). Cele două ediții,
cea română și cea americană,
nu sînt identice: ambele conțin
ca addenda o analiză a jurnalismului
la modul general (care de
apropo nu face decît să reia, cu ce-
va mai multă nuanțare, remarci
presărate de-a lungul analizei
despre Televiziune), dar volumul
apărut la Editura Meridiane are
și un mini-studiu intitulat
„Jocurile olimpice: program
pentru o analiză”, dar mai ales
o postfață semnată de însuși
Bourdieu, precum și una aparținîndu-i
lui Bogdan Ghiu, extrem de
utilă pentru cei mai puțin
cunoscători ai tipului de scri-
gere întreprins de sociologul
francez (și cum Bourdieu nu
prea a fost tradus la noi, mă
tem că asemenea cititori mai
puțin informați există în număr
relativ mare!).

E, în această apariție simu-
tană, mai mult decît o simplă
coincidență: chestiunea în sine,
televiziunea, este foarte impor-
tantă, ea reprezintă poate unul
dintre cele mai interesante pro-
iecte umane ale acestui secol,
cu enorme consecințe la nivelul
mentalității și al existenței coti-
diene. În America nimeni nu se
îndoiește de asta, TV-ul este un
rău necesar, în egală măsură de-
testat, idolatrizat, temut, visat,
un soi de boală, obsesie și min-
drie națională, toate laolaltă. Și
publicul român are motive te-
meinice să citească atent un stu-
diu al fenomenului TV, mai ales
după rolul neobișnuit jucat de
această instituție în războiul
psihologic din decembrie 1989.
Odată cu avalanșa de *soap ope-
ras* și telenovele, dependența de
televizor devine o molimă reală
și la noi. Corespunzător, din ce
în ce mai mulți intelectuali (fie
că sînt, fie că doar aspiră la a-
ceastă poziție) disprețuiesc tele-
viziunea, considerînd-o pierdere
de vreme, formă de idiotizare
etc. Bourdieu, s-ar zice, face
parte din această a doua catego-
rie. *Despre Televiziune* nu este
doar o analiză sociologică a fe-
nomenului audio-vizual; este,
în multe privințe, o diatribă im-
potriva televiziunii; o pufnire
nu doar de dispreț, ci chiar de
exasperare. Dar nu telenovelele
îl deranjează pe sociologul fran-

cez, nu idiotizarea publicului
larg îl îngrijorează (la fel de le-
sne și eficient obținute și prin
cărți, filme de mare ecran, ori
muzică), ci mai curînd impactul
negativ al televiziunii asupra
intellectualilor, asupra discipli-
nelor spiritului, a statutului profe-
sional din diverse cîmpuri de
producție culturală. Analiza sa
se deschide cu o afirmație clară
în această privință: televiziunea
este un pericol constant pentru
artă, literatură, filozofie și
drept. Prima parte a raționa-
mentului lui Bourdieu din acest
volum este relativ previzibilă,
elaborată fiind în linia generală
a atacului împotriva mass-me-
dia la modul general, ca fiind o
formă de manipulare și control.
Mult mai interesantă și mai ori-
ginală este a doua parte a studi-
ului, axată asupra unei chestiuni
particulare a televiziunii: rolul
ei în viața intelectualului. Cine
sînt intelectualii care acceptă
invitații la televiziune? Cui se
adresează ei? Ce fel de mesaje
transmit? Cum își alterează

Pierre Bourdieu – *Despre
Televiziune*, traducere de
Bogdan Ghiu, Editura Meri-
diane, București 1998, 126
pagini, preț nemenționat.

propria lor gândire sub influen-
ța camerelor de vederi? Acestea
sînt întrebări mult mai
rar rostite, și în același timp
mult mai importante decît cele-
lalte. Dacă intelectualii pot de-
veni oricînd victime ale televi-
ziunii, ce șansă mai are publicul
larg, prin definiție vulnerabil,
manipulabil?

În primul rînd, Bourdieu
vede în televiziune un rău, în
sensul aproape propriu al ter-
menului, de agresivitate: o formă
de violență simbolică, ce se
exercită asupra tuturor cu in-
conștienta lor cooperare. Con-
stringerile impuse de audimant
(totul e raportat la audiență), de
principii economice, de interese
și miza sponsorilor etc. fac
din televiziune o instituție in-
fernală în care fiecare mișcare e

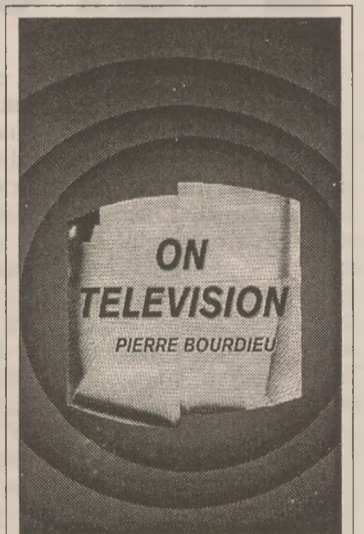
supravegheată de și dictată de o
forță exterioară. „Cenzura invi-
zibilă”, cum o numește Bour-
dieu, exercitată de televiziune,
e un tip de violență pentru că ea
afectează lumea pe care o per-
cepem, fiecare dintre noi, con-
tribuie la fabricarea unei anu-
mite „realități”, menite să ser-
vească un anumit scop, pe care
ajungem să o privim de ca și
cum ar fi cea autentică. Meta-
fora folosită îndeobște pentru a
caracteriza asemenea fenomene,
preluată și de Bourdieu, este
cea a unor ochelari distorsiona-
nanți, prin lentilele cărora vezi
totul fie mai mic, fie mai mare,
în funcție de cum dorește cel ce
și-a construit ochelarii. Altfel
spus, televiziunea este, ea în-
săși, un *hollowdeck* precum cele
prezentate în filmele de
Science-Fiction: ce pare plauzi-
bil ajunge să treacă drept adevă-
rat, chiar dacă, și mai ales cînd
nu e. Această „realitate” con-
fecționată de TV Bourdieu o
numește a *faptului-omnibus*,
combinație de senzational și ba-
nalitate. Acțiunea simbolic vio-
lentă a televiziunii constă, crede
sociologul francez, în a desco-
peri (sau inventa) acele întîm-
plări diverse, comune, care pot
avea sens și semnificație pentru
toată lumea. *Faptele omnibus*,
acele evenimente minore care
circulă bine de la un individ la
altul, indiferent de educație,
profesie, statut social, interese,
preocupări. Faptul divers astfel
definit produce diversitate, pen-
tru că el mobilizează și solida-
rizează oameni care nu au nimic
în comun, pe care nu îi unește
decît pierderea de vreme în fața
ecranului.

Pe lingă că e o formă de
agresivitate la nivelul colectiv,
televiziunea presupune violen-
ță, în sensul de entropie și con-
stantă stare de agitație, de ne-
liniște, prin felul în care insti-
tuția respectivă funcționează.
Pierre Bourdieu descoperă în
studiile TV un spațiu al tensi-
unii și contradicțiilor, un soi de
cîmpuri în care se duc perma-
nente bătălii cu diverși rivali
pentru înțietate, exclusivitate,
audiență, etc. Studioul TV e tot-
odată și un spațiu privilegiat, al
puterii, unde poți deveni faimos
sau ridicol. Acest spațiu este
controlat de prezentatorul TV,
portretizat de Bourdieu ca ins
agresiv și de cele mai multe ori
mediocru, incult, ce se face pur-
tătorul de cuvînt ale unui public
invizibil de idioți, numai ca să
întreprindă orice discuție intere-
santă cu fatalul mesaj: „Mă tem
că publicul nu va înțelege exact
la ce vă referiți, așa că sînt ne-
voit să vă opresc aici.” Prezen-
tatorul este cel ce împarte tim-
pul conversațional, inscenează

și întreține false polemici, acor-
dă privilegiul vorbirii unora, îl
retrage altora, validează opinii,
declarîndu-se sau nu de acord
cu ele, contrazice, comentează,
întreabă, insinuează. Puterea
acestui individ e foarte mare,
mai ales că în mentalul publicu-
lui el e investit cu o anumită
autoritate, de cele mai multe ori
mai mare decît a oricărui invitat
în emisiune, indiferent cine ar fi
el.

Preferanții absoluți ai ori-
cărui realizator de emisiuni TV
sînt cei ce gîndesc rapid, se ex-
primă articulat, au nerv și a-
plomb, sînt dezinvolti, spiritu-
ali, eventual, și reacționează cu
viteză mare la orice stimul exte-
rior. Nimic mai firesc, s-ar zice.
Și totuși nu, căci după Bourdieu
aceștia sînt *fast thinkers* (e evi-
dentă conotația negativă, după
simpla asociere cu *fast food*),
cei care gîndesc într-adevăr rap-
pid, dar asta numai pentru că
gîndesc mediocru. Raportul
dintre rațiune (deliberare, re-
fecție) și timp pe care îl nece-
sită televiziunea nu e în favoarea
primeia, crede sociologul. Pen-
tru Bourdieu, discursul inteli-
gent este cel care are nevoie de
o maieutică socratică, adică de
răbdare, atenție, lentă desfășu-
rare a fiecărui pas într-o de-
monstrație (ca la Descartes), în
vreme ce viteza presupune sim-
plificare, anulare a nunațelor și
detaliilor semnificative. Aici își
dă sociologul la iveală arama de
filozof (bine prezentată de Bog-
dan Ghiu în postfață), în con-
vingerea sa că existența unui in-
telectual nu se consumă în
agora, ci mai curînd în intimi-
tate, în reclusiune, sau, în cel
mai bun caz, în comunități re-
strînse de profesioniști cu statut
echivalent cu al tău. Și tocmai
de aceea este televiziunea un
rău atît de temut, pentru că ea
corupe intelectualul autentic,
transformîndu-l în *intelectual-
jurnalist*, adică în insul care se
pricepe la prea multe ca să fie
cu adevărat bun la ceva. Efectul
cîmpului jurnalistic, mai cu
seamă a celui reprezentat de te-
leviziune, asupra celorlalte
cîmpuri de producție culturală,
este de a le deprofesionaliza, de
a le distruge autonomia, de a le
deschide în chip periculos opi-
nii publice, lăsîndu-le astfel
pradă incompetenței și, chiar
mai grav, imposturii. E, cate-
goric, mult adevăr în temerile
lui Bourdieu, pentru că anumite
domenii ale spiritului nu sînt,
ca să zic așa, telegenice, și ar
trebui ferite de privirile tele-
spectatorului.

Recepția cărții lui Pierre
Bourdieu în Statele Unite ar
putea fi, în sine, o poveste dem-

Pierre Bourdieu – *On
Television*, translated by
Priscilla Parkhurst Ferguson,
New York: The New Press,
104 pag.

nă de urmărit. Televiziunea în
America este mult mai puțin
controlată de guvern și auto-
rități (dacă e) decît oriunde în
Europa. Faptul că posturile TV
de genul NBC, CBS sau ABC,
sînt corporații susținute finan-
ciar de magnăți industriali, ca
atare evident purtătoare ale u-
nor interese anume, nu e pentru
nimeni un secret. Nimeni nu se
așteaptă să vadă un profesor
universitar de la Harvard într-o
emisiune pe vreunul din aceste
posturi. Pentru dialogul cultu-
ral există un post special, PBS
(Public Broadcast System),
complet necomercial, susținut,
paradoxal, din subvenții pu-
bliche și contribuțiile telespecta-
torilor. Dar nici măcar PBS-ul
nu poate cu adevărat consacra
un intelectual în America, pe
cîtă vreme în Franța, dacă e să
dăm crezare temerilor lui Bour-
dieu, Finkilekraut și Bernard
Henry Levy au ajuns celebri
mai cu seamă datorită aparițiilor
lor pe micul ecran (nu comen-
tez micile intrigi care sînt pro-
babil la mijloc între sociolog și
colegi ai săi). Nu întîmplător
recenzentul *New York Times*-
ului, Carl Sunstein, în cronică
sa la cartea lui Bourdieu, nici
măcar nu observă această pro-
blemă a relației dintre intelec-
tual și televiziune, chiar dacă ea
e declarat centrul de greutate al
cărții. Tocmai de aceea înclin
să cred că studiul lui Pierre
Bourdieu este cu atît mai rele-
vant în contextul românesc,
decît în cel american. Firește,
rămîne de văzut dacă am sau nu
dreptate. Important este ca in-
telectualii români, dintre care
foarte mulți sînt categoric in-
telectual-jurnaliști (eu folosesc
termenul neutru, fără conotații
negative pe care i le acordă
Bourdieu) să își pună întrebă-
rile care deschid acest vo-
lum. Că televiziunea și intelec-
tualii nu sînt incompatibili o
dovedește, foarte simplu, chiar
faptul că acest volum este tran-
scrierea unei emisiuni TV.

Laurent Jenny, între pasiune și

LAURENT JENNY este, la ora actuală, una dintre cele mai autorizate voci ale studiilor literare post-structuraliste de expresie franceză, aducând o nouă perspectivă asupra stilisticii actuale, centrată pe redefinirea obiectului singular al acesteia. Și – printr-o firească extindere a reîntemeierii – a subiectului interpretant. Incomodă, din oricare parte am privi-o. Pentru că meditația lui Laurent Jenny asupra singularității obiectului stilisticii (“figuralul”, ca proces) pune în criză opinii consacrate, atacă violent prejudecăți (dezvăluindu-ne, incomod, cât de mult suntem sufocați de ele, în analiza fenomenului literar) și – ceea ce adaugă un risc suplimentar demersului său – expune, în același timp, subiectul interpretant, ca identitate participativă, prin însăși “rostirea sa singulară”, la existența lumii. Toate aceste trei gesturi explică, deopotrivă, fascinația manifestată asupra cititorului actual.

Dincolo de stilul paradoxal, ceea ce atrage în ansamblul studiilor lui Laurent Jenny este coerența fundamentală a unui program de înnoire a perspectivelor poeticii și stilisticii, la sfârșitul “structuralismelor”, în afara dogmelor și a doctrinelor. Dar cei ce se așteaptă să găsească, în cărțile sale, polemici spectaculoase ori strategii iconoclaste (“în moda vremilor”), vor fi cei dintii dezamăgiți. Fiindcă, mai înainte de a fi interesat – deconstructivist – de punerea în cauză a adevărilor fundamentale ale “științelor literaturii”, Laurent Jenny urmărește, în tot ceea ce scrie, traseul unui proiect personal, unde se conjugă cele două trăsături definitorii ale autorului însuși. Cea dintii este *pasiunea* (intensificată, într-un efect de ecou controlat, prin chiar “strategiile reprimării”, cum sunt stilul elaborat, ori densitatea conceptuală a textului, sortit unei lecturi incomode) față de un obiect (literatură sau “poeticul”) căruia îi caută ambiguitățile, pentru a-i defini singularitatea fundamentală. Expresia este, adesea, pasionată, iar opțiunile teoretice – ultimative, precum într-un articol, publicat în prestigioasa revistă “Littérature” (no. 108/1997), unde Laurent Jenny afirmă: “Dacă există un punct asupra căruia nu putem cîtuși de puțin să cedăm fără a goli totodată de conținut noțiunea de stil, acesta este că înțelegem stilul literar ca pe locul de estetizare și de semantizare a singularităților discursive. Singularitatea există în uzajul rostirii. Iar stilul constă în a conferi valoare respectivei singularități” (*Sur le style littéraire*). A doua trăsătură definitorie este *ironia* (asumată ca joc superior, de săbii senioriale) care, punând în cauză subiectul interpretant, îl aduce în discuție pe “el însuși”, cel ce (se) rostește (ca) “eu”, chiar dacă numai prin intermediul oblicității categoriei gramatizate a verbului analizei. Pentru ca, în ultima carte publicată (*L'expérience de la chute. De Montaigne à Michaux*, Paris, PUF, 1997), să se întrebe tocmai “cine (se) rostește (ca) eu?”, în experiența-limită, în situațiile extreme ale suspendării conștiinței de sine. Interpretarea textului literar e una din aceste experiențe-limită, față de care Laurent Jenny are nu atitudinea tehni-

cianului (ceea ce ironizează, în alt plan, așteptările unui public obișnuit cu moda tehnicismelor analitice ale structuralismului), ci pe aceea a unui practician al problemei, implicat pînă la a deveni subiectul experienței fenomenologice a lecturii.

Efortul acestei construcții teoretice atinge un punct maxim cu *La parole singulière* (Paris, Belin, 1990, al doilea volum al autorului, cel dintii, *La Terre des Signes*, Paris, Gallimard, NRF, datînd din 1982), studiu considerat – între specialiștii stilisticii – drept unul dintre răspunsurile majore date eșecului structuralismului în definirea și analiza figurii, după (și în altă perspectivă decît) *Metafora vie* a lui Paul Ricoeur.

Referindu-se la *La Parole singulière*, autorul ei o aprecia (în *L'Objet singulier de la stylistique*, studiu din 1993), drept “un demers el însuși singular, și nepăzit de garanțiile «științei», ironie elocventă la adresa utopiei pozitivistice a structuralismului, și a eșecului acesteia. În construcția unei stilistici a “noii episteme”, pornind nu de la definirea figurii, ci a *figuralului*, ca procesualitate în care rostirea riscă (și “ucide”) saussuriana “limbă”, eseul lui Laurent Jenny caută să regîndească stilul drept “rostire originară”, adică drept “relansare în rostire a unei activități de diferențiere interioară limbii”. Direcție fecundă și periculoasă, din punct de vedere metodologic, ea răspunde unor interogații extrem de actuale; stilul elegant și ironic al scriiturii lui Laurent Jenny nu maschează ci, dimpotrivă, oferă spre meditație cititorului o opțiune (declarat postmodernă) pentru o critică participativă, riscantă și incitantă totodată.

Ceea ce înseamnă, în primul rînd, din nou, o privilegiere a subiectului interpretant, cu al său “muzeu imaginar” al literaturii, cu opțiunile sale, riscate, personale, definitorii, care îi fac unicitatea și care contribuie la ireductibilitatea esențială a oricărei experiențe de lectură.

Scena originară a reflecției, a sesizării figuralului, este – în ordinea meta-

forelor care alcătuiesc instrumentarul analizei lui Laurent Jenny, – scena unei “aproape căderi”: *subiectul se împiedică* – în deschiderea cărții, într-o lectură calificată de el însuși drept “frunzărirea de amator”, “lectură distrată, neatentă și prea puțin serioasă, pînă cînd dau peste următoarele cuvinte: «ascensiunea unei terase în primăvară». Simțind o «mișcare» în text (sau mișcîndu-mă eu către el), căreia nu-i identific încă locul, recitesc pasajul: «Dar cînd toți bărbații au o întîlnire voioasă ca pentru celebrarea unui mare sacrificiu ori pentru ascensiunea unei terase în primăvară...». Acum văd mai bine ce mă tulburase: acest *în primăvară* m-a oprit, prin echivocul său...”. Fragmentul “teraselor în primăvară” din *La Parole singulière* poate fi analizat ca o punere în abis (datorită unui efect particular de rezonanță tematică în arhitectura cărții) a axelor întregului text. Atît “lectura diletantă”, povestită într-o ironică narațiune *ad-hoc*, cît și “împiedecarea” de o aparentă eroare gramaticală (“în primăvară”, iar nu “primăvară”?), ambele rostesc mai întîi eul, subiectul experienței – reduce fenomenologic – a lecturii ca trăire: revelație a figuralului. Textul ales – un citat din *Tao-te-King* – este, înainte de toate, o traducere, ceea ce îl “singularizează” încă mai mult ca obiect al experienței, rupîndu-l de contextele sale, altele decît muzeul imaginar al subiectului interpretant: mai apoi, detaliu semnificativ, el vorbește *despre o ceremonie*, despre pregătirea unei comunicări cu transcendentul (conotat și de axa ascensională a drumului “bărbaților voioși”), nimic altceva, în esență, decît pregătirea unui eveniment singular, (re)afirmare a momentului original al creației.

Dar – este teza studiului – în calitatea sa de nouă creație, rostirea are tocmai rolul de a întoarce limba însăși la acest moment, de a-i verifica forța (re)generatoră, cu fiecare act de limbaj proferat. Limba nu există decît în măsura în care se vede riscată de noua rostire. Ca și ceremonialul sacru, la care face aluzie *Tao-te-King*, un asemenea eveniment figural încearcă însă nu doar puterile originare ale limbii, ci și pe acelea ale subiectului de a participa la actul rostirii, creator de sens.

Subiectul și *rostirea* sunt, așadar, temele de reflecție din *La Parole singulière*. În termenii autorului însuși, recentrarea stilisticii de pe figură ca obiect (sau ca *écart*), pe procesul figural al rostirii, considerată ca singura punere în act a discursului, conduce la o redefinire a însuși conceptului de “*parole*”, împotriva prejudecăților și încărcăturilor de sens date lui de către uzajul post-saussurian. Rostirea este o actualitate, e actualitatea însăși, care dejoacă motivele comunicării, care desface formele contractelor acesteia, care traversează o dezmarginare a lingvisticului, o actualitate... *diferită* în raport cu motivele comunicării. Dihotomia saussuriană limbă/vorbire se vede programatic înlocuită de aceea rostire/discurs.

Parcursul demonstrației, în *Rostirea singulară*, configurează cele două axe fundamentale ale sistemului teoretic al autorului, înscrind-se, într-o subtilă

coerență, în ansamblul reflecțiilor acestuia asupra statutului obiectului și al subiectului “științei literaturii”. Axa dintii privește, constant, *metoda* aleasă spre a focaliza asupra obiectului de studiu; ea se caracterizează prin căutarea și identificarea punctelor “marginale”, de criză, de indecidabilitate, de ambiguitate a poeticului, urmate de circumscrierea (asumat imperfectă) și analiza (asumat subiectivă) a “obiectului singular”, prin intermediul unghiului extrem oferit de acestea. Cea de-a doua axă de coerență este constituită de *teoretizarea consistenței-in-sine a subiectului* (a eului), revelat, acesta din urmă, în relația sa esențială cu lumea, care este rostirea însăși (“*la parole*”), *rostirea ca act*, unde autorul se joacă, (se) riscă și se constituie, totodată.

PE ACELEAȘI axe evoluează întregul sistem teoretic configurat de Laurent Jenny. Sub aspect metodologic, este vorba despre o evoluție de la “marginile” structuralismului francez (primele sale studii se sprijineau pe autoritatea unor Tz. Todorov, M. Riffaterre ori R. Barthes) spre o poziție, violent polemică, împotriva filierei saussuriene a structuralismului.

După *La Terre et les signes* – și culminînd cu *La Parole singulière*, respectiv cu *L'Objet singulier de la stylistique* – studiile lui Laurent Jenny mărturisesc despre o mai pronunțată preocupare de ordin metodologic. Singularitatea obiectului, ca și ambiguitatea subiectului, amîndouă cer o redefinire – în ultimă instanță, o *reîntemeiere* – a metodei. “Discurs despre metodă” (într-o subiacentă, ironică, intertextualitate asumată), *L'Objet singulier de la stylistique* (“Littérature”, no.89/1993) poate fi considerat unul din textele întemeietoare ale studiilor literare actuale, poststructuraliste. El conține pledoaria, programatică, pentru o “a treia cale de întoarcere la stilistică”, de inspirație fenomenologică, care “caută să regîndească stilul ca «rostire originară», adică drept o relansare a rostirii într-o activitate de diferențiere internă a limbii [...], direcție fecundă și periculoasă, metodologic vorbind” (în ansamblul său, *La parole singulière* ilustrează – încercă – puterile analitice ale acestei noi perspective). O direcție riscantă, așadar, pentru că – nu încetează să se întrebe autorul însuși – cum să numești (stăpînînd prin numire, rostindu-l – în sensul aceleiași “rostiri singulare”) *unicul*, singularitatea stilului? Ceea ce revine la a discuta relația dintre unicitatea subiectului (rostitor) și singularitatea rostirii sale: “Singularitățile stilistice – se afirmă în *L'Objet singulier*... – nu sunt doar originale și singulare, ele mai sunt și tipice, trăsătură fără de care ar fi literalmente nereperabile”. Gestul critic al subiectului se vede prins, indefinit, în indecidabilitatea esențială a analizei: “Atunci cînd credem că numim formele singularității, prin chiar respectiva numire noi degajăm, de fapt, ceea ce rostirea are mai tipic. Luate în sens literal, asemenea principii (*este vorba despre principiile “vechii” stilistici, taxonomice, n.l.B.*) sunt în chip evident devastatoare pentru o teorie a stilului”.

O atare poziție metodologică este dificil de apărut, întrucît stilul circumscrie de ea tinde să se confunde cu însăși realitatea rostirii; singularitatea lui fundamentală poate pune în pericol limitele

ironie

obiectului. De-aceea, fenomenologia lecturii faptului de stil, pe care o descrie și fragmentul “teraselor în primăvară”, caută să decupeze momentul discret în care “orice singularitate stilistică își schitează convertibilitatea în formă a limbii”.

Fapt de stil? figură? entitate sau proces? stilistica se află, în opinia (iarăși, ironică) a lui Laurent Jenny prizoniera capitalului de sens și de prejudecăți acumulate în virstele sale anterioare (cu precădere, în aceea a structuralismului); de-aceea, studiile sale din ultimii ani pledează pentru “un al treilea termen, liber de orice pasiv teoretic, spre a descrie trăsătura de stil”, precum “singularizarea” sau “diferențierea”, intrucit “trăsătura de stil se lasă aprehendată ca o autoreferință a discursului la propria sa utilizare, singulară, a limbii” (*Sur le style littéraire*. “Littérature”. no. 108/1997). În acești termeni, asistăm la redefinirea stilisticii ca analiză figurală a formei enunțului, acesta din urmă fiind conceput ca un cimp global de evenimente. Decupajul “evenimentului figural” va constitui și momentul întemeietor al reflecției din *La Parole singulière*.

Eseurile care alcătuiesc *L'Expérience de la chute* revin asupra problemei identității subiectului, obligat la rîndu-i a se redefini, dar – mai întii – a lua conștiință de sine, de esențialul relației sale cu lumea (cea ce căderile literale din fragmentele literare analizate dovedesc a fi – ironizează Laurent Jenny – “o relație polemică cu gravitația”). Accidentul – povestit de scriitori extrem de diferiți (ca factură, ca „pocă etc.”) – nu e anecdotă în sine, el “primește, în relatarea lui ulterioară, o valoare de elucidare. El refractă în chip fulguran un adevăr presimțit și își permite, de asemenea, să se resitueze în raport cu acest adevăr. Pentru că subiectul căzător nu se mărginește la a trăi o iluminare intelectuală [...]; pentru el este important, mai ales, să se dovedească „întors” altfel, adică să își rejoyce poziția proprie în lume”. Ca de obicei, scena exemplară a redefinirii subiectului (scena căderii, cu alte cuvinte) îi servește lui Laurent Jenny drept punere în abis a unei viziuni de ansamblu asupra fenomenului literar – a celui modern, în cazul de față: “Între literatură și cădere, există așadar mai mult decît o întîlnire fortuită: există o formă de co-nivență. Literatura este ea însăși o rostire «joasă», și prin aceasta vreau să spun că este lipsită de pretenția de a enunța adevăruri transcendente, fie ele sacre sau științifice. Contingentă precum lumea, fără alte dovezi sau altă autoritate decît ea însăși, atentă la toate singularitățile sensibile, ea tatonează între forme spre a face loc ineditului, ea se dedică primirii subiectului care se descoperă pe sine în vertijul experienței și în sfîșierile gîndirii”. Utilizînd o metaforă mallarméană dragă autorului, putem spune că “scena căderii” este varianta extremă – aruncarea de zaruri” – de a risca subiectul.

Ceea ce permite, într-o circularitate confirmînd coerența esențială a ansamblului, întoarcerea cititorului și asumarea de către el însuși a statutului de subiect, ca actant al experienței figurale: acolo se dezvăluie eul – vulnerabil, expus, dar asumîndu-și cu toate acestea “căderea”, experiența figurală, riscul implicat de orice rostire.

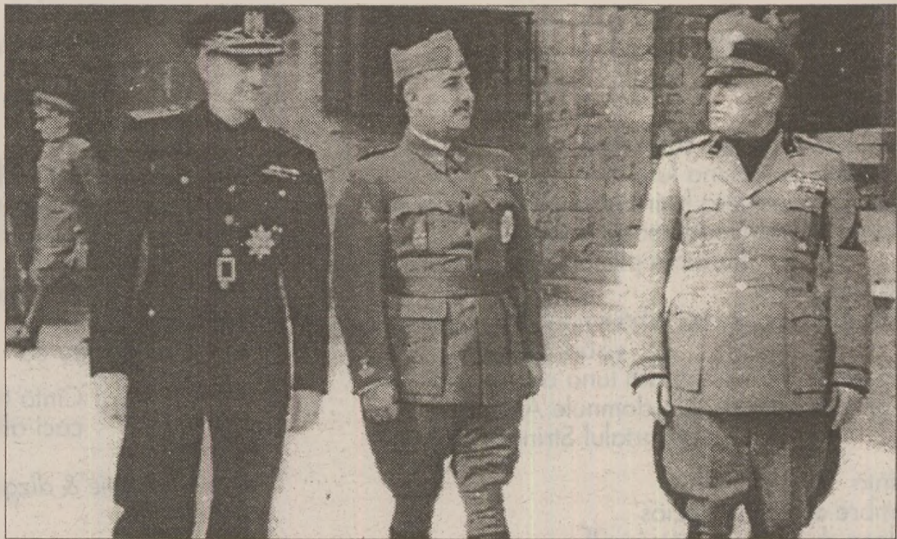
Ioana Bot

CONTROVERSE

A fost Franco fascist?

FRANCO și rolul său în războiul civil din Spania fac subiectul unei aprige dispute intelectuale izbucnite în... Italia. Care a fost fundamentul ideologic al dictaturii lui Franco Bahamonde? A fost el sau nu fascist? Ce ar fi devenit Spania dacă republicanii ar fi cîștigat războiul civil? Polemica izbucnită între cei care dau răspunsuri opuse la aceste întrebări – e de părere ziarul “La Vanguardia” din Barcelona – ascunde de fapt o confruntare politică între o mină de intelectuali liberali și conservatori, pe de o parte și stînga ex-comunistă care domină scena culturală italiană.

Totul a început în urmă cu două luni, cînd Sergio Romano, fost diplomat aproape septuagenar, acum editorialist la “Corriere della Sera”, a publicat în revista “Liberal” o introducere la memoriile a doi foști combatanți italieni în războiul civil din Spania, unul de partea republicanilor, celălalt aparținînd detașamentelor trimise de Mussolini în sprijinul lui Franco, și reunite sub titlul *Două fronturi*. În prezentarea sa, Romano afirmă că drama spaniolă a sfîrșit prin a fi o confruntare între franchiști și comuniști: “între 1936 și 1939, au fost două războaie în Spania – primul între republică și fascism, al doilea între comunism și fascism, după intervenția URSS și creșterea puterii comunistilor în tabăra republicană [...] Franco s-a folosit de fascism pentru a-și lichida adversarii, dar nu a fost fascist și nu a acceptat niciodată ca puterile Axei să pună jugul pe grumazul Spaniei”. Fostul ambasador al

Franco și Mussolini s-au întîlnit la Bordighera, în 1941, pentru a confirma neutralitatea Spaniei. Primul din stînga, ministrul de externe spaniol, Serrano Suner

logia de stînga, au reacționat cu indignare, denunțînd ca inadmisibil revizionismul editorialistului de la “Corriere”.

Trei dintre cei mai importanți scriitori italieni contemporani, Antonio Tabucchi, Sebastiano Vassalli și Claudio Magris, n-au ezitat să iasă în arenă pentru a-l înfrunta pe Romano. Tabucchi se întreabă, chiar în “Corriere”, cum se mai pot relua asemenea “teze”, care erau ale istoricilor oficiali din Spania și Portugalia anilor '50-'60, chiar în timp ce lumea rememorează asasinarea lui Federico García Lorca. Claudio Magris se folosește în replica lui de un text al scriitorului catolic Georges Bernanos, *Marile Cimitire sub lună*, în care e denunțat vehement franchismul, și

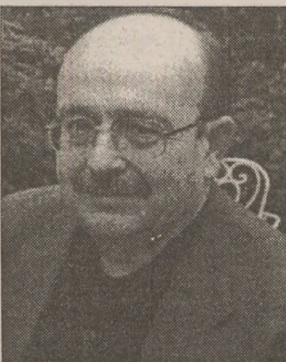
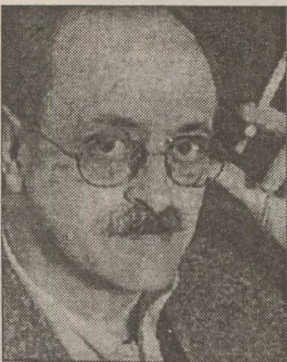
co, Franco», precum un «Sanctus, Sanctus, Sanctus» psalmodiat la marele iarmaroc al nerușinării morale și intelectuale”.

Cel de al doilea comentator avizat, prof. Paul Preston, istoric specializat în Spania contemporană la London School of Economics, autor și el al unei biografii a lui Franco, apărută în 1994, e și mai tranșant: “A lauda victoria lui Franco e ca și cum ai lauda victoria lui Mussolini și a lui Hitler. Să crezi că apararea Republicii ar fi pus bazele primei «democrații populare» înseamnă a accepta istoriografia războiului civil spaniol susținută de «congresul pentru libertate culturală» finanțat de CIA”.

Sergio Romano le răspunde tuturor adversarilor săi în “Corriere della Sera”, spunînd că lasă de o parte divagațiile literare, insultele, sentințele sumare – într-un cuvînt reacțiile emotive, retorice, pentru a expune din nou esența problemei. Concluzia lui este că eticheta de fascist lipită lui Franco nu corespunde adevărului istoric. Ea nu e decît simptomul unei vechi practici comuniste: confiscarea antifascismului de către URSS și fidelii ei și excomunicarea adversarilor cu ajutorul acuzei de fascism.

Cît privește presa spaniolă, ea și-a păstrat calmul, sesizînd dedesubturile controversei italiene. În “La Vanguardia”, Enric Juliana crede că Franco nu e în acest caz decît un pretext. Cheia înfruntării este dorința unui grup de intelectuali de a opune hegemoniei culturale a stîngii un nou curent de inspirație liberală, delimitat și de dogmatismul depășit al democrat-creștinilor și de simplificarea populistă a dreptei lui Berlusconi. Pentru a atrage atenția, ei au început prin revalorizarea anticomunismului în istoria contemporană și au la dispoziție publicații influente, precum ziarul “Corriere della Sera” și revista “Liberal”, finanțate de mari trusturi precum Fiat și Pireli, ce urmăresc restrîngerea influenței politice a stîngii.

Adriana Bittel

Trei scriitori cunoscuți îl combat pe Sergio Romano: Claudio Magris, Antonio Tabucchi și Vázquez Montalbán

Italiei (între altele și la Moscova și la NATO) susține că victoria lui Franco a salvat Spania de sovietizare, a împiedicat ca ea să devină după război o democrație populară controlată de URSS, și că El Caudillo n-a fost în realitate fascist, ci un militar orgolios și autoritar, care a lăsat o anumită marjă de acțiune societății civile. Așa se explică în parte conservarea energiilor și virtuților necesare tranziției spre democrație, de după moartea lui Franco, și vitalitatea economică și politică a Spaniei de acum.

Aceste afirmații ale lui Sergio Romano au stîrnit o adevărată erupție de proteste. Istorici, scriitori și jurnaliști, legați mai mult sau mai puțin de ideo-

ii aminteste lui Romano o frază a austriacului Joseph Roth: “Timpul mi-a dat dreptate, ceea ce nu înseamnă că aveam atunci dreptate”.

Ziarul “La Repubblica” din Roma îi convoacă să-și spună părerea pe doi specialiști în materie. Scriitorul spaniol Manuel Vázquez Montalbán, autorul unei biografii intitulate *Eu, Franco*, aduce argumentul experienței nemijlocite a generației sale: „Cînd, din diletantism sau calcul electoral, se falsifică memoria istorică a lui Franco, noi, care ținem bine minte, nu putem decît să oscilăm între indignare și melancolie, în timp ce în minte ne răsuna încă obsedantele aclamații rituale «Franco, Fran-

BODIL MALMSTEN

BODIL MALMSTEN este una din cele mai citite și mai îndrăgite scriitoare suedeze contemporane, remarcabile prin umor, vitalitate, tehnica scriiturii și mai ales prin abordarea directă a problemelor existențiale. Printre volumele sale de poezie se numără *Piticul Gustaf* (1977), *Grație & dizgrație* (1989, sub semnul unui motto din "Idiotul" de Dostoievski), *Nefertiti la Berlin* (1990), *Nu cu focul pe care îl am acum* (1993). Este una din prezentele aflate cel mai frecvent în centrul atenției în presa culturală suedeză. În prezent ea abordează și romanul, la fel de bine apreciat (*Cînd castanii înfloresc voi fi plecată demult*, 1994 și *Ce m-a mișcat apoi*, 1996).

Cîntă

Tei argintii
Aleea duce în jos către mare
Centrată pe lumina lunii și
August Strindberg hoinărește ca de obicei și
Mama își potrivește ceasul după el –
Eu fac o plecăciune domnule August
Cît este ora și
Niciodată n-o să mai aibă timpul o așa poftă de jocul
visării noastre
Nu de cînd e-nsîngerată luna cea de dinainte
E-ațîta noapte stranie domnule August
în cvartalul Strindberg

Cîntă
Umbre de plumb lucios
Aleea duce în jos către golf
Formînd un aliaj cu lumina lunii și
August Strindberg hoinărește ca de obicei și
Mama își potrivește teama apoi –
Eu sîngerez domnule August
Cît este luna și
Niciodată orașul nu a mai sîngerat așa în
dansul morții noastre
Nu de cînd e-nsîngerată luna ce-a urmat
E-ațîta noapte stranie domnule August
în cvartalul Strindberg

Cîntă
La dreapta și la stînga
La est și la nord
Aleea e împietrită
Înnegrită de lumina lunii și
August Strindberg hoinărește ca de obicei și
Mama își măsoară timpul vieții în el –
Eu fac o plecăciune domnule August
Cît este timpul și
Niciodată n-a avut noaptea o așa poftă de paria al
nostru
Nu de cînd e-nsîngerată luna cea din urmă
E-ațîta noapte stranie domnule August
în cvartalul Strindberg
iar o lună de zile

trece mai iute
acum
decît o bătaie
a inimii

CÎNTĂ VEHICOLUL STRĂIN cu oameni străini
cu bani străini în mîini străine
o mîină înstrăinată în mînușă
fiorul
un picior străin în pantof străin
în țară străină
acolo stau eu

Cîntă tare să auzim
căci altfel am pieri

(din vol. "Grație & dizgrație. Cartea idiotilor", 1989)

Zile fericite

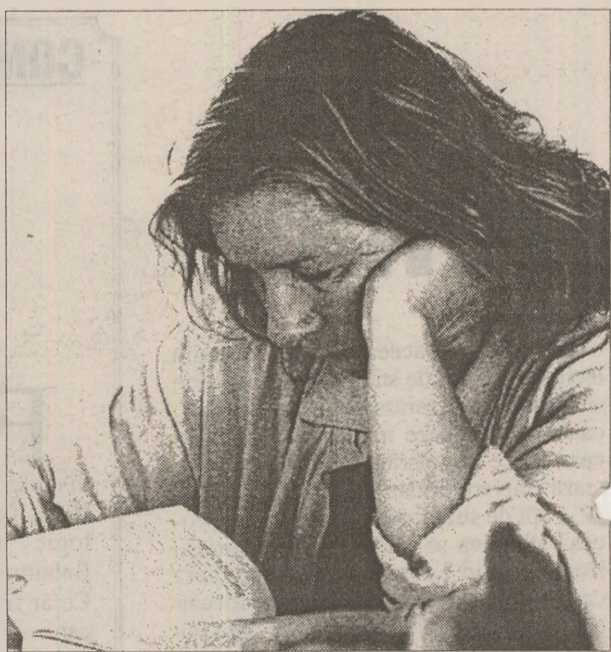
Cele mai frumoase zile în Irlanda în toamna aceea
la festivalul Beckett – soarele marea muntele insula.
The Beckett Festival!
El seamănă cu un copac Beckett
Samuel Barclay Beckett... Sam.
El seamănă cu un frasin dirz argintiu pe un afiș.
Spectacole la The Gate
prelegeri la Trinity College
scrijelituri în toaleta pentru dame –

*Life is a piece of shit
Wisdom is sexy*

Cele mai frumoase zile în împrejurimile Dublinului
soarele fișnește din apă
Dalkey Island Killiney Bay
Wicklow Mountains Bray.

Eu așteptînd în camera de hotel
Dalkey Island Hotel camera 22;
o cameră ca aceasta dar nu aceasta.

Lumină direct din față aștept
lumina se revarsă în cameră
insula cu păsări se dizolvă în lumina ricoșeurilor

muște albastru-purpurii bocăne în fereastră
muște albastru-purpurii încă vii în octombrie.

Eu în pantaloni mulați în
Dalkey Island Hotel camera 22
așteptînd claustrată în cameră telefonul faxul
contractul
intervalul de timp eșuat Dublin Los Angeles
aștept

Godot nu vine – aștept
încă o zi fericită...

Zile fericite
de Samuel Beckett
Samuel Barclay Beckett... Sam
Regizează el însuși cu
Billie Whitelaw drept Winnie
ea spune –

femeile lui Beckett sînt eu.

Winnie a lui Beckett îngropată în grămada ei de
pămînt
zice –

încă o zi fericită
Îngropată pînă la piept
seducătoare cu pudra și perlele
penele Folies-Bergère
umerii goi decolteu adînc

încă o zi cerească
Seducătoare și imobilizată în grămada aceea de
pămînt

încă o zi fericită...

Aștept.

Fîșia de soare
muștele
strigătul păsării marine.

Insula cu păsări de cealaltă parte a geamului
de o parte și de cealaltă
acolo eu colindînd mental de-a lungul țărmului respir
cu ruj galben aprins ghetă negre tricot galben
pantaloni strîși negri șezutul meu în jacheta de
piele scurtă
cea mai frumoasă zi
această femeie frumoasă în anul ei cel mai bun.
Păsări de apă spulberînd nisipul și pietrele
algele apa cerul albastrul de cobalt

Mulțumesc lui Dumnezeu Godot nu mai vine.

O placardă pe țărm fundal oranj proclamă:

DO NOT REMOVE STONES FROM BEACH

E interzis luatul pietrelor de pe țărm!

Sentiment absolut al vieții subit
grație

Viața mea se petrece aici înăuntru - în acest scaun
confesional de os
temple și turn de os
aici locuiesc în cușca mea de os
cetatea mea de os

Happy Days... Zile fericite

Prezentare și traducere de Elena Bortă

Strivit de personaje

CĂRȚILE sale s-au vîndut în milioane de exemplare. Este încă venerat ca un guru și a inspirat mișcarea New Age. Cu toate acestea, acum iese la iveală că autorul *Profetului*, Khalil Gibran, n-a fost chiar așa cum îl descrie legenda. O nouă biografie, *Profetul: viața și timpurile lui Khalil Gibran*, scrisă de Robin Waterfield, arată că, departe de a fi la înălțimea reputației sale de sfînt, poetul, filosoful și artistul era un romantic neliniștit, afemeiat și mincinos.

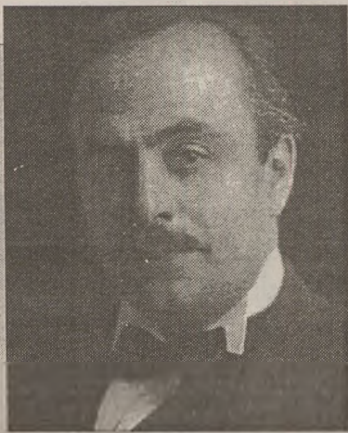
Khalil Gibran s-a născut în 1883 în Liban și a emigrat la 12 ani în SUA, unde a dus o existență mizerabilă într-un cartier sărac din Boston. Dar, în primul deceniu al secolului, eseurile, poemele și tablourile lui i-au conferit o reputație de maestru spiritual într-un cerc de oameni de lume, impresionați de carisma, talentul și orientalismul lui exotic.

Consacrarea îi va veni în 1923, odată cu publicarea *Profetului*, carte ce povestește istoria profetului Mustafa și dă 26 de lecții despre rugăciune, iubire, plăcere, veșminte, casă etc. Această carte a inspirat milioane de cititori, hipioții au adoptat-o în anii '60, iar un deceniu mai tîrziu a devenit cartea-cult a fanilor lui Cat Stevens. Și astăzi încă, pasaje despre dragoste se citesc, după cele din Biblie, la ceremonii de căsătorie din SUA.

Imageria populară a făcut din Gibran un profet cultivat și ascetic. Robin Waterfield, specialist reputat în

opera lui Gibran, demonstrează că, în realitate, "predicatorul moralizant" era materialist, foarte preocupat de sex, angoasat și ipocrit. Se voia un "maestru trezitor al conștiințelor", deși a lui ascundea păcate: scria pagini emoționante despre iubire, dar exploata femeile pe care le frecventa. Avea grijă ca "iubirea vieții sale", Mary Haskell, care-l susținea financiar, să nu-i afle aventurile cu alte numeroase femei fascinate de farmecul lui. Deși recunoaște geniul creator al lui Gibran, biograful nu ezită să afirme că omul era "un mincinos, brutal cu Mary Haskell, arogant, narcisist, fals modest, îngăduitor cu sine însuși, slab și incapabil să distingă visul de realitate."

Surmenat de glorie și din ce în ce mai incapabil să suporte greutatea personajului pe care și-l crease, Khalil Gibran a devenit alcoolic și, la 10 aprilie 1931, a murit de ciroză. Stuart Millar, care recenzează în "The Guardian" șocanta biografie, o încheie cu un verset din *Profetul* lui Gibran: "Plăcerea e un cîntec al libertății/ Dar nu e libertate/ Ea e înflorirea dorințelor/ dar nu e niciodată fructul lor". (Adaptare de A.B.)

Sondaj

Exegeza sentimentelor

◆ O dată la 8 ani, ministerul culturii din Franța comandă o anchetă cu tema *Practicile culturale ale francezilor*. Recent, au fost făcute publice rezultatele celui de al patrulea sondaj (inițiativa datează din 1973). Au fost anchetate 3 000 de persoane din toate categoriile sociale și de vârstă, iar răspunsurile în ceea ce privește lectura nu sînt îmbucurătoare (spre deosebire de domeniul audio-vizual și informatic; s-a constatat, de pildă, că în 45% dintre casele francezilor sînt mai multe televizoare și mai multe P.C.-uri). Numărul francezilor care nu citesc nimic și nu au nici o carte în casă a scăzut la 9% față de 13% în 1989, ceea ce nu e rău, dar a scăzut de la 17% la 14% și numărul „marilor cititori” (sînt considerate astfel persoanele care citesc peste 25 de cărți pe an), cel mai puțin la capitolul lectură stînd tinerii sub 25 de ani. În privința bibliotecilor rezultatele sînt optimiste: numărul frecventatorilor legitimați a crescut în ultimii 8 ani de la 17 la 21%. Trebuie ținut însă cont că bibliotecile franceze împrumută și material audio-vizual.

Balzac la Hollywood

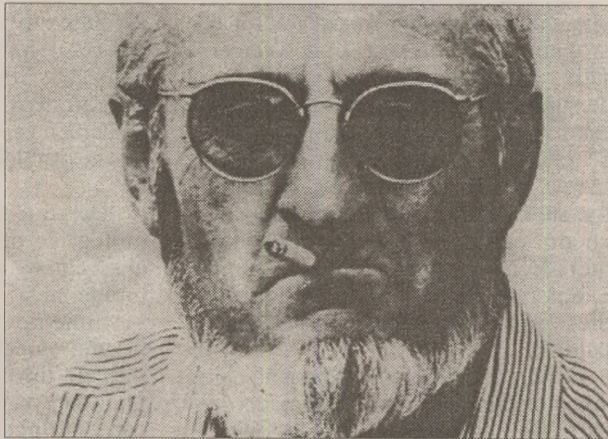
◆ După Jane Austen și Henry James, Hollywood-ul s-a apucat să exploreze planeta Balzac. Primul pas: o adaptare făcută de Lavinia Currier după *O pasiune în deșert* și o nouă versiune cinematografică a

Verișoarei Bette semnată de McAnuff, cu Jessica Lange și Elisabeth Shue.

Luis Diez del Corral

◆ Centrul de studii politice și constituționale din Madrid a publicat operele complete ale lui Luis Diez del Corral, care a murit de curînd. Membru al Academiei Regale, specialist în istoria ideilor politice, Luis Diez del Corral a fost o mare personalitate în domeniul său, fiind distins în 1988 cu premiul Principelui de Asturias pentru științe sociale și în 1996, cu premiul internațional Menendez-Pelayo.

◆ Scriitorul spaniol Alvaro Pombo (59 de ani) se distinge prin felul foarte personal în care își construiește romanele, povestirea dezvoltîndu-se printr-o savantă îmbinare de gînduri, analize și impresii. Considerat ca unul dintre romancierii cei mai importanți ai Spaniei actuale, el este un exeget al sentimentelor, un analist minuțios al intimității ființelor. Personajele sale au, toate, mania de a observa sub lupă evoluția existenței lor. Astfel, în *El metro de platino iridiado*,

gîndirea personajelor se ramifică, se delectează cu propria complexitate, pînă la absurd, adesea. Cele patru personaje din înalta societate madrilenă, care-și povestesc parcursul de la prima tinerețe la vîrsta matură, își disecă, pentru ele însele sau în grup, toate întîmplările vieții. Aceeași proză milimetrică e și marca celui mai recent roman al lui Alvaro Pombo, *Donde las mujeres*, carte ironică și poetică ce a obținut Marele premiu național pentru literatură.

Bosch la L.A.

◆ Michael Connelly a dorit din copilărie să ajungă autor de romane polițiste. Pentru a se apropia de universul criminaliștilor, s-a făcut, după terminarea studiilor, jurnalist specializat în cronica judiciară. Reportajele sale despre procese ale unor criminali i-au adus premiul Pulitzer și i-au permis să se stabilească la Los Angeles, locul unde se petrece acțiunea unor celebre romane negre. Prima lui carte, *Scrisorile din Los Angeles*, a fost încununată cu Edgar Award, a urmat *Poetul*, un roman de o virtuozitate diabolică pe tema ucigașului în serie, – un succes imens, care l-a făcut celebru, și altele, la fel de apreciate, și în care apare același erou-fetis, inspectorul Harry Bosch (botezat după celebrul pictor al păcatului și damnării). Veteran din Vietnam, polițist marginal și singuratic, cu metode foarte personale, în permanent conflict cu șefii ierarhici, Harry Bosch este un personaj emblematic al anilor '90. Cel mai recent roman în care apare, *Trunk Music*, se vinde ca pîinea caldă.

Destinul unui albanez

◆ Sîmbătă, 13 septembrie 1947, într-o piață din Tirana, patru indivizi l-au înconjurat pe Iusuf Vrioni și l-au arestat. Pînă atunci, acest fiu al uneia dintre cele mai vechi familii albaneze își trăise viața din plin. Născut la Corfu în 1916, studiase la Paris, apoi stătuse un timp la Roma, unde se împrietenisese cu Luchino Visconti, frecventase în ambele capitale localurile de noapte și cluburile de tenis, avusese aventuri și amoruri. Întors în țara lui e arestat, acuzat de spionaj și condamnat la 12 ani. Tortură, închisoare, ocnă,

lagăr de muncă – a cunoscut toate aspectele reprimării. Eliberat în 1959, are șansa să îl înfrînească pe Ismail Kadare, căruia îi traduce în franceză *Generalul armatei moarte*. În Occident începe să se răspîndească povestea dramatică a traducătorului, pe care Enver Hodja îl obligă să-i traducă „operele” lui. După ce cunoscuse cruzimea regimului, s-a văzut confruntat și cu absurditatea lui. Acum Iusuf Vrioni trăiește la Paris și, la 82 de ani, și-a publicat memoriile sub titlul *Amin-tirile unui european* (Ed. J.-C. Lattès).

Ziua Dansului

DE PAȘTI au apărut primii pui de focă (odată cu mieii). Fiordurile sunt năpădite de heringi – stoluri argintii care plutesc spre golfuri să tulbure apa, cu globuri de viață. Negustorii sunt, vorba lui Călinescu din *Bietul Ioanide*, în excitație. Multe gospodării se vor hrăni de acum, vreo lună, cu pește. Mai ales că, după mulți ani de liniște și bunăstare, a izbucnit și în echilibrata Danemarcă o grevă (am trăit să mai văd oamenii năpădind ca hamsterii magazinele). Pe țărmurile unde plutesc de obicei numai lebede, hârtiile duse de vînt par întunecate avertismente – n-am mai văzut așa ceva decât pe un aeroport dintr-o țară orientală, când, la aterizarea avionului în care mă aflam, s-a ridicat în aer un stol de hârtii. Fiind în tranzit, am refuzat să cobor.

Din fericire, artiștii nu sunt în grevă iar la Kongelige Teater (*Gamle Scene*) lumea se înghesuie la serile de balet. Pe cât de celebră e Opera din Viena în lumea muzicii, pe atât de vestită rămîne scena din Copenhaga printre amatorii de grație. În aprilie fiind și „Ziua Dansului”, cîteva seri la rînd așul a fost ținut de căpodopere. *Suita în alb* – în istorica – din 1943 – coreografie a lui Serge Lifar, pe muzică de Lalo, cu un extraordinar desen de lumini al lui Steen Bjarke, mi-a revelat perfecțiunea coordonării – o perdea de fulgi mari, cu implacabilă cădere (*Pas de trois* cu Gitte Lindstrom, Mads Blangstrup și Fernando Mora, *Pas de deux* cu Petia Ilieva și Alexei Ratmanskij, *Flute* cu Gudrun Bojesen, dar și *Mazurka* și *Pas de Cinq*, pe fundalul unui corp de balet cu frumoase cărora le tremurau în același ritm pînă și genele). Tot în desenul de lumini (cuvîntul danez *lysdesign* îmi sugerează un crin, și chiar ca o cupă de crin se deschideau razele albastre) semnat de Steen Bjarke, în coreografia lui Stanton Welch, baletul Dorința (*Onsket*) mi-a reamintit de sensul cu totul abstract al adevăratei dorințe. De ne-am putea mulțumi cu atât...

Dar marele succes, pentru mine o pereche a încântării trăite la *Povestirile lui Hoffmann* în regia lui Andrei Șerban, rămîne baletul lui Maurice Bejart pe muzica lui Offenbach, *Gaite parisienne*. Pe cât de antipatic îmi fusese bietul Offenbach în copilărie, sub influența lui Berlioz (pe care-l adoram pentru *Harold în Italia*), pe atât de prietenoasă îl ascult acum, când viața nu se mai vede demult în

alb-negru. Jovialitate, chiar umor, un pic de mister și un pic de alunecare în fantastic, rețeta hoffmaniană sclipește în baletul lui Bejart cu o mie de fețe. Oricine își regăsește în povestea imaginată postmodern, cu citate muzicale și vocale, cu inserții de clișee scenice, propria devenire. Toți am trecut printr-o copilărie de „muncă, muncă, muncă” în care o Madamă de balet sau pian (sau vioară) – aici, la Copenhaga, întruchipată cu grațioasă rigiditate de Lis Jeppesen – nu ne-a permis să ne bucurăm de flusturatică alunecări ale vîrstei. Toți am avut mari modele dăscalești (aici, tatăl este dansat de Peter Bo Bendixen, Napoleon – de Gabor Baunoch) și prieteni pe care am încercat să-i imităm (les copains se numesc, în distribuția copenhagheză, Andrew Bowman, Matthew Donnelly, Mads Blangstrup, Morten Eggert, Thomas Lund, Alexei Ratmanskij). Cine n-a visat la o iubire irealizabilă (tânără fată – Lenaig Guegan), cine n-a pornit, ca în legenda persană și ca eroul bejartian, Bim, (Vladimir Damianov) în căutarea divinității, oprindu-se înaintea propriei imagini. Dar nu oricui îi iese în cale un gnom bonom, să-i descrețească fruntea și să-l ducă în lumea visului. Ajutat de scenografia lui Thierry Bosquet, personajul Offenbach (Johan Kobborg), un ghem de muzică (dans cu violoncelul), zăpăceală cărturărească, grație a inteligenței, mi s-a părut *clou-ul* spectacolului. Ca și Hoffmann din *Povestirile lui Hoffmann*, autorul intervenit în destin duce în spate tot greul – dar atât de ușor...

Se împlinesc 250 de ani de când Frederik al V-lea a hotărât că muzica de operă merită mai mult decât să fie cîntată la palat și i-a cerut lui Nicolaj Eigtved să construiască un teatru pe Kongens Nytorv. „Viața baletului” a început în 1830, când un nou *chef de ballet*, August Bournonville, balerin și mim desăvârșit a început anii de glorie pe care-i trăiește Det Kongelige Teater și azi.

Danezii se bucură de teatrul lor ca de soarele nordului (iată o comparație care nu mai pare clișeu celui care a trăit izbucnirea verii nordice, după interminabile noapte) și nu numai danezii. Nu departe de mine, în același rînd, regizorul Lucian Giurchescu aplaudă și tropăie ca un student. Dacă pînă și regizorii...

Grete Tartler

Un scriitor mulțumit

◆ Allan Warner e un tînar scriitor scoțian, care a publicat trei romane în mai puțin de trei ani și este foarte mulțumit: primul, *Morven Callar* a obținut premiul Somerset Maugham, al doilea, *These Demented Lands*, a fost distins cu Encore Prize, iar drepturile de ecranizare ale celui de al treilea, *The Sopranos*, recent apărut la Editura Jonathan Cape, au fost deja cumpărate cu 500.000 de lire. Allan Warner nu prea știe gramatică, habar n-are ce-i aia „ritmul prozei”, dar nu are din pricina asta nici un com-

plex. Mărturisește că partea lui tare e că își aude bine personajele și că îl pasionează mai ales felul în care vorbesc oamenii. În „The Independent on Sunday”, el povestește că într-un interviu acordat după debut a spus: „Ce am eu să-i spun unui tip ca Julian Barnes? Dă-mi și mie cinci sutare?” Julian Barnes s-a grabit să-i trimită o sută de lire, specificînd că, pentru moment, e tot ce-și poate permite. Warner i-a înapoiat suma, iar acum își freacă miinile: „Sînt sigur că am mai mulți bani decît Julian”.

Revista revistelor

Batista literară-n floare

„The handkerchief !“, batista, intrată în conștiința literară la începutul secolului XVII, cu Othello și Desdemona, l-a preocupat și pe cronicar în aceste zile fierbinți de sfârșit de secol XX. Din fericire, nimeni nu i-a cerut socoteală pentru vreo batistă primită în dar (cine mai dăruiește azi batiste? Literatura e responsabilă, probabil, de superstiția că un asemenea cadou e cu ghinion!) și nici cronicarul, prea puțin suspicios din fire, nu cere cuiva socoteală pentru darurile făcute. Batistele literare observate de cronicar sînt în formă de floare și aduc mai degrabă noroc. Cititorul le va putea găsi în proaspăt apărutul *MANUSCRIPTUM* (nr. 1-2 /1998), alături de acul aurit cu perla, în fotografiile scriitorilor-diplomați cărora le e dedicat numărul revistei. Cea dintîi batistă-n floare stă în buzunarul lui A.D. Zamfirescu, unul din cei mai reprezentativi diplomați de carieră ai României, într-o fotografie făcută la Rio de Janeiro în 1935 și comentată de domnul Lascăr Zamfirescu, fiul diplomatului și nepotul scriitorului. (Departa de a fi iubit doar „viața la țară“, Duiliu Zamfirescu a fost și el secretar de legație la Roma, Atena și Bruxelles.) Aflat la legațiile românești din Rio de Janeiro, Varșovia, Roma, Copenhaga, A.D. Zamfirescu ține o strînsă corespondență cu diverșii miniștri din țară, începînd cu Nicolae Titulescu și continuînd pe firul ministerial al istoriei. Cu prezentarea Sandei Stoiljan, fiica lui ADZ, cu un set de fotografii inedite (mai toate cu „batista-n floare“), cu rapoarte diplomatice, scrisori și *telegrame descifrate* redactate cu surprinzătoare dezinvoltură și plasticitate, capitolul A.D. Zamfirescu este de un maxim interes. Cîteva fragmente din scrisoarea cu antetul *Légation Royale de Roumanie au Brésil*, adresată la 18 februarie 1935 „Excelenței Sale /Domnului Nicolae Titulescu/ Ministru al Afacerilor Străine / București“ surprind ochiul cititorului care se așteaptă la un limbaj

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară“ pe adresa Fundația „România literară“, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

LA MICROSCOP

NOUA ALFABETIZARE

DUPĂ precedentul *microscop*, mai multe persoane mi-au telefonat, propunîndu-mi ca subiect de conversație complexe de inferioritate (sau de superioritate) ale unor categorii de absolvenți ai învățămîntului superior de la noi. Din cîte mi-am putut da seama, aceste categorii au, la rîndul lor, subcategorii cu trăsături distincte, uneori opuse. N-am avut niciodată prejudecata că dacă cineva e inginer e, automat, incult sau că, dacă e medic, trebuie să fie neapărat dedat și culturii.

Cred, de altfel, că o persoană care are o excelentă cultură umanistă, dar care nu cunoaște, măcar teoretic, chestiuni tehnice care să-l ajute să trăiască fără complexe în luma de azi, poate fi acuzată de incultură de orice inginer destupat la minte.

În '90 am avut un adevărat șoc văzînd, în Statele Unite, umaniști care se jucau literalmente cu computerul, în vreme ce, la noi, ideea însăși de computer părea un moft. O bibliotecară de la o universitate din New York mi-a făcut o mică probă a puterilor computerului ei intrînd în legătură aproape instantanee cu bibliotecile americane și de pe continentul nostru. Aceeași bibliotecară avea, de nevoie, cunoștințe despre motorul automobilului ei, dar și despre mașina ei de spălat, despre robotul ei de bucătărie și despre obiectele video sau audio pe care le avea în casă.

Ceea ce mi se părea, atunci, o probă de virtuozitate, făcută să ia ochii românului venit din țară, m-a convins, mai tirziu, că nu era decît un avertisment amical. Peste cîtiva ani aveam să descopar că de fapt computerul nu e un moft, că lipsa carnetului de conducere a unui automobil poate fi, la un moment dat, o infirmitate și că neștiința tehnică despre automobilul familiei te lasă pe mîna oricărui nechemat care și-a deschis atelier de reparații auto. Nu mai vorbesc de mașina de spălat automată, al

cărei deces, în 1994, a primit tot atîtea verdicte cîți meseriași am chemat s-o repare. Tehnic, cultura pe care o am din liceu, mă învață de sistemul mașinii cu abur, de principiul motorului pe benzină și al celui pe motorină, dar nu-mi problematizează aceste motoare.

De ce n-aș privi atunci tot tehnic mijloacele prin care cultura umanistă ajunge la persoanele interesate de cultura tehnică?

Simetric vorbind, incultura inginerului oarecare, necunoscător al culturii de tip umanist, e mai puțin păgubitoare decît incultura umanistului care nu poate folosi propriile sale instrumente de lucru, deoarece nu are tehnic acces la ele.

Ne aflăm într-un moment în care un specialist în posibilitățile de exprimare ale computerelor poate părea tot ceea ce dorește. Dar există și o mediană, a tensiunilor de tot felul, strict tehnice, și o nevoie de comunicare în care neofitul, fie el neșcolit oficial, își poate depăși liniștit maestrul.

Paradoxul acestei lumi computerizate e că înțelepții ei sînt niște puști capabili să spargă cele mai sofisticate coduri, doar pentru că au izbutit să priceapă regulile unui joc în care ideea de secret a fost, la un moment dat, aparent inviolabilă. Acești copii nu sînt nici ingineri, nici umaniști, ci niște virtualități, totuși ei sînt mai mult decît un simptom al societății de mîine. Ei sînt un element de contrast al societății de azi. Nu știu, cultural, mai nimic cînd capătă sentimentul că pot ști totul.

Toată această discuție de azi despre complexe culturale și profesionale s-ar putea ca peste cîtiva ani să devină oarecum ridicolă.

Asta în măsura în care computerizarea va avea același efect ca învățarea obligatorie a scrisului și cititului și la noi în țară.

Cristian Teodorescu

subsemnat la acest final. Acum însă ne-am fi așteptat din partea lui Romulus Rusan la ceva mai mult decît la un indemn de ascultare. Sub această aparență de sfat ultim se ascunde o înfringere: „nu ne ascultă nimeni“. Cu toate astea, Romulus Rusan folosește o pedagogie misionară sfătîndu-și cititorii *să asculte*. Ce? Din *EVENIMENTUL ZILEI* am aflat că în București cartierul care stă pe virful infracționalității în Capitală este cartierul Drumul Taberei. Acest cartier are, de fapt, dimensiunile unui întreg oraș și e, infracțional, un teritoriu neutru față de alte zone ale Bucureștiului. Adică e locul în care se rezolvă diverse conflicte, tocmai din cauză că acest cartier nu e marcat de o anumită apartenență precisă. Iar pe de altă parte, mai apare și întrebarea dacă nu cumva această hartă a infracționalității Bucureștiului ascunde un ce interes, pentru a scădea prețul imobilelor din această zonă. În ziarul *NAȚIONAL* apare o afirmație teribilă a lui Varujan Vosganian, că în Parlament fostul FSN deține supremația. Gîndirea președintelui PAR e de luat în seamă, dar, la o adică întrebarea e în ce măsură partide mai noi, precum cel condus de Varujan Vosganian sînt bune și de altceva decît de arătat cu degetul spre alții. În *COTIDIANUL*, Ion Cristoiu a luat luni, 10 curent, un interviu unui ofițer din SRI, Constantin Alexa. Acest ofițer a făcut public dosarul de securitate al fostului Ministru al Sănătății, Francisc Baraniy, motivînd că astfel a vrut să atragă

atenția asupra pericolului pe care fostul ministru l-a reprezentat asupra societății românești. Una peste alta, *Cotidia* titrează că Francisc Baraniy a fost numit ministru, deși atît premierul cît și președintele știau că acesta avea activități „cu grad de risc pentru siguranța națională“. E cu puțință ca acest căpitan Alexa să aibă un oarecare temei în acuzele sale. Dar ce greutate mai poate avea un ofițer SRI care își calcă jurămîntul sau consemnul de a nu face publice dosare care se află direct sau indirect în custodia sa? Cu toate astea, Ion Cristoiu a intrat în vorbă cu acest căpitan, cu următoarea explicație: „Știu că angajarea semnăturii mele în cazul interviului de față implică un anume risc. Acela de a mi se demonstra că eu, om bătrîn deja, cu o experiență de 30 de ani de gazetărie, m-am lăsat convins să public afirmații pe care, sînt sigur, după apariția acestui interviu, mulți se vor strădui să demonstreze că sînt elucubrații.“ Pînă la această strădanie anticipată de Ion Cristoiu, mai e una, a corectitudinii gramaticale a enunțului său cu „pe care“ mulți se vor strădui să demonstreze. Am aruncat această sondă, strict gramaticală, în apele editorialului lui Ion Cristoiu pentru a ne pune întrebarea cum e posibil ca un fost critic literar și istoric al literaturii române să pice victima unei greșeli de exprimare elementare. Dar cînd te gîndești de alte demonstrații, ce mai contează o eroare de acord?!!

Cronicar

România literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
„R.H. PRINTING“ SRL
Calea Plevnei 114, sector 1
București

24 pag - 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei